

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra západoevropských studií

Kateřina Miklořová

**Referendum o Smlouvě zřizující ústavu pro
Evropu ve Francii - analýza výsledků a
důsledků**

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Kateřina Miklořov**

Vedoucí práce: **Doc. Michel Perottino, PhD.**

Oponent práce: **PhDr. Zuzana Kaskov**

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

MIKLOŠOVÁ, Kateřina, *Referendum o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ve Francii - analýza výsledků a důsledků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2009, 98 s. Vedoucí diplomové práce Doc. Michel Perottino, PhD.

Anotace

Diplomová práce „Referendum o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ve Francii - analýza výsledků a důsledků“ pojednává o referendu o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ve Francii, které proběhlo 29. května 2005. Analyzuje kampaň, která mu předcházela, a jeho výsledky. Zároveň hodnotí, jaké důsledky měl negativní výsledek pro francouzskou vnitropolitickou situaci a jak ovlivnil evropský integrační proces. Téma je zároveň zasazeno do širšího kontextu využití referenda jako jednoho z mála rozhodovacích způsobů přímé demokracie v zastupitelských demokraciích. Francouzské referendum o ratifikaci evropské ústavní smlouvy je zlomovým momentem v historii užití referenda jako nástroje o rozhodování o evropských otázkách. Mělo negativní výsledek a hlavy členských států a vlád se rozhodly zahájit období reflexe. Nepřístupily tak k uspořádání druhého referenda ani nevyjednaly pro Francii výjimky z různých oblastí evropské integrace. Referendum o evropské ústavní smlouvě ve Francii lze tedy považovat za bezprecedentní událost, která vedla až k opuštění textu Smlouvy zřizující ústavu pro Evropu a k vypracování nové Lisabonské smlouvy.

Annotation

Diploma thesis “The referendum on the Treaty establishing a Constitution for Europe in France – analyses of the results and consequences“ deals with the theme of the referendum as a method of decision making in general, but also focuses on the referendum in the context of the European integration process. The French referendum on the European constitution is analysed from the point of view of the campaign. Special attention is paid to the assesment of the results. The main purpose of the theses is to evaluate and sum up the impact of this unique event on the situation in France and European integration process in general. The singularity of the French referendum is

demonstrated on the special reaction of the European Council, European Commission and European Parliament, which followed the negative result of the referendum.

Klíčová slova

Referendum, EU, Smlouva zřizující ústavu pro Evropu, období reflexe, Francie

Keywords

Referendum, EU, Treaty establishing a Constitution for Europe, period of reflection, France

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. května 2009

Kateřina Miklošová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala docentu Michel Perottinovi, PhD. za veškerou pomoc a cenné rady a všem, kteří mne během psaní diplomové práce podporovali.

Obsah

1	Úvod	1
2	Referendum jako způsob rozhodování o otázkách evropské integrace	8
2.1	O referendech obecně	8
2.2	Evropská referenda	11
2.2.1	Příklady negativních výsledků referend a řešení následné situace.....	18
2.2.2	Referenda o evropské ústavní smlouvě	21
2.3	Referenda ve Francii.....	22
2.3.1	Referendum a francouzská ústava	23
2.3.2	Evropská referenda ve Francii	25
2.3.3	Rozhodnutí prezidenta Chiraca uspořádat referendum	28
3	Francouzské referendum o evropské ústavní smlouvě	32
3.1	Analýza kampaně – argumenty, aktéři, kontext a média.....	32
3.1.1	Argumenty pro a proti	33
3.1.2	Postoje aktérů	34
3.1.3	Kontext kampaně	43
3.1.4	Kampaň před referendem a média.....	48
3.2	Analýza výsledků referenda o evropské ústavní smlouvě ve Francii.....	52
4	Důsledky francouzského referenda pro Francii a pro evropskou integraci	62
4.1	Vliv negativního výsledku referenda na situaci ve Francii	62
4.2	Důsledky pro evropský integrační proces	68
5	Závěr.....	80
6	Resumé	843
7	Summary.....	84

1 Úvod

Uvedení do tématu

Státy západní Evropy se konstituovaly jako suverénní, nezávislé jednotky, které vykonávají moc na svém území prostřednictvím občany volených zástupců. Tento způsob byl dlouho jedinou představitelnou formou vlády v západní Evropě. Hrůzy první a druhé světové války však ukázaly, že suverenita moci může být zneužita a nepřinese mír a stabilitu. Představitelé zemí západní Evropy se proto rozhodli přistoupit na určité omezení vlastních před tím ryze národních pravomocí a sdílet je se svými protějšky v rámci zcela nové politické entity, která se v průběhu několika desetiletí rozvinula až ve dnešní podobu Evropské unie.

Od počátku evropského integračního procesu bylo jasné, co je jeho cílem: udržet mír a zabezpečit občanům základní životní potřeby. Evropa se ještě nevzpamatovala z hrůz druhé světové války. Jejimi důsledky pro každodenní život obyvatel států západní Evropy byl nedostatek zboží denní potřeby, potravin a ubytování. Právě strach z možného opakování konfliktu podobného charakteru jako byla druhá světová válka a materiální nedostatek se staly premisami vedoucími k počátku evropského integračního procesu. Evropský integrační proces až do 90. let minulého století získával legitimitu právě na základě výše zmíněných cílů, kterých se jí podařilo dosáhnout.¹ Doba se ale změnila. Skončila studená válka a do EU vstoupily nové členské státy středovýchodní Evropy. Podařilo se konečně sjednotit Evropu. Přišlo 11. září 2001 v USA, teroristické útoky v březnu 2003 v Madridu a v červenci 2005 v Londýně. Důsledky globalizace se staly více citelné. Všechna výše zmíněná fakta představovala pro Unii nové výzvy.

Právě v této době se EU obrátila do sebe a snažila se reflektovat svou vlastní měnící se realitu. Evroptí státníci třináct let hledali vhodné institucionální řešení, které by Unii umožnilo fungovat efektivně i přes stále se zvyšující počet členských států. Již Maastrichtská smlouva předpokládala revizi smluvního základu EU, proto mezivládní konference v roce 1996 připravila text Amsterodamské smlouvy. Ta však neřešila rozšíření EU o státy středovýchodní Evropy a tak znovu mezivládní

¹ Chopin, Thierry, France – Europe, Le bal des Hypocrites, Saint – Simon, Paris, 2008, s. 64

konference vypracovala text smlouvy z Nice. Systém rozhodování v evropských institucích však nezjednodušila – právě naopak. Metoda mezivládní konference se neosvědčila, a tak se představitelé členských států rozhodli svolat Konvent a svým podpisem Laekenské deklarace rozhodnutí stvrdili. Předsedou Konventu se stal bývalý francouzský prezident a přesvědčený Evropan Valéry Giscard d'Estaing. Konvent vypracoval návrh Smlouvy zřizující ústavu pro Evropu, který po úpravách podepsaly hlavy členských států a vlád v říjnu roku 2004 v Římě. Smlouva byla kompromisem pro všechny a svou délkou 91 stran, 48 článků, 46 protokolů a 50 deklarácí nesplnila záměr stát se dobře srozumitelnou občanům. Smlouvu měly členské státy ratifikovat dle svých národních pravidel do listopadu roku 2006.² Francie o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu v referendu rozhodovat nemusela. Přesto se tak stalo a francouzští občané řekli smlouvě své jasné „non“.

Zdůvodnění výběru tématu

Téma francouzského referenda o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu jsem si pro diplomovou práci vybrala z několika důvodů. Jednalo se o jedinečnou událost, na níž představitelé Evropské unie a členských států dlouho hledali odpověď. Referendum o evropské ústavní smlouvě mělo bezprecedentní dopad na ratifikační proces smlouvy. Francouzské „ne“ uvrhlo EU do nejistoty, z níž hledala cestu dva roky. Jsem přesvědčená, že pro úplné pochopení a postihnutí významu tohoto referenda je nezbytně nutné důkladně analyzovat kampaň, která mu předcházela i jeho výsledek a zasadit jej do širšího kontextu referend o evropské integraci.

V diplomové práci se nebudu věnovat referendu o evropské ústavní smlouvě v Nizozemsku, které také skončilo negativním výsledkem. Nizozemské referendum ve své práci nezmiňuji proto, že vycházím z předpokladu, že samotné nizozemské „ne“ by nemělo na ratifikační proces evropské ústavní smlouvy takový vliv. Soudím, že představitelé členských zemí by zřejmě hledali řešení po samotném nizozemském odmítnutí evropské ústavní smlouvy pomocí výjimek z pro Nizozemsko problematických částí smlouvy. Nizozemsko je několikanásobně rozlohou i počtem

² Bidégaray, Christian, Pina, Christiane, Les répliques dun on français a la constitution européenne, Annuaire français de relations intrnationales, 2006, vol. VII, La documentation français, s. 480

obyvatel menší než Francie. Nelze také z dostupných zdrojů dostatečně prokázat, do jak velké míry byl výsledek referenda v Nizozemí ovlivněn francouzským „ne“, které mu předcházelo.

Hypotéza a cíle práce

Teze: Referendum o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ve Francii mělo ze všech dosavadních referend o evropské integraci největší důsledky pro evropský integrační proces a zásadním způsobem ovlivnilo i vnitropolitickou situaci ve Francii.

Cílem diplomové práce je zhodnotit a vysledovat důsledky negativního výsledku referenda o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ve Francii. Z toho vyplývá i základní otázka, na níž se v diplomové práci budu snažit hledat odpověď: Jaké důsledky mělo francouzské „ne“ pro vnitropolitickou situaci ve Francii a evropský integrační proces?

Doplňující otázky:

- Čím se francouzské referendum o evropské ústavní smlouvě odlišovalo od ostatních referend o evropských otázkách a jaké mezi nimi zaujme místo s přihlédnutím k jeho negativnímu výsledku?
- Proč se ve Francii konalo o evropské ústavní smlouvě referendum?
- Jaký charakter měla předvolební kampaň?
- Co vedlo voliče k odmítnutí evropské ústavní smlouvy?
- Jaká byla reakce francouzské politické scény?
- Jak se vyrovnala s negativním výsledkem francouzského referenda EU?

Struktura práce

Diplomová práce je rozdělena do tří velkých kapitol, které odpovídají na otázky, na něž ve své práci hledám odpověď. V závěru pak shrnuji zjištěné poznatky a hodnotím, do jaké míry se mi na výše zmíněné otázky podařilo najít odpověď.

První kapitola je rozdělena na tři podkapitoly. První z nich se věnuje tématice referend obecně a představuje jejich základní rozdělení a způsoby, jak přistupovat k jejich analýze. Další se zaměřuje na referenda o otázkách evropské

integrace, která jsou fenoménem posledních čtyřiceti let s tím, že více prostoru je věnováno důvodům, proč rozhodovat v referendech o evropských otázkách, plánovaným referendům o evropské ústavní smlouvě a stručné charakteristice dvou negativních výsledků referend o ratifikaci Maastrichtské smlouvy respektive smlouvy z Nice v Dánsku a Irsku. Ve třetí podkapitole osvětlím postavení referenda ve francouzském právním řádu a budu se věnovat motivacím, které vedly francouzského prezidenta Jacques Chiraca k vypsaní referenda o evropské ústavní smlouvě.

V kapitole druhé analyzuji postoj jednotlivých aktérů ve Francii k evropské ústavní smlouvě a jejich argumentaci. Dále se zaměřuji na zhodnocení informační a mediální kampaně před referendem včetně jejího kontextu. Poslední část druhé kapitoly je věnována analýze negativního výsledku francouzského referenda, přičemž pro lepší zhodnocení využívám v některých případech srovnání s referendem o Maastrichtské smlouvě ve Francii v září 1992.

Poslední kapitola se věnuje důsledkům francouzského „ne“ evropské ústavní smlouvě na vnitropolitickou situaci a na evropský integrační proces. Prezentuji v ní bezprostřední reakce francouzských politických představitelů a sleduji stopy negativního výsledku francouzského referenda v kampani prezidentských voleb ve Francii na jaře roku 2007. Ve druhé podkapitole prezentuji jakým způsobem hlavní instituce EU (Evropská rada, Evropská komise a Evropský parlament) reagovaly na negativní výsledek francouzského referenda a jaký zvolily postup.

Vymezení použitých pojmů

V diplomové práci používám pojem „referendum“, rozumím tím přímé rozhodování občanů formou hlasování v režimech reprezentativních demokracií. Pojem „evropské referendum“ definuji jako referendum o otázkách evropské integrace. Celý název Smlouva zřizující ústavu pro Evropu v textu nahrazuji kratším termínem evropská ústavní smlouva, přičemž oba se vztahují k jednomu dokumentu.

Metoda zkoumání

Při psaní diplomové práce jsem použila metodu jedinečné jednopřípadové studie. Jejíž ambicí není dokázat nebo vyvrátit obecné teorie. Jedná se tedy o detailní analýzu, která má přispět k většímu pochopení a porozumění danému případu.

Teoretický rámec

Referendum je jedním ze způsobů, jak politický systém zastupitelské demokracie přiblížit ideálnímu konceptu skutečně demokratické vlády, tak jak ji v ideálním případě chápal francouzský filosof Jean-Jacques Rousseau. Ten usiloval o co největší zachování prvků přímé demokracie, protože jediným nositelem moci je lid a ten má právo rozhodovat s konečnou platností o všem. Tento monistický přístup je však pouze nerealizovatelným ideálem. V zastupitelských demokraciích je referendum chápáno jako jedna z technik³, jak posílit prvky přímé demokracie a dodat tak některým rozhodnutím dostatečnou legitimitu.⁴ V reprezentativních demokraciích vzniká přímá vazba mezi voliči a zvolenými pouze tehdy, když zvolení přijmou odpovědnost za své zvolení a vyvodí z toho důsledky. Neděje se tak v autoritativních režimech, kde odpovědnost nevzniká. Aplikace referenda jako techniky přímé demokracie v současných západoevropských systémech ukazuje, že odlišnosti mezi jednotlivými případy jsou příliš výrazné na to, aby bylo možné učinit jednoduché závěry.

Jak říká jedna z mnoha definic referenda: „referendum je mechanismus, který nabízí příležitost předložit k lidovému hlasování téma nebo rozhodnutí o určitém tématu zvažovaném nebo již učiněném orgánem státní správy“.⁵ Více se budu věnovat definici referenda a jeho různým typům v první kapitole diplomové práce.

³ Dalšími technikami jsou: přímá volba exekutivy (ve Francii prezident), primárky (v USA si v nich strany vybírají kandidáty na úřad prezidenta), iniciace nové volby (o odvolání poslance ve švýcarských kantonech).

⁴ Říchová, Blanka, Úvod do současné politologie – srovnávací analýza demokratických politických systémů, Portál, 2007, s. 41 - 45

⁵ Suksi, Markku, Bringing in the people, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s.6,

Rozbor použitých pramenů a literatury

V diplomové práci jsem vycházela především z knih zahraničních autorů, protože v České republice se francouzskému referendu o evropské ústavní smlouvě tématicky nevěnuje žádná rozsáhlejší publikace. Pro porozumění problematice rozhodování v referendech pro mě byla nejdůležitější kniha irského profesora Michaela Gallaghery a italského politologa Pier Vincenza Uleriho⁶ *The referendum experience in Europe*, která vyčerpávajícím způsobem v první části shrnuje dosavadní výzkum, který se referend dotýkal. Poněkud omezující pro její další využití v diplomové práci bylo datum vydání – rok 1996. Kniha se tak nevěnuje například referendu o smlouvě z Nice v Irsku. Dále jsem z ní čerpala cenné informace týkající se využití a historie referend ve Francii. Kniha autorů Davida Butlera a Austina Ranneyho⁷ *Referendums around the world: the growing use of direct democracy* byla druhou základní publikací, která mi významnou měrou pomohla proniknout do problematiky referend.

Kniha Simona Huga „*Voices of Europe*“⁸ je jednou z mála studií, která srovnává a analyzuje všechna referenda, které se o otázkách evropské integrace uskutečnila do roku 2002. Simon Hug v ní představuje jeden ze způsobů dělení referend, která se týkají evropské integrace. Dle mého názoru však autor v knize věnuje až příliš mnoho prostoru možnostem budoucího zorganizování panevropského referenda. Jistým zlamáním pro mne byla kniha docentky Markéty Pitrové a profesora Petra Fialy a kolektivu autorů „*Evropská referenda*“⁹, zřejmě proto, že jsem od ní jako od jediného pokusu českých autorů shrnou problematiku evropských referend očekávala příliš. Pro svou diplomovou práci jsem využila hlavně její úvod a kapitolu věnovanou referendům ve Francii. V jejím úvodu i v kapitole o Francii autoři čerpali hlavně z výše zmíněné knihy Michaela Gallaghery a Pier Vincenza Uleriho, což lze z jednotlivých odstavců jasně poznat.

⁶ Gallagher, Michael, Uleri, Pier, Vincenzo, *The referendum experience in Europe*, Macmillan, 1996

⁷ Butler, David, Ranney, Austin, *Referendums around the world: the growing use of direct democracy*, American Enterprise Institute, 1994

⁸ Hug, Simon, *Voices of Europe: Citizens, Referendum and European Integration*, Rowman and Littlefield Publisher, USA, 2003

⁹ Pitrová, Markéta, Fiala, Petr, *Evropská referenda*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005

Pro pochopení francouzského politického systému se pro mne stala nepostradatelnou kniha docenta Michela Perottina *Francouzský politický systém*¹⁰, která věcně a jasně popisuje fungování francouzského právního i politického řádu včetně charakteristiky nejdůležitějších francouzských politických stran. Stejně tak i publikace autorů Nicolase Saugera, Sylvain Brouarda a Emiliano Grossmana *Les Français contre l'Europe*¹¹ spolu s analýzou Centra pro politický výzkum při Institutu politických studií Sciences Po (CEVIPOF)¹² v Paříži mi poskytla nezbytné informace pro analýzu kampaně i výsledku francouzského referenda o evropské ústavní smlouvě, bez nichž bych ve své diplomové práci neměla na čem stavět. Kniha Thierry Chopina *France – Europe – Le bal des Hypocrytes*¹³ mi výrazným způsobem pomohla pochopit způsob, jakým vnímají Francouzi evropskou integraci a poskytla mi cenné informace ohledně současného postavení Francie v EU.

Pro poslední kapitolu jsem využila především primárních zdrojů a čerpala jsem hlavně z oficiálních dokumentů EU, jako jsou závěry Evropských rad nebo pracovní dokumenty Evropské komise, protože žádné analýzy v knižní podobě prozatím nejsou dostupné.

Veškeré materiály použité k vypracování diplomové práce jsou uvedeny v seznamu pramenů diplomové práce. Překlady v diplomové práci jsou dílem autorky.

¹⁰ Perottino, M., *Francouzský politický systém*, Sociologické nakladatelství Slon, Praha, 2005

¹¹ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano: *Les Français contre l'Europe? Le sens du référendum du 29 mai 2005*, Les presses de Sciences Po, Paris, 2007

¹² Remond, René, Laurent, Annie, Sauger, Nicolas, *Le référendum de ratification du Traité constitutionnel européen: comprendre le non français*, n. 42, Cahiers du CEVIPOF, juillet 2005

¹³ Chopin, Thierry, *France – Europe, Le bal des Hypocrytes*, Saint-Simon, 2008

2 Referendum jako způsob rozhodování o otázkách evropské integrace

V Evropě je rozhodování formou referenda o obecných otázkách poměrně rozšířenou záležitostí. Nicméně mezi státy existují velké rozdíly. Jednotlivé země mají s referendem rozmanité zkušenosti. Ve Švýcarsku voliči hlasují v referendech neporovnatelně častěji než v jiných evropských zemích. Také v Itálii, Irsku a Francii se jich uskutečnilo mnohem více než v jiných státech.¹⁴

Situace je jiná pokud uvažujeme o referendech souvisejících s otázkami evropské integrace. Některé členské státy jsou referendem povinované vyhlásit jiné ne. Přitom právě referenda dodají rozhodnutí patřičnou legitimitu. V několika členských státech EU se dokonce nikdy referendum týkající se evropské integrace nekonalo. Francie však patří k zemím, kde občané mají zkušenost s evropskými referendy. Zde je referendum závislé do značné míry na rozhodnutí prezidenta. Spoléhat se však na to, že referendum dopadne tak, jak si přeje jeho iniciátor je mnohdy nejisté. Francouzský prezident Jacques Chirac se o tom mohl přesvědčit 29. května 2005.

2.1 O referendech obecně

Dle uznávaného irského profesora Michaela Gallaghery a italského politologa Pier Vincenzo Uleriho můžeme referendum zkoumat z několika hledisek. Lze na něj nahlížet z pohledu mobilizace voličů, angažovanosti politických aktérů, legitimity rozhodnutí nebo jako na jedinečný způsob rozhodování. Právě z posledně jmenovaného hlediska lze usoudit, že referendum můžeme popsat jako soubor rozhodovacích procesů, které na sebe navzájem působí s mechanismy a rozhodovacími procesy ve vládách zastupitelských demokracií.¹⁵

¹⁴ Jen v období mezi lety 1970 – 1995 se ve Švýcarsku uskutečnilo 215 referend, v Itálii 39, v Irsku 14, ve Francii 3.

¹⁵ Gallagher, M., Uleri, P. V., *The referendum experience in Europe*, Macmillan, 1996, s. 2

Klasifikace referend

Existuje několik definic referend a autoři se různí i v jejich typizaci. Typologie referend je velmi složitá, protože existuje mnoho druhů lidových hlasování. Nejjednodušší kategorizace je rozlišení je na referendum a plebiscit. Po druhé světové válce se termín plebiscit užívá nejčastěji pro hlasování rozhodujícím o podobě hranic a o otázkách týkajících se svrchovanosti. Ve Francii a v Itálii má však slovo „plebiscit“ negativní konotaci, protože je spojován ve Francii s autoritativní vládou obou napoleonských režimů a v Itálii s fašismem.¹⁶

K rozhodování v referendech dochází většinou na základě ústavní povinnosti referendum svolat. Ve státech, které referendum v ústavě zakotvené nemají však, se však referenda konají také, proto se nabízí první logické rozdělení na referenda mandatorní – daná ústavou a fakultativní. V mandatorních referendech se velmi často rozhoduje o změnách ústavy nebo o jiných důležitých zákonech. Ve fakultativních referendech je významným činitelem jejich iniciátor, přičemž se může jednat jak o jedince tak o instituci. Ve velmi málo státech může referendum iniciovat i specifický počet občanů. určitý počet voličů. Obecně se fakultativní referenda často týkají rozhodnutí, které exekutiva nebo parlament hodlá přijmout nebo rozhodnutí, jež bylo přijato, ale nedošlo k jeho implementaci a konečně také rozhodnutí, které bylo schváleno a dokonce i implementováno.

Podle toho pak Gallagher a Uleri nabízí vlastní klasifikaci referend, díky níž je rozdělují na čtyři hlavní kategorie. První z nich je iniciativa na podporu rozhodnutí¹⁷, v níž je iniciátorem předem stanovený počet voličů, na základě jejichž návrhu je pak konzultován celý elektorát, který rozhoduje o návrhu formulovaném samotnými iniciátory referenda. Dále pak iniciativa ke kontrole rozhodnutí¹⁸, kdy impuls ke hlasování opět vychází opět od skupiny voličů, kteří žádají svolání referenda o již schváleném a implementovaném zákoně. Předposlední kategorií je referendum na podporu rozhodnutí¹⁹, o jehož svolání žádá aktér, který je zároveň autorem návrhu, o

¹⁶ Gallagher, M., Uleri, P. V., *The referendum experience in Europe*, Macmillan, 1996, s. 5

¹⁷ Decision-promoting initiative

¹⁸ Decision-controlling initiative

¹⁹ Decision-promoting referendum

němž mají voliči rozhodnout. Posledním typem je referendum ke kontrole rozhodnutí²⁰, kdy se aktér navrhovatel referenda a autor návrhu, o němž se hlasuje, liší. Zde však autoři rozlišují další dvě pod-kategorie: hlasování o odmítnutí (předmětem hlasování je rozhodnutí učiněné vládou, parlamentem ale neimplementované), hlasování o zrušení (předmět hlasování již byl schválen vládou, parlamentem a implementován).²¹ Všechna referenda V. republiky ve Francii lze zařadit do kategorie referend na podporu rozhodnutí.

Referenda lze dále rozdělit podle toho, zda je jejich výsledek závazný nebo nikoliv. Závazný výsledek referenda musí být akceptován vládou i parlamentem nebo v některých případech může být referendum samo o sobě platným právním rozhodnutím. Pokud výsledek referenda má jen poradní charakter, nemusí se jím vedoucí představitelé daného státu řídit. Ve většině evropských zemí je výsledek referenda závazný ale i tam, kde není *de iure*, nakonec *de facto* bývá.²² Toto tvrzení dokládá i referendum o evropské ústavní smlouvě v Nizozemsku, kde nebyl výsledek referenda závazný, ale všichni aktéři předem deklarovali, že se dle něj budou řídit a budou rozhodnutí občanů respektovat.²³

Výhody a nevýhody rozhodování formou referenda

Pro i proti užívání referenda jako způsobu rozhodování v zastupitelských demokraciích existuje mnoho argumentů. Pro jeho aplikaci hovoří to, že se jedná o jeden z mála způsobů využití přímé demokracie v zastupitelských demokraciích. Rozhodnutí činí samotní voliči a tak mu dávají větší legitimitu. Jedná se o přímo vyjádřenou vůli lidu. Díky referendu a kampani, která mu předchází, se zlepšuje informovanost občanů v určitých oblastech a dochází k maximalizaci potenciálu občanů. Referendum obecně slouží k lepší artikulaci veřejného zájmu.

Za negativní důsledky referenda mnozí považují možné oslabení moci volených orgánů, které odvozují svou legitimitu z voleb. Často jsou také témata, o nichž se v referendech rozhoduje, příliš komplexní a občanům cizí, proto tito nejsou schopni

²⁰ Decision-controlling referendum

²¹ Gallagher, M., Uleri, P. V., The referendum experience in Europe, Macmillan, 1996, s. 11

²² Ibid., s. 7

²³ Lubbers, Marcel, Regarding the Dutch „Nee“ to the European Constitution, European Union Politics, Vol. 9, N. 1, 2008, s. 59 – 86, s. s. 63

vůči nim zaujmout relevantní stanovisko a rozhodnout se na základě vlastního úsudku. Občané se musí rozhodnout a společnost se proto rozděluje na zastánce většinového a menšinového názoru, kdy možnost konsensuálního rozhodnutí je více než problematická. Osvědčená forma vládnutí prostřednictvím zastupitelské demokracie tak může být marginalizována a častěji se mohou objevovat populistické tendence.²⁴ Z empirického hlediska se zdá být vláda pouze prostřednictvím referend nepravděpodobná. Jak píše Uleri v úvodu knihy *The referendum experience in Europe* „referendum nemůže představovat budoucnost demokracie, ale v budoucnu se může vyskytovat v demokracii častěji“.²⁵

Významným faktorem, na němž často závisí vypovídající schopnost referend, je volební účast. Důležité je také v této souvislosti zkoumat motivaci voličů. Co je vedlo k volebním urnám a co je naopak přimělo hlasování se neúčastnit. Vypovídající hodnota výsledku je méně ovlivněná pokud neúčast voličů způsobil nedostatek zájmu o problematiku nebo touha vyjádřit svou nespokojenost s vládní politikou a situací v dané zemi.

2.2 Evropská referenda

Pokud pomineme referenda o vstupu do Unie, pak za celou dobu trvání evropského integračního procesu proběhlo do roku 2005 jen třináct referend v souvislosti otázkách evropské integrace, z nichž jedenáct bylo daných ústavou v Dánsku a Irsku. Zbylá dvě referenda se konala v roce 1992 ve Francii o Maastrichtské smlouvě a v roce 2003 ve Švédsku, kdy se rozhodovalo o přijetí společné evropské měny.

Politické systémy obecně jsou závislé na podpoře veřejného mínění a tím víc to platí pro EU, jejíž politický systém není jasně definován a je organizací svého druhu. Referendum, které se tématicky týká evropského integračního procesu, nabývá na významu právě proto, že dodává legitimitu EU a pomáhá tak zmenšit demokratický deficit. Názor veřejnosti na evropskou integraci je přitom nejlépe zřejmý právě z referend, protože v nich mají občané příležitost se jasně vyslovit k evropským otázkám. Nepřímo se mohou k evropské integraci vyjádřit i v národních volbách, kdy

²⁴ Gallagher, M., Uleri, P. V., *The referendum experience in Europe*, Macmillan, 1996, s. 17

²⁵ *Ibid.*, s. 18

využijí příležitosti k sankcionování vlády, která za ně na úrovni EU rozhodla v rámci Rady EU nebo rady ministrů. Další nepřímou možností jsou demonstrace a protesty, jejichž počet od roku 1980 stále stoupá. Protesty jsou explicitním projevem veřejného mínění, které může ovlivnit tvorbu politik.²⁶

Vztah občanů k evropské integraci může být z mnoha důvodů ambivalentní. Dlouho však převažoval spíše kladný postoj. Evropský integrační proces měl jasně stanovené cíle, proti nimž nebylo co namítnout. Podařilo se dosáhnout zajištění míru, prosperity a stability prostřednictvím společné zemědělské politiky a postupující integraci v mnoha dalších oblastech. Od konce studené války však evropská integrace svůj další velký cíl hledá. Chybí jí jasné vize a projekty, kterým by občané rozuměli. V Maastrichtské smlouvě bylo zakotveno zřízení společné evropské měny euro, které mělo zabezpečit členským státům EU prosperitu. Od Maastrichtské smlouvy ale EU chybí další velký projekt podobného typu. Hlubší politická integrace není pro občany tak jasně pochopitelná a tak vyplouvá na povrch nejednoznačný vztah národního státu a evropské integrace, kdy je částečně v politicích i evropských občanech zakořeněn princip suverenity národního státu. Idea evropské integrace je proto mnohými vnímána jako hrozba této tradice. EU se díky absenci dostatečně propracované informační politiky o svých aktivitách dostává do této role. Zvláště v kontextu globalizace, kterou pociťuje Evropa od počátku 90. let stále citelněji, nehraje Unie roli štítu proti jejím výzvám, spíše naopak.

Negativní výsledky referend týkající se evropské integrace již dávno nejsou výjimkou. Jedná se však o fenomén, který se významnějším způsobem projevil až v posledních dvaceti letech.²⁷ Ze všeobecného hlediska je otázkou, zda referenda o otázkách týkajících se evropské integrace jsou dostatečně vypovídající, neboť předmět referenda bývá většinou tak komplexní a složitý, že bez dostatečně odborného výkladu o něm občané jednoduše nejsou schopni objektivně rozhodnout. V mnoha případech hlasují o komplikovaných smluvních textech. Proto se pak rozhodují na základě svého postoje k vedoucím představitelům daného státu nebo podle postoje k evropské integraci obecně.

²⁶ de Vreese, Claes H., Why European Citizen will Reject the EU Constitution, Center for European Studies working paper No. 116, Harvard University, s. 2 - 3, v plném znění k dispozici na: <http://aei.pitt.edu/9039/01/deVreese.pdf> (30/03/2009)

²⁷ Negativní výsledky referend o evropské integraci: Dánsko 1992, Irsko 2001, Francie 2005, Nizozemsko 2005, Irsko 2008.

Stejně jako v obecné typologii referend neexistuje jednotná kategorizace ani pro referenda týkající se evropské integrace. Profesor curyšské univerzity Simon Hug rozlišuje tři typy referend, která se tematicky dotýkají evropského integračního procesu. Prvním z nich je referendum o vstupu do EU. Další samostatnou kategorií pak je ratifikace nových smluv a poslední je referendum o konkrétních tématech, jako je například rozšíření EU.²⁸ Naproti tomu docentka Markéta Pitrová a profesor Petr Fiala uvádí ve své knize *Evropská referenda* kategorií pět. V referendech se dle těchto autorů rozhoduje o posilování integračního závazku, o vstupu do ES/EU, o rozšíření EU, o setrvání v ES nebo o přijetí společné měny.²⁹

Proč rozhodovat v referendech o evropských otázkách?

Evropská unie stojí svým zřízením na pomezí mezi národním státem a mezinárodní politickou organizací a je jediná svého druhu na světě, i když v jiných regionech světa již začaly vznikat jí podobná uskupení³⁰ zatím nedosahují mírou integrace ani propracováním funkčního systému jejich „kvalit“. Evropská unie se dlouho úspěšně vyvíjela na základě integrace v čistě ekonomických oblastech. Ukázala se jako schopná zabezpečit dostatek potravin a spotřebního zboží obyvatelům západní Evropy po nedostatku v období během a těsně po druhé světové válce. Především díky společné zemědělské politice se podařilo nastolit potravinovou soběstačnost, která se v současné době ukazuje jako významná spíše než z praktických především ze strategických důvodů. Po pádu železné opony se také začalo rýsovat splnění snu i cíle o sjednocené Evropě, kterou studená válka rozdělila na dlouhých čtyřicet let. Rozšíření EU v roce 2004 o deset nových členských zemí především ze středovýchodní Evropy pak znamenalo skutečné dokončení procesu sjednocení Evropy.

Evropa prošla dvěma demokratickými transformacemi v historii. První z nich byl samotný vznik demokracie ve starověkém Řecku a druhou pak byla implementace principů zastupitelské demokracie evropskými národními státy. Podle odborníka na evropská referenda Simona Huga evropské státy nyní čeká transformace

²⁸ Hug, Simon, Sciarini, Pascal, Referendums on European Integration: Do Institutions Matter in the Voter's Decision?, *Comparative Political Studies*, Vol. 33, No. 1, February 2000, s. 3 – 36, s. 5

²⁹ Fiala, P., Pitrová, M., *Evropská referenda*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s.

10

³⁰ Například v jižní Americe MERCOSUR.

třetí a to je demokratické zřízení překračující rámec národních států. Tomuto uspořádání se začíná podobat právě EU. Pro dokončení této třetí demokratické transformace je však na evropské úrovni nutné využívat princip přímé demokracie. Na úrovni EU již voliči přímo vybírají své kandidáty do Evropského parlamentu ve volbách, ale podle Huga to nestačí. Právě referendum, které by se konalo ve všech členských státech EU naráz, by mohlo posílit pocit sounáležitosti všech občanů a posílilo by tak „evropskou“ identitu.³¹ Referendum může dodat legitimitu určitým rozhodnutím a přispět k lepší informovanosti veřejnosti o daném tématu a přivést Unii blíže k občanům. Přestože referendum je nástrojem přímé demokracie, který dává každému ratifikovanému projektu nezbytnou legitimitu, nebylo referendum v průběhu evropského integračního procesu využíváno často a navíc stále chybí zkušenost s pan-evropským referendem.³² Fakticky je tak třetí demokratická transformace spojena s demokratickým deficitem EU.

Fenomén demokratického deficitu lze vysvětlit tak, že se Evropská unie vzdálila nejen formou svého fungování, ale i svým směřováním občanům členských zemí. Demokratický deficit lze však nazvat i jinak. Někteří tento fenomén nazývají deficitem legitimacy jiní informačním deficitem. Jedna z jeho definic říká, že demokratický deficit je synonymem pro nedostatek legitimacy, protože rozhodnutí přijatá na úrovni Unie dostatečně nereflektují postoj evropských voličů, a proto narůstá stále rozpor mezi přesvědčením elit a občany.³³ Pro profesora Svobodné univerzity v Bruselu Paula Magretta představuje demokratický deficit „pocit vytržení politického procesu, u nějž jasně nevnímáme ideologické orientace ani způsob, jakým se tvoří“.³⁴ Podle profesora univerzity Sciences Po v Paříži Renaud Dehousse se jedná o komplexní problém, který je tvořen třemi nedostatky. Prvním z nich je deficit transparentnosti, kdy občané nemohou dostatečně kontrolovat činnosti evropských institucí. Druhou jeho součástí je politický deficit, protože na evropské úrovni chybí jasné a pro občany čitelné rozdělení opozice – vláda, pravice – levice. Posledním je deficit kontroly, kdy občané

³¹ Hug, Simon, *Voices of Europe: Citizen, Referendum and European integration*, Rowman and Littlefield Publisher, USA, s. 7

³² Pan-evropské referendum se odehrává ve všech členských státech EU současně.

³³ de Vreese, Claes H., *Why European Citizen will Reject the EU Constitution*, Center for European Studies working paper No. 116, Harvard University, s. 3, v plném znění k dispozici na: <http://aei.pitt.edu/9039/01/deVreese.pdf>

³⁴ Magrette, Paul, *Le régime politique de l'Union européenne*, Les Presses de Sciences Po, Paris, 2006, s. 241

nemají možnost ovlivnit jednání těch, kteří Evropě fakticky vládnou.³⁵ Právě referendum tedy může být jedním ze způsobů jak překonat zmiňovaný demokratický deficit. Je zarážející, že v minulosti občané v referendech o evropských záležitostech rozhodovali spíše zřídka.

Propast mezi EU a občany se snaží překonávat výše zmíněné volby do Evropského parlamentu, které této jediné přímo volené evropské instituci dodaly na legitimitě. Avšak kampaň, která těmto volbám předcházela, se většinou zaměřovala na národní témata a tak prozatím žádné volby do Evropského parlamentu nebyly skutečně evropskými volbami³⁶. Navíc od roku 1979, kdy proběhly první přímé evropské volby, účast voličů neustále klesá.³⁷

Analýza referend o evropské integraci – rozhodnutí o referendu, chování voličů, politické strany

Co však politické elity vede ke svolání referend o evropských otázkách, když jim to neukládá ústava? Existují čtyři specifické důvody, které ovlivňují rozhodnutí politických elit. Nejzřejmějším je pokus o konsolidaci vlastní moci, kdy jsou si političtí představitelé relativně jistí, že referendum dopadne dle jejich očekávání. Jednalo se například o francouzské referendum o rozšíření EHS v roce 1972 nebo o Maastrichtské smlouvě v roce 1992. Referenda jsou také využívána k překonání vnitřních rozporů ve vládní straně nebo v koalici. Jako tomu bylo v roce 1975 ve Velké Británii. Voliči také často rozhodují o smlouvách, které by jinou cestou nebylo možné ratifikovat, protože by se v parlamentu pro její schválení nenašla dostatečná podpora. Například v Dánsku v roce 1986 vláda neměla v parlamentu většinu, proto se rozhodla k ratifikaci Jednotného evropského aktu svolat referendum. Poslední motivací ke svolání referenda může být *de facto* povinnost, i když není dána ústavou. V Norsku nemuseli

³⁵ Dehausse, Renaud, *La fin de l'Europe*, Flammarion, Paris, 2005, s. 159

³⁶ V kampani před přímými volbami do Evropského parlamentu prozatím převládají témata národní, a tak nejsou v pravém smyslu slova „evropskými“. Nejsou důležitá témata, která se řeší na úrovni Unie, ale jejich výsledek ovlivňuje situace národní.

³⁷ Volební účast v prvních evropských volbách v roce 1979 dosáhla 63% v posledních volbách do Evropského parlamentu to bylo již jen 45%.

voliči rozhodovat v roce 1994 o členství v EU, ale po prvním negativním referendu v roce 1972 by to bylo nemyslitelné.³⁸

Analýza chování voličů představuje další významný aspekt výzkumu referend. V 90. letech studie představily dvě hlavní teorie, které se pokouší vysvětlit chování voličů v referendech o evropské integraci. První z nich se zaměřuje na hodnoty, kterým jednotlivec věří a argumentuje tím, že voliči se v referendech rozhodují podle svého postoje k evropské integraci. Druhou je pak teorie voleb „druhého řádu“. Dle ní národní témata dominují v kampaních a očekává se, že voliči využijí svůj hlas k tomu, aby vyjádřili svou ne/spokojenost s vládou nebo se vyjádří k něčemu jinému, než je smysl referenda.³⁹ Simon Hug upřesňuje ve své knize *Voices of Europe*, že voliči se budou chovat podle vzorce druhé teorie spíše, když vláda svolá referendum jako pokus o demonstraci podpory ze strany voličů a výsledek referenda je nezávazný.⁴⁰ Sara Binzer Hobolt ve článku *Direct democracy and European integration* uvádí, že pokud mají voliči dostatek informací a znalostí a zajímají se o evropské záležitosti je v důsledku pravděpodobné, že se budou řídit svým postojem k evropské integraci a nebudou v referendu hodnotit výkon vlastní vlády.⁴¹

V referendech o evropské integraci hrají politické strany stejně důležitou úlohu jako v referendech o obecných otázkách. Vládní strany obvykle nemají na výběr a postaví se za návrh předkládaný občanům k rozhodnutí. V souvislosti s evropskou integrací se často jedná o smlouvu, na jejíž přípravě právě vlády intenzivně spolupracovaly. Vnitřní rozpory ve vládních stranách během referend hrají marginální roli, protože většinou ustoupí pocitu odpovědnosti. O výsledku referenda pak rozhoduje to, jak jsou vládní strany schopné mobilizovat své sympatizanty. U opozičních stran je naopak situace složitější. Záleží na jejich rozhodnutí, protože mají pozici ztíženou tím, že pokud by podpořili návrh, podpořili by vlastně i vládu, což je v rozporu s jejich opoziční rolí. Pokud se strany rozhodnou přistoupit k referendu jako k testu popularity

³⁸ Hobolt, S., B., *Direct democracy and European integration*, in *Journal of European Public Policy*, January 2006, 153 – 166, s. 157

³⁹ *Ibid.*, s. 155

⁴⁰ Hug, Simon, *Voices of Europe: Citizen, Referendum and European integration*, Rowman and Littlefield Publisher, USA, s. 20

⁴¹ Hobolt, S.B., *Direct democracy and European integration*, in *Journal of European Public Policy*, January 2006, 153 – 166, s. 155

vlády, pak je pravděpodobné, že referendum bude mít charakter voleb „druhého řádu“.⁴² Opoziční strany, které se rozhodnou podpořit vládu jsou více náchylné ke vnitřnímu štěpení.⁴³ Obecně platí, že strany napravo i nalevo od politického středu evropskou integraci podporují. Odpor naopak vyvolává ve stranách na okrajích politického spektra.⁴⁴

Změny ústavy předkládané v referendech souvisí často s přenosem pravomocí na evropskou úroveň. Výsledek referendum samozřejmě ovlivní přímo téma, o němž se hlasuje. Referenda však mají i nepřímé důsledky a právě jejich zhodnocení je obtížné. Jedním z nepřímých důsledků může podle Simona Huga být fakt, že státy, jež mají referendum zakotveno v ústavě jako povinné, přijímají politiky, které více odrážejí přání voličů. Dále pak ve státech, kde se o evropské integraci svolá referendum, musí být předmět referenda akceptovatelný i pro voliče, aby měl šanci být úspěšně ratifikován. V některých případech pak může posloužit perspektiva svolání referenda pro posílení vyjednávací pozici daného státu, při jednáních o znění textu smluv.⁴⁵ Avšak jak píše Markéta Pitrová a Petr Fiala „evropská referenda plní primárně funkce uvnitř národních politických systémů a jejich význam je závislý na struktuře a politické kultuře jednotlivých politických společností“.⁴⁶

Hodnocení významu evropských referend je do značné míry problematické, protože většina z nich neměla na běh evropského integračního procesu radikální vliv. Více či méně ovlivnila postavení jednotlivých členských států v EU, ale na směřování evropské integrace mělo prokazatelně přímý vliv pouze referendum o evropské ústavní smlouvě ve Francii z 29. května 2005.⁴⁷ Pro srovnání níže připomenu dva negativní výsledky referend o Maastrichtské smlouvě v Dánsku 1992 a o smlouvě z Nice v Irsku 2001.

⁴² Crum, Ben, Party Stance in the Referendum on the EU Constitution – Cause and Consequences of Competition and Collusion, *European Union Politics*, Vol. 8 (1), 2007, s. 61 – 82, s. 64

⁴³ *Ibid.*, s. 68

⁴⁴ Hobolt, S.B., Direct democracy and European integration, in *Journal of European Public Policy*, January 2006, 153 – 166, s.158

⁴⁵ Hug, Simon, *Voices of Europe: Citizen, Referendum and European integration*, Roman and Littlefield Publisher, USA, s. 21

⁴⁶ Fiala, P., Pitrová, M., *Evropská referenda*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s. 7

⁴⁷ Více viz kapitola 4 diplomové práce.

2.2.1 Příklady negativních výsledků referend a řešení následné situace

Odmítnutí Maastrichtské smlouvy v Dánsku a vynález „dánského řešení“

Dle dánské ústavy lze vypsát referendum v pěti případech: o ústavních dodatcích (povinné referendum), odmítnutí přijatého zákona (nepovinné referendum), přijetí zákona delegujícího pravomoci národních orgánů na mezinárodní instituce (povinné referendum), změna volebního věku (povinné referendum), *ad hoc* referendum (nepovinné referendum konzultativního charakteru). Pro přenesení pravomocí na mezinárodní organizace však za určitých podmínek stačí i parlamentní hlasování, kdy 5/6 poslanců jediné komory dánského parlamentu Folketingetu vysloví s návrhem souhlas. Pokud by to bylo více jak 50% poslanců, pak by se referendum konat muselo a mělo by jen konzultativní charakter. Poslední možností je pak v případě ještě menší podpory mezi dánskými zákonodárci svolání pouze konzultativního referenda.

V Dánsku se prozatím uskutečnilo celkem šest referend, které se týkaly evropské integrace. Referendum o Maastrichtské smlouvě ze 2. června 1992 vytvořilo precedent pro budoucí běh evropského integračního procesu. Účast přesáhla 83% a proti se vyslovilo 50,7% voličů. Odpůrci ratifikace Maastrichtské smlouvy získali na svou stranu jen o 46 847 voličů více. Minimální rozdíl tedy rozhodl o tom, že Dánsko Maastrichtské smlouvě řeklo „ne“.⁴⁸

Evropští lídři se sešli jen dva dny po referendu a rozhodli, že Maastrichtská smlouva se nebude znovu projednávat a ratifikační proces poběží bez zpoždění podle plánu. Na základě analýzy důvodů pro odmítnutí pak byl vypracován a na summitu v Edinburghu v prosinci 1992 i schválen tzv. Edinburský kompromis. Dle něj má Dánsko ze své účasti na Maastrichtské smlouvě čtyři výjimky: ze třetí fáze Hospodářské a měnové unie (společná měna), ze členství v Západoevropské unie (SZBP),

⁴⁸ Sychra, Zdeněk, Dánsko, in Fiala, P., Pitrová, M., Evropská referenda, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s. 67

ze změny spolupráce v oblasti vnitřních věcí a spravedlnosti z mezivládní na nadnárodní a z povinností vyplývajících ze vzniku občanství EU.⁴⁹

Další postup ratifikace Maastrichtské smlouvy v Dánsku se odehrál bez větších komplikací. V důsledku dosaženého kompromisu a v něm obsažených výjimek v parlamentu získala Maastrichtská smlouva k ratifikaci potřebnou většinu 5/6 jeho členů. Na základě Národního kompromisu, který byl podkladem pro vypracování kompromisu z Edinburghu, bylo však nutné svolat o Maastrichtské smlouvě druhé referendum.

Druhé s napětím očekávané referendum o Maastrichtské smlouvě se v Dánsku uskutečnilo 18. května 1993. V něm se pro ratifikaci vyslovilo 56,8% hlasujících a proti 43,2%. Volební účast byla ještě vyšší než v prvním referendu o této smlouvě. K volebním urnám přišlo 86,5% oprávněných voličů. První odmítavé referendum o Maastrichtské smlouvě ukázalo, že se referendum za určitých okolností stává důležitým nástrojem, který může fakticky ovlivnit postavení členského státu v ES/EU a také samotné směřování evropské integrace.⁵⁰

Irské „ne“ smlouvě z Nice

Referendum je v Irsku poměrně častou záležitostí. Prvním referendem s evropskou tematikou, které se v Irsku konalo, bylo hlasování o vstupu do EHS v roce 1972. Od toho roku se občané Irska vyjádřili k otázkám spojeným s evropským integračním procesem celkem šestkrát - včetně referenda o Lisabonské smlouvě v červnu 2008.

V irské ústavě je referendum zakotveno ve třech člancích. Články 46 a 47 ustavují institut mandatorního referenda o každé změně ústavy. Dle článku 27 se pak řídí vyhlášení fakultativního referenda. Všechna referenda, která v Irsku doposud proběhla, byla mandatorní. Jak píše David Müller v Irsku jako jednom z členských států ES/EU, se referendum „etablovalo jako důležitá součást vztahu Irska k ES/EU“.⁵¹

⁴⁹ Šlosarčík, Ivo, Být či nebýt... v Evropské unii Dánsko, referendum a evropská integrace, Integrace, 31/03/2000, available at: <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=50> (30/04/2009)

⁵⁰ Sychra, Zdeněk, Dánsko, in Fiala, P., Pitrová, M., Evropská referenda, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s. 76

⁵¹ Miller, David, Irsko, in Fiala, P., Pitrová, M., Evropská referenda, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s. 43

Prvnímu referendu o smlouvě z Nice předcházela nevýrazná kampaň stoupenců její ratifikace. Irští občané o smlouvě z Nice hlasovali 7. června 2001 a výsledek referenda - 46,13% pro a 53,87% proti ratifikaci - byl šokem pro irskou politickou reprezentaci. Volební účast dosáhla pouze 34,7% a byla vůbec nejnižší v historii irských referend o evropské integraci. S ohledem na následné analýzy výsledků se ukázal být jako velmi úspěšný slogan kampaně pro odmítnutí smlouvy „když nevíte, volte „ne““ (*if you do not know, vote no*). Jako hlavní motivace voličů, kteří hlasovali proti smlouvě z Nice, se totiž ukázal být nedostatek informací – 39%.⁵²

Představitelé členských států nebyli ochotni smlouvu znovu projednávat, a tak se mělo konat o Nice v Irsku druhé referendum, na což irská vláda přistoupila. Před druhým referendem o smlouvě z Nice irská vláda vyhlásila Deklaraci neutrality, aby rozptýlila obavy voličů z toho, že by evropská integrace po přijetí smlouvy z Nice mohla statut Irska jako neutrálního státu ohrozit. Členské státy Unie Deklaraci neutrality akceptovaly na summitu v Seville v červnu 2002.

Druhému referendu o smlouvě z Nice předcházela rozsáhlá informační kampaň.⁵³ Referendum o smlouvě z Nice proběhlo 19. října 2002. Voliči jasnou většinou 62,89% hlasů rozhodli o přijetí smlouvy z Nice. Velký rozdíl oproti prvnímu referendu byl ve výši volební účasti, která dosáhla téměř 50%.⁵⁴

Uznávaná irská profesorka Brigid Laffan a politoložka Jane O'Mahony píší, že po prvním referendu o smlouvě z Nice „skončily irské líbánky s EU“.⁵⁵ Irští občané již bez výhrad neakceptovali iniciativy na úrovni EU, ale zneklidňovala je postupující integrace, která nebyla dostatečně prezentovaná tak, aby bylo jasné, že neohrožuje tradiční irské hodnoty související s neutralitou, nezávislostí a křesťanskými hodnotami.

⁵² Laffan, Brigid, O'Mahony, Jane, *Ireland and the European Union*, Palgrave Macmillan, 2008, s. 119

⁵³ Müller, David, *Irsko*, in Fiala, P., Pitrová, M., *Evropská referenda*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s.

⁵⁴ Přesné procento volební účasti ve druhém irském referendu bylo 49,47.

⁵⁵ Laffan, Brigid, O'Mahony, Jane, *Ireland and the European Union*, Palgrave Macmillan, 2008, s. 114

2.2.2 Referenda o evropské ústavní smlouvě

Před začátkem ratifikačního procesu evropské ústavní smlouvy se nekonalo referendum o evropské integraci v Německu, Portugalsku, Řecku, Španělsku, Belgii, Nizozemsku a Lucembursku. Referendum se o evropské ústavní smlouvě mělo konat ve Francii, Polsku, Dánsku, ČR, Irsku, Velké Británii a dokonce poprvé i ve Španělsku, Nizozemsku, Lucembursku a Portugalsku.⁵⁶ O Maastrichtské smlouvě vyhlásily referenda pouze tři z tehdejších dvanácti zemí ES. Nicméně z těch deseti členských zemí, v nichž se měli k evropské ústavní smlouvě vyjádřit občané, již osm států bylo členy ES/EU v roce 1992. Četnější ratifikace formou referenda tedy v případě evropské ústavní smlouvy nebyla ovlivněna velkým rozšířením Unie z roku 2004.⁵⁷

Vysoký počet ohlášených referend v souvislosti s evropskou ústavní smlouvou ilustruje častější použití nástrojů přímé demokracie v evropském integračním procesu. Je však otázkou, proč došlo k tomuto jevu právě v souvislosti s ratifikací dokumentu s názvem „Smlouva zřizující ústavu pro Evropu“? Jednou z motivací může být i zavádějící název dokumentu, který dává do souvislosti „obyčejnou“ unijní smlouvu s ústavou. Ústava je základním právním dokumentem národního státu, a proto bylo nasnadě, že Smlouva zřizující ústavu pro Evropu se mohla jevit jako zakládající dokument evropského „super-státu“ a o dokumentu takového významu by se mělo rozhodovat tou nejdemokratičtější cestou.⁵⁸ Výjimečnost dokumentu potvrzovala i metoda Konventu, která byla použita k jejímu vypracování. Konvent se měl stát rovnocennou alternativou k mezivládní konferenci, jejíž jednání o smlouvě z Nice málem skončilo krachem. Reprezentativnost Konventu dávala tušit nové období v evropském integračním procesu, kdy se na vypracování textu smlouvy podílí všichni rovným dílem – včetně zástupců národních parlamentů a kandidátských zemí. „Sázka“ na výjimečnost textu evropské ústavní smlouvy se však evropským politikům vymstila, neboť na jedné straně stál dokument s názvem „Smlouva zřizující Ústavu pro Evropu“, jehož výjimečnost stále zdůrazňovali a k jeho ratifikaci vyhlásili množství referend, na

⁵⁶ Přehled zemí, které evropskou ústavní smlouvu hodlaly schválit v referendu viz tabulka 1 s. 2 příloh.

⁵⁷ Sauger, Nicolas, Les référendums sur le Traité constitutionnel européen, dans La vie démocratique de l'Union européenne (sous la direction de Céline Belot et Bruno Cautrés), La documentation française, Paris, 2006, s. 131 – 139, s. 133

⁵⁸ Renaud Dehausse, La Fin de l'Europe, Flammarion, Paris, 2005, s. 81

druhé straně však tvrdili, že nevzniká žádný super-stát a jedná se o „obyčejnou“ smlouvu.

Před referendem ve Francii rozhodovali voliči o evropské ústavní smlouvě jen ve Španělsku, kde občané řekli 20. února 2005 smlouvě jasné „ano“ (76,7%), ale volební účast zde dosáhla pouze 42,3%, což bylo nejméně od 70. let. Nízká volební účast nedávala výsledku dostatečnou váhu. Nicméně obě hlavní politické strany jak vládní PSOE (Španělská socialistická dělnická strana) tak opoziční PP (Lidová strana) ratifikaci evropské ústavní smlouvy již před referendem podpořily. O evropské ústavní smlouvě svolal referendum ve Španělsku premiér spolu s vládou Referendum. Mělo pouze konzultativní charakter a následovala ještě parlamentní ratifikace. V dubnu pak dolní komora španělského parlamentu smlouvu schválila, když pro její ratifikaci hlasovalo 331 z celkového počtu 350 poslanců.⁵⁹

Jen dva dny po francouzském „ne“ o smlouvě hlasovali nizozemští občané a přesvědčivou většinou 61,7% ratifikaci evropské ústavní smlouvy odmítli. Voliči tak hlasovali navzdory tomu, že strany vládní koalice CDA, VVD a D66 spolu se dvěma největšími opozičními stranami PvdA a Groenlinks podporovaly její schválení.⁶⁰

V Lucembursku, kde je povinná volební účast, hlasovalo 10. července pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy 56,5% voličů. Na rozdíl od Francie i Nizozemska se v Lucembursku mohla vláda opřít o výraznou popularitu a navíc premiér Jean-Claude Juncker oznámil, že pokud evropská ústavní smlouva nebude v referendu ratifikována, tak rezignuje.⁶¹

2.3 Referenda ve Francii

Pokud nepočítáme Švýcarsko, patří Francie k zemím západní Evropy, kde jsou referenda vyhlášována poměrně často.⁶² Referenda ve Francii však byla většinou spjata s určitými dějinnými obdobími – Velká francouzská revoluce, vláda Napoleona I. a III., čtvrtá francouzská republika nebo prezidentství Charlese de Gaulla.

⁵⁹ Bidégaray, Christian, Pina, Christiane, Les répliques dun on français a la constitution européenne, Annuaire français de relations intrnationales, 2006, vol. VII, La documentation français, s. 482 - 83

⁶⁰ Marhold, Hartmut, L'exception franco-néerlandaise et les raisons profondes du „non“ français, L'Europe en formation, année 2005, n. 2, s. 7 – 14, s. 11

⁶¹ Bidégaray, Christian, Pina, Christiane, Les répliques du non français à la Constitution européenne, Annuaire français de relations intrnationales, 2006, vol. VII, La documentation français, s. 490

⁶² Přehled referend ve Francii je k dispozici v tabulce 2 s. 4 příloh.

Za třetí francouzské republiky bylo referendum vnímáno spíše jako nedemokratický způsob rozhodování a důvěryhodnost referenda jako způsobu rozhodování o určitých otázkách pomohly zvýšit až referenda čtvrté francouzské republiky, která se jejich prostřednictvím pokoušela získat legitimitu.⁶³

Od rezignace generála de Gaulla v roce 1969 se ve Francii uskutečnilo jen pět referend. Přitom během jedenácti let de Gaullova prezidentství se jich konalo také pět. De Gaulle totiž považoval referendum za součást regulérního systému vlády. Pro zakladatele páté francouzské republiky bylo referendum především způsobem, jak udržet přímý kontakt s voliči. Během jedenácti let působení Charlese de Gaulla v prezidentském úřadu lze tedy považovat referendum za „hlasování o důvěře“ především v jeho osobu. V dubnu 1969 pak v důsledku negativního výsledku referenda o změnách pravomoci Senátu a samosprávy regionů Charles de Gaulle skutečně odstoupil.⁶⁴ Ve Francii tak měla referenda, která se odehrála za prezidentství generála Charlese de Gaulla, nádech plebiscitu. De Gaulle se snažil být představitelem celého francouzského národa, ale postupně se prezident páté francouzské republiky stal představitelem pouze jeho části. Postavení francouzského prezidenta se tak přiblížilo pozici německého kancléře nebo britského premiéra.⁶⁵

2.3.1 Referendum a francouzská ústava

Ve Francii je referendum zakotveno v ústavě, která stanoví pravidla, dle nichž lze referendum vyhlásit. Výsledek referenda je ve Francii závazný a je nutné jej respektovat. V ústavě páté francouzské republiky referendum zmiňuje již článek 3, který říká: „Národní suverenita patří lidu, který ji vykonává svými zástupci a prostřednictvím referenda“. Podmínky vyhlášení referenda však upravují především články 11 a 89 francouzské ústavy, dle nichž můžeme rozlišit dva typy referenda: zákonodárné a ústavodárné.

⁶³ Morel, Laurence, France: Towards a less controversial use of the referendum? In Gallagher, M., Uleri, P. V., The referendum experience in Europe, s. 66 – 85, s. 60

⁶⁴ Bogdanor, Vernon, Western Europe, in Butler, David, Ranney, Austin, Referendum Around the World: the growing use of direct democracy, American Enterprise Institute, 1994, s. 24 – 61, s. 57

⁶⁵ Ibid., s. 61

Zákonodárské referendum

Tzv. zákonodárské referendum je zakotveno ve článku č.11 francouzské ústavy. Může jej iniciovat vláda nebo obě komory parlamentu. Jejich návrh však podléhá schválení prezidenta a je zcela na něm, jak se zachová. Prezident také může požádat premiéra, poslance či senátora, aby podal návrh na svolání referenda, který on pak schválí, tak se fakticky stává iniciátorem on sám.

V období kohabitace se však situace pro prezidenta komplikuje. Prezident má možnost pouze vetovat návrhy vlády nebo parlamentu, protože logicky premiér či parlament, kde má většinu jiný než jemu blízký politický tábor, nemusí jeho žádosti o svolání referenda vyhovět. Návrhy zákona, které se předkládají v referendu, občanům nesmí být protiústavní. Článek č.11 francouzské ústavy prošel novelizací v roce 1995, podle níž vládní návrhy na svolání referenda musí být předem projednány v obou komorách parlamentu. Výsledky referenda vyhláší francouzský prezident.⁶⁶

Podle článku 11 se v referendu ke schválení občanům předkládá každý návrh zákona, který upravuje organizaci orgánů veřejné moci, reformy hospodářské nebo sociální politiky státu a veřejných služeb nebo ratifikace mezinárodní smlouvy, která by ovlivnila na fungování vnitrostátních institucí.⁶⁷

Dle typologie referend Michaela Gallaghera a Pier Vincenzo Uleriho spadají referenda dle článku 11 francouzské ústavy V. republiky do kategorie referend na podporu rozhodnutí, kdy je vyhlášeno iniciátorem, jenž je zároveň autorem návrhu, o němž mají občané v hlasování rozhodnout.

Ústavodárské referendum

Ústavodárské referendum je zakotveno ve článku č.89 francouzské ústavy. Změnu ústavy předkládá v referendu prezident republiky, ale navrhuje jej předseda vlády nebo členové francouzského parlamentu. Text návrhu změny ústavy musí schválit ve stejném znění dolní i horní komora francouzského parlamentu. Prezident pak může vyhlásit referendum, nebo o návrhu změn ústavy nechá hlasovat Kongres, kdy obě

⁶⁶ Perottino, M., Francouzský politický systém, Sociologické nakladatelství Slon, Praha, 2005, s. 161

⁶⁷ Bohdál, M., Francie, in Fiala P., Pitrová M., Evropská referenda, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s. 20

komory francouzského parlamentu zasedají společně ve Versailles. Kongres musí návrh schválit 3/5 většinou. Tímto společným hlasováním se rozhodlo o změně francouzské ústavy, která dovolovala přijetí evropské ústavní smlouvy 1. března 2005.⁶⁸ Pokud návrh změny ústavy předkládají členové parlamentu, je vyhlášení referenda povinné. Hlavní rozdíl mezi článkem 11 a 89 tkví v tom, že reformu předkládanou veřejnosti ke schválení referendem dle článku 89 musí nejdříve ve stejném znění schválit obě komory francouzského parlamentu.⁶⁹

Ačkoli ve francouzské ústavě upravují užití referenda dva články, zatím se referenda konala pouze podle článku 11. Jeho hlavní výhodou je právě to, že se v referendu předkládá občanům pouze návrh zákona, zatímco dle článku 89 občané hlasují o již parlamentem schváleném návrhu.

2.3.2 Evropská referenda ve Francii

Ve Francii V. republiky rozhodovali občané v celkem deseti referendech, z toho pouze dvě se do roku 2005 týkaly evropského integračního procesu. V roce 1972 voliči hlasovali o vstupu Velké Británie do Evropského hospodářského společenství. Francouzský prezident Georges Pompidou jej svolal dle článku 11 francouzské ústavy. Nicméně vyhlášení referenda nebylo nutné, protože přistoupení Velké Británie k EHS nemělo přímý vliv na fungování francouzských institucí.⁷⁰ Referendem se vyjadřovali občané také k ratifikaci Maastrichtské smlouvy v září 1992. Prezident François Mitterrand v tomto případě zvolil vyhlášení referenda dle článku 11 oprávněně, neboť smlouva přímo ovlivnila fungování francouzských institucí. Jednalo se především o přesun ekonomických pravomocí, právo občanů ostatních členských států volit a kandidovat ve volbách evropských a do místních samospráv.⁷¹ Co mají tato referenda společné?

⁶⁸ Perottino, M., Francouzský politický systém, Sociologické nakladatelství Slon, Praha, 2005, s. 165

⁶⁹ Bohdál, M., Francie, in Fiala P., Pitrová M., Evropská referenda, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005, s. 20

⁷⁰ Morel, Laurence, France: Towards a less controversial use of the referendum? In Gallagher, M., Uleri, P. V., The referendum experience in Europe, s. 66 – 85, s. 75

⁷¹ Ibid., s. 75

Obě vzešla z iniciativy prezidenta republiky. Georges Pompidou se rozhodl pro referendum v době, kdy došlo ke sjednocení na francouzské levici. *Parti socialiste* (PS) pod vedením François Mitterranda uzavřela spojení s *Parti Communiste Française* (PCF) v roce 1971. V první polovině roku 1972 obě strany jednaly o společném programu a v průběhu jejich jednání rozhodl Georges Pompidou o svolání referenda. PS vyjadřovala již tehdy evropské integraci podporu, zatímco PCF ji spíše odmítala. Otázka rozšíření EHS se však neukázala na tolik kontroverzní, aby dokázala vznikající alianci zastavit.⁷² Na jaře roku 1992 prohrála Socialistická strana volby do místních samospráv a tak chtěl François Mitterrand již coby francouzský prezident vyhlášením referenda o Maastrichtské smlouvě posílit svou vlastní pozici. Svým rozhodnutím prezident usiloval o rozbití sjednocené fronty opozice pravicových stran *Union pour la démocratie française* (UDF) a *Rassemblement pour la république* (RPR). UDF totiž evropské integraci a Maastrichtské smlouvě vyjadřovala jasnou podporu na rozdíl od RPR, v jejímž čele stál tehdy Jacques Chirac. Maastrichtská smlouva se tak mohla stát klínem v tomto spojení. Nicméně se toto přání Mitterrandovi naplnit nepovedlo, protože v březnu 1993 nakonec pravice vytvořila vlastní vládu.⁷³

Prezident Georges Pompidou v referendu chtěl svým protějškům z ostatních členských států také ukázat, že na rozdíl od generála de Gaulla je „dobrým Evropanem“ a že má pro tuto svou roli plnou podporu francouzských občanů.⁷⁴ Stejně tak i François Mitterrand, který své rozhodnutí svolat referendum o Maastrichtské smlouvě oznámil až po té, co dánští občané odmítli smlouvu v referendu 2. června 1992 těsnou většinou 50,7% hlasů. Mitterrand oznámil své rozhodnutí vyhlásit referendum až 3. června a v případě vítězství se tak mohl do určité míry považovat za „zachráníce“ Maastrichtské smlouvy.⁷⁵

Ani v jednom z těchto případů nezískal prezident to, oč usiloval. Výsledku referenda z roku 1972 nebývá často přikládán velký vnitropolitický význam,

⁷² Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 27

⁷³ Morel, Laurence, France: Towards a less controversial use of the referendum? In Gallagher, M., Uleri, P. V., The referendum experience in Europe, s. 66 – 85, s. 81

⁷⁴ Bogdanor, Vernon, Western Europe, in Butler, David, Ranney, Austin, Referendum Around the World: the growing use of direct democracy, American Enterprise Institute, 1994, s. 24 – 61, s. 54

⁷⁵ O situaci po odmítnutí Maastrichtské smlouvy po dánském referendu více viz s. 18.

protože nakonec nerozdělilo levici ani neobnovilo legitimitu vlády.⁷⁶ Georges Pompidou považoval výsledek referenda za osobní prohru, především kvůli nízké volební účasti, která dosáhla 60,24%.⁷⁷ Laurence Morel se domnívá, že pokud by s výsledkem referenda spojil Georges Pompidou své setrvání v úřadu, mohla být účast voličů vyšší. Občané, kteří v referendu nehlasovali, se tak rozhodli ze 62% kvůli nespokojenosti s vládou a také proto, že jim bylo téma evropské integrace lhostejné.⁷⁸ Françoisi Mitterrandovi se v roce 1992 nepovedlo ani rozdělit pravici ani obnovit svou popularitu. Tábor podporující ratifikaci Maastrichtské smlouvy vyhrál jen těsně. Maastrichtská smlouva získala podporu jen 51,04% voličů.⁷⁹ François Mitterrand se obával, že by jeho doporučení ratifikace Maastrichtské smlouvy mohlo zapříčinit její odmítnutí v důsledku jeho velmi nízké popularity, která se pohybovala těsně nad 30%, proto se osobně nevyslovil pro ani proti ratifikaci smlouvy během kampaně.⁸⁰ V následujících deseti letech navíc v parlamentních volbách pak hráli voliči, kteří v roce 1992 volili „ne“. Jádru sympatizantů PS, kteří ve volbách přešli do tábora UDF-RPR, patřilo k odpůrcům Maastrichtu. V roce 1995 především voliči „ne“ pomohli Jacques Chiracovi porazit Eduarda Balladura v prvním kole prezidentských voleb. Za vzkříšením socialistů v roce 1997 a jejich vítězstvím v tehdejších parlamentních volbách stojí opět voliči „ne“. Konečně překvapivé vypadnutí kandidáta PS v prvním kole prezidentských voleb v roce 2002 způsobily tisíce voličů PS, kteří v roce 1992 odmítli ratifikaci Maastrichtské smlouvy.⁸¹ Prezidenti Georges Pompidou a François Mitterrand, kteří se rozhodli vyhlásit referenda, nespojili své setrvání v úřadu s volebním výsledkem a tím se jasně odlišili od svého předchůdce Charlese de Gaulla.

⁷⁶ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 34

⁷⁷ Pro srovnání volební účasti v referendech za prezidentství Charlese de Gaulla se pohybovala od 75% do 84%. Více viz tabulka I s. příloh

⁷⁸ Morel, Laurence, France: Towards a less controversial use of the referendum? In Gallagher, M., Uleri, P. V., The referendum experience in Europe, s. 66 – 85, s.76

⁷⁹ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 38

⁸⁰ Bogdanor, Vernon, Western Europe, in Butler, David, Ranney, Austin, Referendum Around the World: the growing use of direct democracy, American Enterprise Institute, 1994, s. 24 – 61, s. 58

⁸¹ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 37

2.3.3 Rozhodnutí prezidenta Chiraca uspořádat referendum

O způsobu ratifikace mezinárodní smlouvy rozhoduje ve Francii pouze prezident a evropská ústavní smlouva byla *de facto* jednou z nich. K její ratifikaci tedy stačil pouze souhlas obou komor francouzského parlamentu. Jak píše Nicolas Sauger, prezident Jacques Chirac nikdy zcela nevysvětlil, proč skutečně referendum vyhlásil.⁸² Co tedy francouzského prezidenta k rozhodnutí vedlo? Existuje několik hypotéz.

Rok 2004 byl pro Chiracovu nejsilnější vládní stranu *Union pour le mouvement populaire* (UMP) rokem volebních proher. V březnu drtivě prohrála volby do místních samospráv se socialisty, kteří se v mnoha případech spojili s *Parti Communiste* a Levicovými radikály. PS zvítězila ve dvaceti ze 22 metropolitních regionů. V červnu pak přišel neúspěch v podobně prohraných voleb do Evropského parlamentu. UMP sice získala navíc pět křesel, ale Socialistická strana (PS) přidala ke svým původním 22 dalších devět mandátů.⁸³ Po necelém měsíci od odsouhlasení finální verze textu evropské ústavní smlouvy zástupci členských států tj. 14. července 2004 oznámil francouzský prezident Jacques Chirac vyhlášení referenda. Zvolil si symbolicky den, kdy Francie každoročně slaví výročí dobytí Bastilly a začátek Velké francouzské revoluce. Veřejné mínění i mnozí představitelé francouzské politické scény podporovali vyhlášení referenda. V době, kdy Jacques Chirac rozhodnutí učinil, navíc průzkumy veřejného mínění ukazovaly na jasné „ano“ ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Referendem tak Jacques Chirac odpověděl na přání francouzských občanů.⁸⁴

Kladný výsledek referenda o evropské ústavní smlouvě mohl také posílit šance Jacques Chiraca jako kandidáta na znovuzvolení ve francouzských prezidentských volbách v roce 2007. Další prezidentovou motivací byla snaha o rozdělení nejsilnější opoziční strany *Parti Socialiste*, v řadách jejíhož vedení se mohli objevit významní odpůrci tohoto dokumentu a způsobit tak její rozkol. Její pozici na vnitropolitické scéně by se tak, jak doufal francouzský prezident, podařilo oslabit. Zároveň se Chirac snažil

⁸² Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, Les Presses de Sciences Po, Paris, 2007, s. 49

⁸³ Parti Socialiste 28,9% (31), UMP -Union pour un Mouvement Populaire 16,64% (17), UDF - Union pour la Démocratie Française 11,96% (11), FN - Front National 9,81% (7), Les Verts 7,41% (6), Mouvement pour la France 6,67% (3), Parti communiste français 5,88% (3).

⁸⁴ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 39

sjednotit řady vlastního politického tábora, protože jeho političtí rivalové ve vládní koalici - tehdejší ministr vnitra Nicolas Sarkozy a předseda nejsilnější vládní strany UMP a předseda UDF François Bayrou - se vyslovili pro ratifikaci smlouvy a podpořili prezidentovu linii.⁸⁵ V neposlední řadě musíme přičíst i ambice Jacques Chiraca zanechat jak na mezinárodní, tak vnitropolitické scéně odkaz osobnosti, která podporuje evropský integrační proces a jeho legitimaci formou přímé demokracie.⁸⁶

Rozhodnutí Jacques Chiraca také zřejmě ovlivnil tehdejší britský premiér Tony Blair, který oznámil 20. dubna 2004, že v Británii svolá k ratifikaci evropské ústavní smlouvy referendum. Jednalo by se teprve o druhé referendum o evropských otázkách v britské historii⁸⁷. Referendum se mělo konat až na jaře roku 2006 a Velká Británie měla být (spolu s Českou republikou) jednou z posledních zemí, která evropskou ústavní smlouvu ratifikuje. Předpokládalo se, že většina států v té době již bude mít ukončený ratifikační proces a fakt pozdního hlasování měl spolu s britským předsednictvím EU ve druhé polovině roku 2005 přispět k přesvědčení britských voličů, aby řekli „ano“ evropské ústavní smlouvě. Nicolas Sauger se domnívá, že to bylo krom jiného právě toto překvapivé rozhodnutí britského premiéra, které přimělo Jacques Chiraca k tomu svolat referendum o Evropské ústavní smlouvě.⁸⁸

K vyhlášení referenda si nicméně francouzský prezident nevybral ten nejlepší moment. V době zveřejnění rozhodnutí vyhlásit ve Francii o evropské ústavní smlouvě referendum hodnotilo přínosy členství v EU pozitivně jen 43% Francouzů. To bylo nejméně od roku 1985.⁸⁹ Jacques Chirac tak situaci podcenil. Neodhadl správně kontext, v němž se referendum mělo konat, a i když průzkumy veřejného mínění v době ohlášení svolání referenda ukazovaly na vítězství tábora „ano“ nepoučil se z roku 1992, kdy také při vyhlášení referenda Françoisem Mitterrandem byla podpora Maastrichtské smlouvy vysoká, ale nakonec získala jen minimální většinu hlasů francouzských občanů

⁸⁵ I když ne bez výhrad. Nicolas Sarkozy podporoval ratifikaci evropské ústavní smlouvy, ale zároveň ubezpečoval občany, že je proti vstupu Turecka do EU.

⁸⁶ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s.37

⁸⁷ První referendum se konalo 5. června 1975, kdy občané hlasovali o setrvání Velké Británie v Evropském hospodářském společenství. Členství v EHS vyjádřilo podporu 67,2% a proti 32,8, přičemž volební účast dosáhla 64,5%.

⁸⁸ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe?, Les Presses de Sciences Po, Paris, 2007, s. 29

⁸⁹ Ibid., s. 40 a také graf 1 s. 6 příloh.

nutnou pro ratifikaci.⁹⁰ Stejně ponaučení si mohl vzít z roku 1997, kdy rozpustil francouzské Národní shromáždění v domnění, že v následných volbách v něm získá většinu. Nestalo se a nastalo nejdelší období kohabitace v historii V. francouzské republiky, které trvalo od roku 1997 do roku 2002. Nízká popularita vlády i prezidenta, kterou dokládaly obě volební porážky z jara 2004 na výsledek referenda o Evropské ústavní smlouvě měly také svůj vliv.⁹¹

Institut referenda je významný nástroj přímé demokracie. Existuje mnoho druhů rozlišení referend, přičemž se vědci prozatím neshodli na jednotné typologii. Referendum je v Evropě často využíváno k rozhodování o záležitostech souvisejících s evropskou integrací a to jak ve státech, kde vyhlášení referenda vyžaduje ústava, tak i v zemích, kde je referendum v této souvislosti pouze fakultativní záležitostí.

Evropská unie trpí demokratickým deficitem. Ať již tento jev nazveme jakkoli, je jeho hlavním projevem odcizení občanů členských států projektu evropské integrace. Referendum může přivést evropské záležitosti občanům blíže a zmenšit tak demokratický deficit EU. Referendum by proto mohlo v budoucnu hrát významnou roli při snaze evropských politiků a představitelů EU překonat propast mezi „Bruselem“ a občany EU, která se prohlubovala především od 90. let. Jejím důsledkem jsou do značné míry i referenda s negativním výsledkem o Maastrichtské smlouvě v Dánsku v roce 1992 a v Irsku o smlouvě z Nice v roce 2001. Dva výše zmíněné příklady ilustrují, že evropský integrační proces ve své historii před francouzským referendem o evropské ústavní smlouvě již zažil bezprecedentní situace, kdy se zablokoval ratifikační proces důležitých smluv, bez nichž by nebylo možné zavést euro respektive rozšířit Evropskou unii o deset nových členských států v roce 2004 případně o dva v roce 2007. První referenda o Maastrichtské smlouvě v Dánsku a o smlouvě z Nice v Irsku byla pro politickou reprezentaci šokem a důkazem stále se rozevírajících nůžek mezi veřejným míněním a směřováním evropského integračního procesu, což se projevilo s větší razancí hlavně při referendech o evropské ústavní smlouvě.

⁹⁰ Bidégaray, Christian, Pina, Christiane, Les répliques du non français à la Constitution européenne, *Annuaire français de relations internationales*, 2006, vol. VII, La documentation française, s. 483

⁹¹ Více viz s. 43 diplomové práce.

Evropská ústavní smlouva vyvolala bezprecedentní vlnu ratifikací formou referend ve členských státech. V některých z nich mělo jít dokonce o první referendum o evropských otázkách vůbec. Referendum o evropské ústavní smlouvě ve Francii se jasně odlišovalo od referend, která se konala za prezidentství Charlese de Gaulla, protože nebylo hlasováním o důvěře vůči svému iniciátorovi prezidentu Jacques Chiracovi. Jednalo se o referendum fakultativní, které mělo oporu ve francouzské ústavě ve článku 11. Dle klasifikace Michaela Gallaghery a Pier V. Uleriho lze referendum o evropské ústavní smlouvě ve Francii označit za referendum na podporu rozhodnutí, kdy iniciátor referenda vyzývá voliče, aby jeho rozhodnutí udělili dostatečnou legitimitu. Částečně může spadat i do pod-kategorie hlasování o odmítnutí, protože se odehrálo až po té, co evropskou ústavní smlouvu ratifikovaly obě komory francouzského parlamentu společným hlasováním ve Versailles.

Francie již zkušenost s referendy o evropských otázkách měla a její vedoucí představitelé zakusili vrtkavost voličů, když v referendu v roce 1992 svými hlasy téměř zamítli Maastrichtskou smlouvu. Přesto se prezident Jacques Chirac rozhodl referendum o evropské ústavní smlouvě ve Francii svolat. V době, kdy popularita jeho i vlády byla nízká, vyzval voliče, aby podpořili jeho stanovisko a řekli evropské ústavní smlouvě „ano“. Hlavním důvodem vyhlášení referenda byla konsolidace vlastního politického tábora a posílení svého politického postavení. V referendu tak zase jednou měli voliči zakládajícího členského státu EU v rukou budoucnost nové smlouvy, která však tentokrát svým názvem připomínala ústavu, jakou mají tradiční národní státy západních demokracií. Politická elita předložila ve Francii v referendu občanům dokument, o němž se hlasovat tímto způsobem nemuselo. Prezident Chirac se spoléhal na pozitivní postoj francouzských občanů k evropské integraci, který však dávno nebyl bezvýhradný a odcizení EU od občanů se projevovalo i ve Francii. Za nejmarkantnější případ, kdy se tento fenomén odcizení projevil lze bezesporu označit referendum o Evropské ústavní smlouvě ze 29. května 2005. Proč právě toto referendum?

3 Francouzské referendum o evropské ústavní smlouvě

Francie je zakládajícím členským státem EU a stála tak u samotného zrodu evropského integračního procesu. Je nicméně zapotřebí dodat, že Francie byla v několika případech rychlému pokroku evropské integrace brzdou. Poprvé v roce 1954 to byl právě francouzský parlament, který zablokoval vytvoření Evropského obranného společenství v podobě, jaké jej navrhoval francouzský premiér René Pleven. Do roku 1998 tak prakticky francouzští zákonodárci zablokovali evropskou integraci v oblasti obranné politiky. Po druhé pak v roce 1965 stála neochota francouzského prezidenta Charlese de Gaulla vzdát se principu jednomyslnosti v rozhodování v určitých oblastech za první velkou krizí integračního procesu. Politikou „prázdné“ židle si Francie vynutila uzavření Lucemburského kompromisu⁹². Konečně poslední situace nastala v květnu roku 2005, kdy se francouzští občané rozhodli říci jasně „ne“ Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu. V této souvislosti lze vnímat francouzské referendum 2005 jako další v řadě velkých francouzských „ne“ evropské integraci.⁹³

3.1 *Analýza kampaně – argumenty, aktéři, kontext a média*

Na kampani a informovanosti mnohdy záleží výsledek referenda zvláště pak, když se týká evropské integrace. Mohli se o tom již přesvědčit představitelé Irska, kdy v roce 2001 byla právě nedostatečná informovanost voličů jednou z příčin zamítnutí smlouvy z Nice. Argumenty, jimiž svá stanoviska oba tábory v referendech podloží, jsou pro rozhodnutí voličů klíčové. Mediální pokrytí události referenda závisí na atraktivnosti tématu a angažovanosti jednotlivých aktérů. Pokud průzkumy veřejného mínění navíc předpovídají těsný výsledek, je pozornost médií téměř zaručená. Taková byla situace ve Francii před referendem o evropské ústavní smlouvě.

Francouzská vláda se pokusila zvýšit informovanost veřejnosti o evropských záležitostech celkem dvakrát v průběhu třinácti let, které následovaly po

⁹² Podle Lucemburského kompromisu nemohl být členský stát, jehož životní zájmy jsou v ohrožení, přehlasován prostou většinou, nýbrž se o tématu dál jednalo, dokud se nedosáhlo jednomyslné shody.

⁹³ Dulphy, Anne, Manigand, Christiane, *La France au risque de l'Europe*, Armand Colin, 2006, s. 9

referendu o Maastrichtské smlouvě. Prvním pokusem byl „Národní dialog pro Evropu“⁹⁴, který zahájil tehdejší ministr pro evropské záležitosti Michel Barnier v říjnu roku 1995. Další iniciativou byla „Debata o budoucnosti Evropy“⁹⁵ spojená s francouzským předsednictvím ve druhé polovině roku 2000. Obě dvě iniciativy však nebyly příliš úspěšné, a tak se francouzská vláda snažila v kampani před referendem poučit ze svých chyb: nemobilizovat místní organizace odpovědné za pořádání debat, ale obracet se přímo na občany prostřednictvím národních kampaní a distribucí informačních materiálů.⁹⁶

3.1.1 Argumenty pro a proti

Odpůrci evropské ústavní smlouvy měli pozici mírně zjednodušenou. Využili zhoršující se sociální situace, které byly noviny i televizní zprávy před francouzským referendem plně.⁹⁷ Ve svých argumentech spoléhali na tradiční francouzský antiliberalismus a přesvědčovali veřejnost, že ratifikací evropské ústavní smlouvy dají liberalizaci „zelenou“ na věčné časy. Na svou stranu dokázali získat nejen tradiční militantní hnutí proti globalizaci jako je *Attac*, ale i největší francouzskou studentskou unií UNEF, která se na sjezdu 19. – 20. března 2005 postavila proti ratifikaci smlouvy. Odpůrci tvrdili, že kladný výsledek referenda by zhoršil sociální situaci obecně, umožnil by vstup Turecka do EU a zničil by samostatnost a suverenitu Francie.⁹⁸ Stoupenci „ne“ také argumentovali tím, že evropská ústavní smlouva není pro Francii výhodná a po jejím odmítnutí by došlo ke znovu projednání. K tomuto tvrzení přispěl nešťastným prohlášením i bývalý předseda Evropské komise Jacques Delors, když se s ním objevil 13. května v deníku *Le Monde* rozhovor pod titulkem: „Je nutné podle pravdy říci, že možná plán B existuje. Rychlé řešení ale není možné.“ Ještě ten večer Jacques Delors vystoupil v televizi na stanici France 2 a snažil se situaci zachránit, když řekl: „Ať žije plán A, žádný plán B není!“⁹⁹

⁹⁴ Le Dialogue national pour l'Europe

⁹⁵ Débat pour l'avenir de l'Europe

⁹⁶ Dacheux, Eric, *Réflexions sur la couverture audiovisuelle du referendum français sur la ratification du Traité constitutionnel Européen*, *Annuaire Français de relations internationales*, Vol. VII, La documentation française, 2006, 546 – 558, s. 548

⁹⁷ Více viz s. 48

⁹⁸ Discours de Jean Marie Le Pen au Conseil National du Front National, 11 décembre 2004, http://www.frontnational.com/doc_interventions_detail.php?id_inter=33 (12/05/2009)

⁹⁹ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, *Cahier du CEVIPOF*, s. 51

Naopak argumenty podporující ratifikaci evropské ústavní smlouvy se dokázaly pouze vymezovat vůči argumentům „ne“ a stoupenci jejího přijetí se ocitli v defenzivním postavení. Ve většině případů nepřicházel tábor stoupců smlouvy s žádnými původními a konkrétními důvody, proč dát svůj hlas evropské ústavní smlouvě. Omezovali se na obecné argumenty o prospěšnosti evropské integrace, o úspěšném a trvalém míru. Dokazuje to, že obhájci evropské ústavní smlouvy nereflektovali změnu doby a kontextu, v němž se nynější evropský integrační proces odehrává. Dle Thierry Chopina si nedokázali připustit, že evropská integrace není perfektní a může mít pro některé i negativní důsledky, proto byli konfrontováni s argumenty, které nedokázali vyvrátit.¹⁰⁰ V mnoha případech také spoléhali na francouzský anti-amerikanismus. Dokládá to slogan: „Volit „ne“ znamená volit Bushe“.¹⁰¹

3.1.2 Postoje aktérů

Politické strany Francie V. republiky se k evropským tématům poprvé vyjádřily až v kampani do prvních přímých voleb do Evropského parlamentu v červnu 1979 a jak píše docent Michel Perottino a vědecká pracovnice Ústavu mezinárodních vztahů v Praze Eliška Tomalová stále „zůstává evropská tematika stranou zájmu politických stran“.¹⁰² Výjimku tvoří jednorázové události jako je referendum o Maastrichtské smlouvě ze září 1992 a o evropské ústavní smlouvě 29. května 2005, které dokázaly upoutat pozornost jednotlivých politických aktérů.¹⁰³

Systém politických stran je ve francouzském politickém systému páté republiky založen na tradičním rozdělení pravice, střed a levice, v němž působí čtyři relevantní politické subjekty - UMP, UDF, PS a PCF. Zjednodušené schéma se však tříští občasným proniknutím krajně pravicové strany Národní fronty (*Front National*) do politických institucí jak národních, tak i evropských¹⁰⁴. Rozdílné názory na evropskou integraci přispěly k dalšímu štěpení francouzské politické scény a byly jedním z důvodů

¹⁰⁰ Chopin, Thierry, *La France et l'Europe: Le bal des Hypocrites*, Saint-Simon, Paris, 2008, s. 153

¹⁰¹ Voter „non“ c'est voter Bush.“ Ibid., s. 102

¹⁰² Perottino, Michel, Tomalová, Eliška, Francie a EU, in Rovná, Lenka, Kasáková, Zuzana, Váška, Jan, *Evropská unie ve členských státech a členské státy v Evropské unii*, VIP Books, Praha, 2007, s. 23 – 48, s. 43

¹⁰³ Chopin, Thierry, Milliat, Marie-Cécile, *Quelles stratégies d'informations en France sur l'Europe?* In *Horizons stratégique*, n. 6, Octobre 2007, s. 6 – 12, s. 7

¹⁰⁴ Prudíková, Dana, *Francouzské politické strany a evropská integrace*, Středoevropské politické studie, Metropolitní politologický ústav Masarykovy univerzity, k dispozici na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=242> (13/04/2009)

vzniku některých minoritních politických uskupení jako je Hnutí pro Francii (*Mouvement pour la France*), v jehož čele stojí Philippe de Villiers. I ve Francii platí, že nejvíce proevropsky založené jsou strany nejbližší politickému středu jako je UDF.¹⁰⁵

Politická scéna ve Francii se před referendem o evropské ústavní smlouvě jako tradičně rozdělila na zaryté odpůrce a zastánce nové smlouvy, která měla zjednodušit a zefektivnit fungování EU po jejím rozšíření v roce 2004. Politické strany se - až na výjimky (viz níže) - sjednotily za svými vedoucími představiteli a připojily se v souladu s oficiálními stanovisky svého vedení k jednotlivým táborům stoupců nebo odpůrců evropské ústavní smlouvy.

Union pour le Mouvement Populaire (Unie pro lidové hnutí – UMP)

Unie pro lidové hnutí (dále jen UMP) vznikla v roce 2002 ve snaze sjednotit francouzskou pravici do jedné jediné strany. Jejím základem bylo gaullistické Sdružení pro republiku (*Rassemblement pour la République - RPR*). Cíl se nepodařilo naplnit, když tento pokus „přežila“ konkurenční UDF. Co se týče postoje k evropské integraci, charakterizuje UMP především politický pragmatismus. Znamená to, že v zásadě podporuje evropský integrační proces, ale hlavním důvodem je to, že na evropskou integraci nahlíží jako na multiplikátor francouzské národní politické moci. Evropská integrace má dle UMP pomoci Francii dosáhnout jejích vlastních národních zájmů.

Situaci v tehdejší nejvlivnější straně francouzské vlády i politické scény ovlivňovaly různé faktory, které zkomplikovaly přijetí jednoznačného postoje vůči evropské ústavní smlouvě. Jedním z nich byl fakt, že předseda UMP Nicolas Sarkozy (tehdejší ministr vnitra) měl již tehdy – i když ne jasně deklarované – ambice pro prezidentské volby na jaře 2007. Nebylo tedy pro něj jednoduché vyjádřit prezidentovi, s nímž se měl utkat o pozici kandidáta UMP, plnou podporu v boji za ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Nakonec Nicolas Sarkozy podpořil ratifikaci evropské ústavní smlouvy a to z toho důvodu, že přinášela nutnou reformu evropských institucí, která by zajistila

¹⁰⁵ Perottino, Michel, Tomalová, Eliška, Francie a EU, in Rovná, Lenka, Kasáková, Zuzana, Váška, Jan, Evropská unie ve členských státech a členské státy v Evropské unii Evropská unie ve členských státech a členské státy v Evropské unii, s. 43

jejich efektivní fungování a tak připravila EU na „boj“ s globalizací.¹⁰⁶ Výslovně se však na rozdíl od prezidenta Jacques Chiraca vyjádřil proti vstupu Turecka do EU.

UMP se tedy vyslovila pro schválení evropské ústavní smlouvy a doporučila svým voličům, aby její ratifikaci v květnovém referendu řekli „ano“. Oficiální doporučení vydala 6. března 2005 Národní rada UMP, v němž vyjádřila podporu ratifikaci smlouvy.¹⁰⁷ Během průzkumů veřejného mínění, které referendu předcházely, byli právě voliči UMP stabilně mezi těmi, kteří se vyslovovali pro přijetí evropské ústavní smlouvy ze 75%¹⁰⁸. V UMP nicméně existovalo i euro-pesimistické křídlo *Debout la République*, které se stavělo proti přijetí evropské ústavní smlouvy. Jeho představitelem byl především Nicolas Dupont – Aignan, který z UMP vystoupil v roce 2007. Disent od oficiálního stanoviska UMP však nebyl tak významný jako v *Parti Socialiste*.¹⁰⁹

UMP uváděla jako hlavní argumenty pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy zlepšení efektivity fungování EU. Díky smlouvě by se Unie transformovala na skutečné politické společenství a byla by schopná jednat i na mezinárodní scéně. Smlouva by dle UMP poskytla EU stabilní hranice s tím, že případná rozšíření by byla posuzována případ od případu. Ve svém manuálu devíti důvodů proč volit v referendu „ano“ neopomněla UMP zdůraznit, že Francouzi budou mít možnost se k budoucímu rozšíření vyjádřit v referendu.¹¹⁰ Tehdejší předseda UMP Nicolas Sarkozy vyzval voliče k vyslovení „upřímného ANO bez výhrad“¹¹¹.

Stejně tak i premiér Jean-Pierre Raffarin (UMP) vyzýval voliče, aby hlasovali v květnu pro evropskou ústavní smlouvu. „Ne“ by dle jeho názoru izolovalo Francii „od nejlepších spojenců“ a způsobilo by „politickou krizi a ekonomický šok“. Raffarin řekl: „ANO znamená mír, prosperitu a demokracii.“¹¹²

¹⁰⁶ Baroš, Jiří, Postoj francouzských politických stran k evropské integraci, *Global Politics*, 05/10/2006, k dispozici na: <http://www.globalpolitics.cz/clanek/europeizace-francie.html> (29/04/2009)

¹⁰⁷ Hainsworth, Paul, *France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution*, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 100

¹⁰⁸ Michal Votruba, Francouzi rozhodli, 30/05/2009, k dispozici na: http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=775 (30/04/2009)

¹⁰⁹ Více viz s. 38

¹¹⁰ *Le projet de Constitution européenne est nécessaire à l'Europe et à la France*, k dispozici zde:

<http://www.u-m-p.org/site/EuropeConstitution/PourquoiDireOui.php> (28/04/2009)

¹¹¹ UMP: Sarkozy lance la campagne du „oui“, 06/03/2005, k dispozici na:

<http://tfl.lci.fr/infos/france/2005/0..3206113.00-sarkozy-lance-campagne-oui-.html> (14/04/2009)

¹¹² Déclaration de M. Jean-Pierre Raffarin, Premier ministre, sur la campagne du "oui" au référendum sur la Constitution européenne, à Bordeaux le 17 mai 2005, k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001648.html> (28/04/2009)

Union pour la Démocratie Française (Unie pro francouzskou demokracii - UDF)

Unie pro francouzskou demokracii (dále jen UDF) byla¹¹³ středo-pravicovou stranou, která se stavěla proti gaullismu a prezidentu Jacques Chiracovi. Odmítla se proto připojit k iniciativě sjednocení francouzské pravice, z níž vzešla UMP. V době vyhlášení referenda se nicméně podílela na vládě premiéra Jean-Pierre Raffarina (UMP). Zakladatel UDF a přesvědčený Evropan Valéry Giscard d'Estaing přenesl proevropského ducha i na svou stranu, a tak je ze všech francouzských politických stran UDF evropskému integračnímu procesu nejvíce nakloněná.

Z politologického hlediska UDF charakterizovalo propojení liberální a částečně i křesťansko-demokratické tradice ale zároveň důraz na dodržování principu *laïcité*¹¹⁴. Stejně jako UMP se stavěla proti členství Turecka v EU a podporovala jeho propojení s Evropou prostřednictvím privilegovaného partnerství. Jako první evropská strana představila v roce 1999 vlastní projekt evropské ústavy a tak není divu, že UDF spolu se svými představiteli patřila před květnovým referendem k největším zastáncům ratifikace evropské ústavní smlouvy. Dle UDF je evropská integrace pro Francii více než výhodná, a proto podporovala její pokračování a prohlubování.

Předseda UDF François Bayrou novinářům na tiskové konferenci o pozitivěch evropské ústavní smlouvy řekl: „Ústava posiluje evropskou demokracii... V tomto textu poprvé angažuje Evropu nejen ve volném trhu, ale i v sociální ekonomice.“¹¹⁵ UDF vedla kampaň pro přijetí evropské ústavní smlouvy pod heslem „Evropa potřebuje naše ANO“.¹¹⁶

¹¹³ UDF se v roce 2007 rozdělila na Nouveau Centre (Nový střed), který podporuje prezidentskou většinu Nicolase Sarkozyho a Mouvement démocrate jehož lídrem je bývalý předseda UDF Françoise Bayrou.

¹¹⁴ Laïcité je přísně střežený koncept francouzského politického systému, podle nějž je oddělené náboženství od státu a to především v oblasti vzdělávacího systému.

¹¹⁵ Déclaration de M. François Bayrou, président de l'UDF, sur le "malaise" social, le référendum sur la Constitution européenne et les négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne, Paris le 14 janvier 2005, k dispozici na: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000156.html> (20/04/2009)

¹¹⁶ Déclaration de M. François Bayrou, président de l'UDF, sur la campagne de l'UDF pour le "oui" au référendum sur la Constitution européenne, Paris le 2 mars 2005, celý text k dispozici na: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000762.html> (20/04/2009)

Parti Socialiste (Socialistická strana – PS)

Socialistická strana (dále PS) byla tehdejší nejsilnější opoziční stranou. Po smrti François Mitterranda v roce 1996 se potýkala s krizí, která vyústila až ve vytváření vnitrostranických frakcí, jež jdou proti oficiální linii jejího vedení. Politizace evropské otázky dříve PS sjednocovala ale v současné době vyvolává hlavně vnitrostranické konflikty. PS zdůrazňuje význam evropského projektu jako francouzského díla na jedné straně a na straně druhé odmítá ekonomické fungování EU, které považuje za příliš liberální. PS zdůrazňuje nutnost akcentovat sociální dimenzi evropského integračního procesu.

Od roku 2002 až do podzimu 2008 stál v čele PS François Hollande, který se střetával ve sporech o vedení strany s mnoha silnými osobnostmi PS. Za všechny uvedme bývalého francouzského premiéra Laurent Fabiuse nebo bývalého ministra pro ekonomiku a finance Dominique Strauss- Kahna. Vnitřní rozpory PS se plně projeví na stranické konferenci v srpnu 2004, kdy se frakce *Nouveau Monde* (Henri Emmanuelli) a *Nouveau Parti Socialiste* (Arnaud Montebourg, Vincent Peillon) postavily proti přijetí evropské ústavní smlouvy. Laurent Fabius se také vyslovil v rozporu s oficiálním postojem strany a s vidinou blížících se prezidentských voleb v roce 2007 a své případné kandidatury na pozici prvního muže francouzského státu, řekl 9. září 2004 evropské ústavní smlouvě jasně „ne“. Fabius se také ohradil proti tvrzením prezidenta Chiraca, který prohlašoval, že volit v referendu „ne“ evropské ústavní smlouvě znamená být proti Evropě.¹¹⁷

V této situaci faktického vnitřního rozkolu strany se vedení PS proto rozhodlo překonat rozpory týkající se postoje k evropské ústavní smlouvě vnitrostranickým referendem, které se uskutečnilo 1. prosince 2004 a přineslo vítězství tábora stoupců evropské ústavní smlouvy. Celkem 58,6% členů¹¹⁸ PS se vyslovilo pro přijetí evropské ústavní smlouvy. Účast byla překvapivě vysoká a dosáhla 80%. Ti, kteří se vyslovili proti ratifikaci, odmítali právě současnou podobu EU jako příliš liberální.

PS se vnitřním referendem pokusila vyřešit svůj nejednotný postoj k evropské ústavní smlouvě, ale část vlivných představitelů (mezi nimi Laurent Fabius¹¹⁹)

¹¹⁷ Hainsworth, Paul, France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution, Parliamentary Affairs, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 100

¹¹⁸ PS tehdy měla celkem 120 000 členů.

¹¹⁹ Dalšími byli Henri Emmanuelli a Jean Luc Mélenchon.

strany jej odmítla respektovat.¹²⁰ Právě nejednotnost PS byla jedním z faktorů, který přispěl k tomu, že evropská ústavní smlouva byla ve Francii nakonec odmítnuta. Jak píše vědecký pracovník univerzity Sciences Po v Paříži Henry Rey, tradiční voliči PS nenásledovali stranické doporučení, což bylo pro vedení strany i pro její členy nepříjemným překvapením.¹²¹ Odpůrci v řadách PS se však snažili odlišit od extrémistických odpůrců z řad minoritních stran (viz níže) a prohlašovali o sobě, že jsou příznivci evropské integrace, ale ne v podobě, jaké ji navrhuje evropská ústavní smlouva.¹²²

Předseda PS François Hollande během projevu u příležitosti zahájení kampaně socialistů na podporu ratifikace evropské ústavní smlouvy 31. března 2005 v Marseille připomněl úspěchy dosažené v průběhu evropského integračního procesu. Vyzval voliče k tomu, aby nerozhodovali v referendu o evropské ústavní smlouvě s ohledem na jejich mínění o vládě premiéra - Jean Pierre Raffarina ani o prezidentu Jacques Chiracovi. Hollande se snažil uklidnit obavy voličů ze zhoršení sociální situace, když řekl: „Neexistuje ani to nejmenší riziko, že by byl náš sociální model ohrožen (po ratifikaci smlouvy). ... Přišel jsem, abych vás vyzval k volbě „ano“ ústavní smlouvě, protože to je pokrok, krok v před a znamená to také ochranu.“¹²³

Odpůrce ratifikace a první místopředseda PS Laurent Fabius naopak tvrdil, že EU bude po ratifikaci evropské ústavní smlouvy zcela ve vleku NATO.¹²⁴ Fabius 8. května na televizní stanici TF1 řekl, že „pokud chceme silnou Evropu, začneme s tím, že řekneme „ne“, protože „s Ústavou riskujeme zhoršení situace, snížení našich platů, důchodů a sociálních jistot“.¹²⁵

¹²⁰ Perottino, Michel, Tomalová, Eliška, Francie a EU, in Rovná, Lenka, Kasáková, Zuzana, Váška, Jan, Evropská unie ve členských státech a členské státy v Evropské unii Evropská unie ve členských státech a členské státy v Evropské unii, s. 25

¹²¹ Rey, Henri, *Le socialisme français – une exception en Europe?*, In *La Politique en France et en Europe*, Pascal Perrineau, Luc Rouban (dir.), Les Preses de Sciences Po, Paris, 2007, s. 337 – 363, s. 359

¹²² Hainsworth, Paul, *France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution*, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 102

¹²³ Discours de M. François Hollande, premier secrétaire du PS, sur les raisons de son engagement pour le oui au référendum sur la Constitution européenne, Marseille le 31 mars 2005, k dispozici na: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001340.html> (16/04/2009)

¹²⁴ Interview de M. Laurent Fabius, secrétaire national du PS, au "Nouvel Observateur" le 20 janvier 2005 et à "Europe1" le 25 janvier, sur ses choix personnels et ceux de son parti, sur le référendum sur la Constitution européenne, et la question de l'adhésion éventuelle de la Turquie à l'Union européenne., k dispozici zde : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000353.html> (16/04/2009)

¹²⁵ Le référendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 50

Parti Communiste Français (Francouzská komunistická strana - PCF)

PCF lze zařadit do kategorie spíše euro-skeptických stran. Není sice proti evropské integraci explicitně, ale pro případnou změnu své orientace, vyžaduje zásadní proměnu všech politik EU. Zároveň ale ve svých programových dokumentech podporuje demokratickou Evropu, která nemá být založená na liberálních základech. To je jeden z hlavních důvodů, proč PCF byla jedním z nejhlasitějších odpůrců evropské ústavní smlouvy. Zároveň je však podle PCF radikální reforma evropských institucí nutná a nebrání se ani rozšíření pravomocí EU do dalších oblastí. V čele PCF stála (a stále ještě stojí) v době referenda Marie-George Buffet.

PCF doporučila 10. února 2005 voličům, aby řekli v referendu jasně „ne“ evropské ústavní smlouvě. Výzva PCF tvrdí, že „ano“ by na dlouhá léta uzavřelo Evropu i společnost v krizi způsobené liberálními politikami. Vítězství „ne“ by bylo dle PCF trestem především pro prezidenta Jacques Chiraca, premiéra Jean-Pierre Raffarina a Nicolase Sarkozyho.¹²⁶

Front National (Národní Fronta – FN)

Extrémně pravicová strana, jejímž dlouholetým předsedou je Jean-Marie Le Pen, se stavěla jednoznačně proti ratifikaci evropské ústavní smlouvy. FN brání tradiční francouzské národní hodnoty a vystupuje proti NATO i Evropské unii. Podle FN znamená EU a členství v ní konec francouzské suverenity. Stranu lze označit jako euroskeptickou, protože neusiluje o změnu směřování evropské integrace, ale odmítá proces sjednocení Evropy jako takový. Podle FN není možné EU reformovat. FN si přeje, aby v Evropě spolupracovaly na jednotlivých projektech suverénní státy.¹²⁷

Jean-Marie Le Pen v kampani za odmítnutí evropské ústavní smlouvy vyzýval k zamítnutí textu, který dle něj umožní vstup Turecka do EU. Dle jeho tvrzení

¹²⁶ L'appel du Parti Communiste Français, 10/02/2005, k dispozici v plném znění zde: <http://www.referendum2005.fr/article510.html> (18/04/2009)

¹²⁷ Le Front National, Le programme – Europe, k dispozici v plném znění zde: <http://www.frontnational.com/programmeurope.php> (18/04/2009)

evropská ústavní smlouva vytvářela evropský „superstát“ se symboly jako je vlajka a hymna. Le Pen 1. května 2005 řekl: „ANO“ znamená zřící se nezávislosti!¹²⁸

Ostatní menší aktéři francouzské politické scény¹²⁹

Rozdílné názory na evropskou integraci přispěly ke štěpení francouzské politické scény a byly důvodem vzniku některých minoritních politických uskupení na levici i na pravici.

Pravicové *Mouvement pour la France* (Hnutí pro Francii), v jehož čele stojí Philippe de Villiers, zdůrazňuje národní francouzské hodnoty a obává se jejich rozmělnění v průběhu dalšího pokračování a prohlubování evropského integračního procesu. Před referendem o evropské ústavní smlouvě patřilo k zarytým odpůrcům tohoto dokumentu. Philippe de Villiers tvrdil, že po přijetí evropské ústavní smlouvy bude imigrační politika plně v rukou „Bruselu“ a připomněl v této souvislosti vysokou úroveň nezaměstnanosti ve Francii, kterou přičítal právě zvýšenému počtu imigrantů.¹³⁰

Mouvement republicain et citoyen (Hnutí pro republiku a občany - MRC), které vede Jean Pierre Chevènement, také propaguje národní suverenitu Francie a stavělo se proti ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Podle MRC je nynější podoba EU mezistupněm na cestě k úplné celosvětové globalizaci. Chevènement vyzval občany k odmítnutí evropské ústavní smlouvy s tím, že po „ano“ již nebude návratu, zatímco „ne“ by bylo historický krokem na cestě ke skutečně demokratické Evropě.¹³¹ Mezi další malá uskupení na pravici patří *Mouvement National Républicain* (Národní republikánské hnutí) s bývalým členem FN Bruno Mégretem ve vedení a *Rassemblement pour la France* (Shromáždění pro Francii - RPF) bývalého ministra vnitra Charlese Pasqua. Bruno Mégret vyzval

¹²⁸ Déclaration de M. Jean-Marie Le Pen, président du Front national, sur les raisons de voter "non" au référendum sur la Constitution européenne du 29 mai, Paris le 1er mai 2005, k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001353.html> (18/04/2009)

¹²⁹ Následující pasáž je věnována politickým stranám, které v době konání referenda o Evropské ústavní smlouvě existovaly, nicméně nedosahovaly významných volebních výsledků a proto jsou jmenovány jako minoritní. V současné době je politická aréna co se týče politických stran ve Francii opět jiná. Nynější politická uskupení, která v době konání referenda neexistovala jsem do diplomové práce nezahrnula z toho důvodu, že pro mou analýzu nejsou fakticky relevantní.

¹³⁰ Article de M. Philippe de Villiers, président du Mouvement pour la France, dans la série du "Figaro" "Quelle Europe voulons-nous ?" le 20 avril 2005, intitulé "Bruxelles veut amplifier l'immigration !", et interview dans "France-Soir" le 21, sur les enjeux du référendum sur la Constitution européenne, la souveraineté nationale et la personnalité de Jacques Chirac, v plném znění k dispozici zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001619.html> (16/05/2009)

¹³¹ Lettre de M. Jean-Pierre Chevènement, président du Mouvement républicain et citoyen, sur son site "internet www.mrc-france.org" le 26 mai 2005, sur les raisons de voter "non" au référendum sur la Constitution européenne le 29 mai. V plném znění k dispozici zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001650.html> (16/05/2009)

francouzské občany k odmítnutí smlouvy proto, že ta nedefinuje finální hranice a fakticky tak umožní rozšíření EU o státy jako je Turecko, Maroko nebo Tunisko.¹³² Dle Charlese Pasqua v referendu měli občané příležitost vyjádřit se k důsledkům Maastrichtské smlouvy, která nepřinesla slibovanou prosperitu. Hlasování o evropské ústavní smlouvě bylo dle Pasqua příležitostí k sankcionování neúspěšné vlády a prezidenta.¹³³

Na levici na francouzské politické scéně po PS a PCF najdeme *Les Verts* (Zelené), kteří se v roce 2005 v čele s Dominique Voyeret zapojili do kampaně pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Kvůli evropské ústavní smlouvě svolali po vzoru PS interní referendum, které vyhrálo 53% ku 42% „ano“ její ratifikaci. I když se *Les Verts* ve Francii angažují proevropsky a jsou členy Evropských zelených, nevyhnuli se ani oni vnitřním rozporům navzdory uspořádanému vnitrostranickému referendu.¹³⁴ Ostatní minoritní levicová trockistická uskupení jako *Ligue Communiste Révolutionnaire* (Revoluční komunistická liga), *Lutte Ouvrière* (Dělnický boj) a *Parti des Travailleurs* (Strana pracujících) a antiglobalizační hnutí *Attac*¹³⁵ se vyslovily jasně proti přijetí dokumentu. *Attac* již v prohlášení své správní rady ze 27. srpna 2004 odsuzuje smlouvu jako liberální a popírající základní principy demokracie.¹³⁶ Referendum o evropské ústavní smlouvě umožnilo různým aktérům občanské společnosti ovlivnit rozhodnutí v tak důležité otázce. Antiglobalizační *Attac* dokonce oficiální odmítavé stanovisko zaujalo po zorganizování vnitřního referenda 12. prosince 2004, kdy se 84% z jeho asi 30 000 členů přiklonilo k odmítnutí evropské ústavní smlouvy. Jak píše Sarah Wolff a Gregory Mounier „hnutí se chovalo v kampani jako skutečná politická strana a bez přehánění těsně před hlasováním mohlo být *Attac* považováno za čtvrtou politickou sílu v zemi“.¹³⁷

¹³² Déclaration de M. Bruno Mégret, président du Mouvement National Républicain, sur l'opposition du MNR à la nouvelle Constitution européenne et à l'entrée de la Turquie dans l'Union européenne, sur l'UMP et le FN, Paris le 20 janvier 2005, k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000462.html> (16/05/2009)

¹³³ Interview de M. Charles Pasqua, président du Rassemblement pour la France, à France 2 le 26 avril 2005, sur la position des pays européens sur l'importation de textiles chinois et sur le vote "non" sur la Constitution européenne comme sanction contre le gouvernement., k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001325.html> (16/05/2009)

¹³⁴ Hainsworth, Paul, France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution, Parliamentary Affairs, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 100

¹³⁵ Association pour la Taxation des Transactions pour l'Aide aux Citoyens

¹³⁶ Attac et le traité constitutionnel européen - DÉCLARATION DU CONSEIL D'ADMINISTRATION, 27/08/2004, celý text k dispozici zde: <http://www.france.attac.org/spip.php?article3502> (15/05/2009)

¹³⁷ Wolff, Sarah, Mounier Gregory, France: The Come-Back of politoval Parties, European Constitutional Law Review, 1,2005, s. 383 – 392 s. 392

Odborové organizace

Evropská konfederace odborů (*European Trade Union Confederation – ETUC*) evropskou ústavní smlouvu podpořila 13. října 2004. Přesto, že jejími členy byly i francouzské odborové organizace jako je CFDT, UNSA, CGT a CFTC, tak všechny nezaujaly stejné stanovisko. CFDT a UNSA smlouvě vyjádřily podporu. CGT a CFTC se hlasování nezúčastnily. Generální sekretář CGT, která je podle počtu svých členů druhou největší odborovou organizací ve Francii, Bernard Thibault osobně nedal žádné doporučení. Na shromáždění v únoru 2005 volili zástupci jednotlivých odvětví této organizace ale s drtivou většinou proti ratifikaci evropské ústavní smlouvy.¹³⁸ Vliv odborů však ve Francii obecně klesá s tím, jak se snižuje počet jejich členů. Dle údajů vědeckého pracovníka francouzského centra pro výzkum politiky – CEVIPOF - Guy Groux v současné době 75% zaměstnanců nikdy nebylo členy odborových organizací, proto jejich doporučení nemělo na samotné hlasování v referendu výrazný vliv.¹³⁹ Odborová organizace sdružující zemědělce FNSEA oficiální stanovisko k evropské ústavní smlouvě nezaujala. Naopak druhý největší zemědělský odborový svaz *Confédération paysanne* pod vedením José Bové se vyslovil proti ratifikaci textu.¹⁴⁰

3.1.3 Kontext kampaně

Pro důkladnou analýzu kontextu kampaně, která referendu předcházela, je nutné nejprve se věnovat tomu, v jaké situaci se francouzská společnost nacházela, a jak v této souvislosti vnímala Evropskou unii. Francie se dlouhodobě od konce 70. let, kdy skončilo tzv. třicet slavných let¹⁴¹, potýká s vysokou nezaměstnaností a to především mladých lidí bydlících na předměstích, kteří čelí největším problémům při hledání zaměstnání. V průměru nezaměstnanost ve Francii od 80. let dlouhodobě neklesala pod 10%. Zhoršující se sociální situace francouzských občanů a snahy vlády o strukturální reformy byly vodou na mlýn odpůrcům evropské ústavní smlouvy, která se pro ně stala

¹³⁸ Hlasování proběhlo 3. února 2005 a proti přijetí Evropské ústavní smlouvy se vyslovilo 81 z 99 delegátů.

¹³⁹ Groux, Guy, *Syndicats et politique*, In Perrienau, Pascal, Rouban, Luc, *La politique en France et en Europe*, Les Presses de Sciences Po, Paris, 2007, s. 185 – 115, s. 187

¹⁴⁰ Larhan, Morgan, *Constitutional referendum in France: a mid-term assessment*, s. 4, k dispozici na: <http://www.epin.org/pdf/RM-CR-Larhant180205.pdf> (15/04/2009)

¹⁴¹ Les trente ans glorieuse

symbolem liberalizace a její schválení mělo vést k útokům na tradiční model francouzského sociálního státu, k jimž mělo po její ratifikaci v EU dojít.

Aféry politiků, které oslabovaly vládu UMP podporovanou UDF, přispěly ke špatné politické atmosféře před referendem o evropské ústavní smlouvě. Politická reprezentace ztratila na důvěryhodnosti. Nízká popularita vlády premiéra Jean-Pierre Raffarina nepřispěla k pozitivnímu vnímání EU.¹⁴² Právě vláda spolu s prezidentem navíc zastupuje každý členský stát na evropské úrovni v důležitých jednáních a v důsledku toho často dochází současně s hodnocením národní vlády k evaluaci činnosti Evropské unie.¹⁴³

Premiér Raffarin se těšil na přelomu roku 2004 a 2005 podpoře jen asi 30% francouzských občanů.¹⁴⁴ Skandály ministrů ještě nespokojenost s vládnoucími představiteli posilovaly. Ministr financí Hervé Gaymard rezignoval po tom, co list zabývající se politickou satirou *Le Canard Enchaîné* zjistil, že si z veřejných financí nechával platit nájem luxusního bytu (14 000 Eur měsíčně) a další výhody. Gaymard rezignoval 25. února 2005. Podobnou aférou bylo i zjištění, že ministr pro rozpočet Jean-François Copé je vlastníkem bytu a současně si nechává platit nájem - rovněž ze státních peněz - v jiném apartmánu. Jak měli po tom francouzští občané podpořit oficiální stanovisko vlády, když se jim jejich volení představitelé doslova smáli do očí?

Obavy z příliš liberalizované Evropy, v níž jsou sociální jistoty Francouzů ohrožené přílivem konkurenční a hlavně na plat méně náročné pracovní síly z nových členských států, prostoupily francouzskou společnost. Francouzi se dlouhodobě potýkají s nejistotou a obavami z budoucnosti tzv. *precarité*, kdy jim stát krom jiných sociálních výhod již není schopen zaručit stálé zaměstnání třeba i na celý život. Obzvláště tuto „*precarité*“ pocítují mladí lidé, jejichž nezaměstnanost dlouhodobě přesahuje 20%. Jednou z odpovědí na tuto neutěšenou sociální situaci ve Francii měl být Plán sociální soudržnosti, který představil tehdejší ministr pro zaměstnanost, práci a sociální soudržnost

¹⁴² V polovině května mělo dobré mínění o premiérovi Jean-Pierre Raffarinovi jen 21% občanů. Pro srovnání v roce 1992 se těšil tehdejší premiér Pierre Bérégovoy podpoře 50%. *Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français*, Cahier du CEVIPOF, s. 41

¹⁴³ Schmidt, Vivien, A., *Democracy in Europe: The Impact of european Integration*, Vol. 3, N. 4, December 2005, s. 767

¹⁴⁴ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, s. 39

Jean-Louis Borloo na konci června 2004.¹⁴⁵ Další iniciativou pak byl plán premiéra Jean – Pierre Raffarina s názvem „Contrat France 2005“.¹⁴⁶

Bolkesteinova směrnice se pro Francouze stala spolu s „polským instalatérem“ symbolem příliš liberalizované Evropy. Návrh směrnice předložil poprvé v lednu 2004 dánský komisař pro vnitřní trh Frits Bolkestein. Debata o této směrnici dala EU v souvislost s obávanou globalizací, a tak byla Unie v mnoha případech identifikována s hrozbami, které s sebou globalizace přinášela.¹⁴⁷ Hlavním cílem směrnice bylo liberalizovat vnitřní trh služeb, který příliš svazovala omezení bránící domácí trhy před konkurencí nejen globální, ale i v rámci EU. Směrnice zaváděla především inovativní princip země původu, podle něhož se poskytovatel přes-hraniční služby měl řídit právním řádem své domovské země. Odpůrci směrnice se obávali, že tato inovace povede k zavírání podniků a jejich přesunu do zemí středovýchodní Evropy. Tuto obavu ještě umocnil fakt, že podporu návrhu vyjadřovaly převážně nové členské země a staré – především Francie – se stavěly rezolutně proti. Francouzský prezident dokonce na jarní Evropské radě 22. – 23. března 2005 dosáhl toho, že směrnice byla poslána k přepracování. Tehdejší předseda Evropské rady a lucemburský premiér Jean-Claude Juncker v této souvislosti prohlásil: „Direktiva bude změněna, abychom odpověděli na obavy a požadavky ohledně evropského sociálního modelu.“¹⁴⁸ Stažení a přepracování směrnice o službách pomohlo znovu snížit náskok „ne“ z 55% (23. března) na 53% (30. března).¹⁴⁹

S obavou z přílišné liberální Evropy pak souvisí i znepokojení nad možným budoucím rozšířením EU. Kam až se Unie bude rozšiřovat a kde jsou její hranice? To je otázka, na kterou tehdy nedokázal a ještě dnes nedokáže prozatím odpovědět nikdo z oficiálních představitelů členských států ani institucí EU. Z průzkumu veřejného mínění Eurobarometru necelé dva roky před referendem o evropské ústavní smlouvě vyplynulo, že 81% dotázaných ve Francii se domnívá, že před dalším rozšířením

¹⁴⁵ Jedním z jeho hlavních cílů bylo dosáhnout plné zaměstnanosti mladých lidí a zlepšit dostupnost bydlení pro sociálně slabé společenské vrstvy.

¹⁴⁶ Iniciativa se soustředila na reformu a zkvalitnění vzdělávání, její obsah však vyvolával obavy, že dojde k vytvoření dvourychlostního školství (L'Humanité, 21/09/2004) http://www.humanite.fr/2004-09-21_Societe_-Contrat-France-2005-L-ecole-l-un-des-trois-objectifs-de-Raffarin (22/04/2009)

¹⁴⁷ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe?, Les Presses de Sciences Po, 2007, s. 68

¹⁴⁸ Rozès, Stéphane, La renationalisation du débat européen, Le Débat, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 29 – 43, s. 32

¹⁴⁹ Ibid. s. 32

bude nutné stanovit finální hranice EU.¹⁵⁰ S občany kterých států se budou v příštích letech Francouzi střetávat při „boji“ o pracovní místa? Ani evropská ústavní smlouva se otázkou finality hranic EU nezabývala.

V minulosti se francouzská veřejnost o rozšíření EU příliš nezajímala. Vstup Španělska a Portugalska rozvířil debaty především v zemědělských jihofrancouzských kruzích, které měly obavy ze zvýšení konkurence. První znamení o ne příliš pozitivním postoji k rozšíření EU je spojeno až se vstupem států středovýchodní Evropy do Unie. Francouzi obecně vnímají rozporuplně rozšíření EU z let 2004 a 2007, protože jej považují za událost, která zapříčinila zvýšení konkurence na vnitřním evropském trhu a tudíž snížila jejich šance na úspěch například na evropském trhu práce.¹⁵¹ Před rozšířením EU z těchto let se 41% Francouzů domnívalo, že se vstupem deseti nových členských zemí zhorší jejich sociální situace.¹⁵² Skutečnou debatu o rozšiřovacím procesu rozpoutaly však až úvahy spojené s možným vstupem Turecka do EU, které souvisely s kampaní před referendem o evropské ústavní smlouvě ve Francii.¹⁵³

S otázkou finality hranic EU je tedy především spojen vstup Turecka do EU. Rozšíření EU o Turecko vyvolává odpor veřejnosti v mnoha členských státech EU včetně Francie. Dle průzkumu veřejného mínění provedeného IFOP v prosinci 2004 bylo proti vstupu Turecka do EU 67% dotázaných. V březnu 2005 podporovalo rozšíření EU o Turecko pouze 37% Francouzů.¹⁵⁴ Právě vstup Turecka do Unie dominoval jako téma především na začátku neoficiální kampaně (2. polovina roku 2004) a to hlavně v týdnu od 13. do 19. prosince, kdy se na summitu Evropské rady v Bruselu za nizozemského předsednictví rozhodovalo o tom, zda a kdy budou s Tureckem zahájeny přístupové rozhovory.¹⁵⁵ Francouzský prezident Jacques Chirac sice souhlasil s udělením kandidátského statutu Turecku, ale udělal to navzdory francouzskému veřejnému mínění.¹⁵⁶ Evropská rada v prosinci 2004 nakonec rozhodla, že pokud Turecko splní stanovené podmínky, EU s ním zahájí přístupové rozhovory 3. října 2005.

¹⁵⁰ Eurobarometr Flash č. 140 z roku 2003. K dispozici zde:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl140_en.pdf

¹⁵¹ Thierry, Chopin, France et Europe – Le bal des Hypocrites, s. 66

¹⁵² Eurobarometr Flash č. 140 z roku 2003. K dispozici zde:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl140_en.pdf

¹⁵³ Soulier, Gérard, La France et la candidature de la Turquie à l'adhésion à l'Union européenne, *Annuaire français de relations internationales*, 2006, vol. VII, La documentation française, s. 493 – 509, s. 500

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 502

¹⁵⁵ Jacques Gerstlé, L'impact des media sur la campagne référendaire française de 2005, *Notre Europe*, available at: www.notre-europe.eu, s. 6

¹⁵⁶ Podle průzkumu IFOP ze září 2009 bylo proti vstupu Turecka do EU 60% dotázaných. O rok dříve to bylo 67%.

V oficiálních závěrech jednání Evropské rady je nicméně jasně řečeno, že přístupová jednání s Tureckem mají „otevřený“ konec, což fakticky znamená, že mohou trvat do nekonečna. Ve spojitosti s „velkým třeskem“ – jak je nazýváno rozšíření EU 2004 – pak debata o možném vstupu Turecka nepřispěla pozitivnímu vnímání EU před květnovým referendem. Kvůli negativnímu postoji francouzských občanů vůči případnému vstupu Turecka do Unie, došlo dokonce k modifikaci článku 88 – 5 francouzské ústavy. Po této úpravě by o každém dalším rozšíření EU (kromě vstupu Bulharska, Rumunska a Chorvatska do Unie) rozhodovali francouzští občané v referendu.¹⁵⁷ Francouzská politická scéna byla také v otázce možného rozšíření EU o Turecko rozdělena. Prezident Jacques Chirac se spolu s vládou vyslovil pro vstup Turecka do Unie. Naopak předseda UMP Nicolas Sarkozy jasně deklaroval svůj odpor vůči tureckému členství stejně tak jako předseda UDF François Bayrou. Spíše pro vstup Turecka do EU byli Zelení a PS. Naopak extrémní levice se vyslovovala proti ratifikaci evropské ústavní smlouvy, ale naopak neměla nic proti utužení spolupráce. Extrémní pravice odmítala další rozšíření EU a zvláště pak vstup Turecka do Unie.¹⁵⁸

Volatilita podpory evropské ústavní smlouvy – klíčové události

Na začátku září 2004 podporovalo ratifikaci evropské ústavní smlouvy ještě 69% Francouzů, kteří byli rozhodnuti jít v květnu volit. Z průzkumů však vyplývá, že 60% dotázaných nebylo tehdy ještě rozhodnuto, zda se vůbec referenda účastní. Od září 2004 do května 2005 postupně klesalo procento nerozhodnutých voličů s tím, jak ubývalo stoupců ratifikace smlouvy. Poprvé se „ne“ dostalo do vedení v týdnu před jarním summitem Evropské rady, kdy se zahájily debaty o Bolkesteinově směrnici o službách. Výrazný náskok si „ne“ ještě zvýšilo na 56% ku 44% po první televizní intervenci prezidenta Jacques Chiraca, z níž vyplynulo, jak dalece je odtržen od reality života, s níž jsou konfrontováni mladí Francouzi a Francouzky.¹⁵⁹ Po jeho druhém televizním vystoupení na začátku května se znovu „ano“ dostalo do těsného vedení 51% ku 49%, ale definitivně ztratilo po demonstracích za zachování státního svátku svatodušní

¹⁵⁷ Picod, Fabrice, *La France dans la construction européenne*, *Annuaire français de relations internationales*, 2006, vol. 7, La documentation française, s. 460

¹⁵⁸ Soulier, Gérard, *La France et la candidature de la Turquie à l'adhésion à l'Union européenne*, *Annuaire français de relations intrnationales*, 2006, vol. VII, La documentation française, s. 493 – 509, s. 503

¹⁵⁹ Viz s. 49.

pondělí¹⁶⁰ 16. května. Návratu „ano“ do vedení nepomohlo ani poslední televizní vystoupení prezidenta Jacques Chiraca.¹⁶¹

3.1.4 Kampaň před referendem a média

Oficiální kampaň před referendem začala až 16. května 2005. Francouzská vláda se kromě informační kampani politických stran v ní zastoupených angažovala v poskytování co nejobjektivnějších informací o evropské ústavní smlouvě. Na oficiální informační kampaň před referendem vyčlenilo francouzské ministerstvo pro evropské záležitosti ze svého rozpočtu 7 milionů eur. Ministerstvo rozeslalo 300 000 textů Smlouvy zřizující ústavu pro Evropu na 14 000 radnic, pošt a do informačních kanceláří o evropských záležitostech, kde byly k dispozici ke konzultaci.¹⁶²

Neoficiálně však kampaň probíhala již od oznámení vyhlášení referenda v červenci 2004.¹⁶³ Hlavně televizní stanice ať už veřejnoprávní nebo soukromé a jejich masivní informování o záležitostech spojených s referendem nebo evropskou ústavní smlouvou dokázaly upoutat pozornost veřejnosti.¹⁶⁴ Prostor v televizním vysílání získaly politické strany, které obdržely v posledních parlamentních volbách alespoň pět mandátů a ty uskupení, jež v červnových 2004 volbách do Evropského parlamentu získaly alespoň 5% hlasů.¹⁶⁵ Proto ve vysílacím čase, jež byl dán ze zákona k dispozici zdarma od 16. do 26. května dominoval tábor podporující ratifikaci evropské ústavní smlouvy - 90 minut – a tábor odpůrců měl k dispozici jen 50 vysílacích minut. Během šesti měsíců neoficiální kampaně před referendem tak televizní média informovala o argumentech tábora „ano“ celkem v 796 minutách¹⁶⁶. Jak píše Stéphane Rozés díky intenzitě mediální kampaně

¹⁶⁰ L undi de Pentecôte se slaví 50 dní po Velikonocích a ve Francii stejně jako třeba v Německu a Rakousku.

¹⁶¹ Viz Graf 2 s.9 příloh.

¹⁶² Herbillon, Michel, *Fracture européen* (Rapport Herbillon), s. 207, k dispozici zde: <http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000424/0000.pdf> (29/04/2009)

¹⁶³ Hainsworth, Paul, *France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution*, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117 s. 102

¹⁶⁴ Dacheux, Eric, *Réflexions sur la couverture audiovisuelle du referendum français sur la ratification du Traité constitutionnel Européen*, *Annuaire Français de relations internationales*, Vol. VII, *La documentation française*, 2006, 546 – 558, s. 546

¹⁶⁵ *Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français*, *Cahier du CEVIPOF*, s. 48

¹⁶⁶ Jacques Gerstlé, *L'impact des media sur la campagne referendaire française de 2005*, *Notre Europe*, available at: www.notre-europe.eu, s. 4, viz graf 3 s. 7příloh.

„během šesti měsíců občané přešli od úplné lhostejnosti k referendu o ústavní smlouvě až k nejsilnějšímu období politizace od prezidentských voleb roku 1981“¹⁶⁷.

Francouzští voliči i přes masivní mediální kampaň, která byla ve prospěch tábora „ano“, evropskou ústavní smlouvu v referendu odmítli, je tento výsledek paradoxem. Proč se představitelům kampaně „ano“ nepodařilo voliče přesvědčit i přes převahu v audiovizuálních médiích? Britská politoložka Sara Binzer Hoboldt tvrdí, že je to právě masivní kampaň, která voliče vede spíše k rozhodnutí na základě jejich obecného postoje k EU než na základě faktů předestíraných v kampaních.¹⁶⁸ Je nutné zdůraznit, že samotní novináři výběrem informací a zpracováním jednotlivých reportáží ovlivňují podobu vysílání. Nejen oni, jsou tu další aktéři, kteří výslednou podobu zpravodajství ovlivní, proto je mediální pokrytí volebních událostí výsledkem interaktivního procesu, o němž nikdo nemůže s určitostí říci, že jej má plně pod kontrolou.¹⁶⁹

Pro přehlednější analýzu kampaně v médiích jsem zvolila údaje z výzkumu Jacques Gerstlé, který se zaměřil na vyhodnocení pokrytí referenda kromě oficiální kampaně také na nejsledovanější televizní noviny (od 20 hodin) na soukromé stanici TF1 a na veřejnoprávní France 2.¹⁷⁰

V souvislosti se zhoršující se sociální situací a *precarité* byly sociální problémy ve všeobecném televizním zpravodajství téměř všudypřítomné.¹⁷¹ V roce 2005 v televizních zprávách (ve 20h) TF1 a F2 se sociální problémy téměř vyskytovaly v 889 vysílacích minutách. Zajímavé je v této souvislosti srovnání s rokem 1992 před referendem o Maastrichtské smlouvě, kdy to bylo pouze 250 minut.¹⁷² Před rozhodováním o Maastrichtské smlouvě byla sociální tematika ve zpravodajství týkajícím se evropských otázek přítomná jen ze 4,5%. V roce 2005 to již bylo ze 24%. Dle Jacques Gerstlé lze konstatovat, že toto pouto vytvořené mezi Evropou a sociálními problémy mohlo jen dále oslabit možnost ratifikace evropské ústavní smlouvy.¹⁷³

K celkovému počtu vysílacích minut, který mě k dispozici tábor „ano“ je nutné ještě připojit vystoupení francouzského prezidenta Jacques Chiraca. Na televizní

¹⁶⁷ Ibid., s. 4

¹⁶⁸ Hobolt, Sarah, Binzer, When Europe Matters: The Impact of Political Information on Voting Behaviour in EU Referendum, *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, Vol. 15, No. 1, 85 – 109, 2005, s. 87

¹⁶⁹ Jacques Gerstlé, L'impact des media sur la campagne referendaire française de 2005, *Notre Europe*, available at: www.notre-europe.eu, s. 3

¹⁷⁰ V analýze byly použité informace sesbírané v období od konce listopadu 2004 až po 28. květen 2005.

¹⁷¹ Viz graf 4 s.7 příloh.

¹⁷² Jacques Gerstlé, L'impact des media sur la campagne referendaire française de 2005, *Notre Europe*, available at: www.notre-europe.eu, p. 19

¹⁷³ Ibid. 24

obrazovce se v průběhu kampaně objevil třikrát v hlavním vysílacím čase a je otázkou, do jaké míry jeho vystoupení posílila, nebo naopak poškodila naděje sympatizantů evropské ústavní smlouvy na úspěch květnového referenda. První vystoupení Jacques Chiraca v debatě s mladými lidmi 14. dubna 2005 jasně ukázalo, jak je politická reprezentace odtržená od každodenní reality a prezident jen uznal, že obavám mladých lidí, s nimiž byl přímo konfrontován, jednoduše nerozuměl. Jacques Chirac prohlásil, že pokud zvítězí „ne“ budou z toho mít prospěch USA, protože si nepřejí silnou Evropu. Dále na několik dotazů týkajících se možného znovu projednání textu smlouvy odpověděl, že pokud zvítězí „ne“ smlouva nebude změněna a Francie se stane „černou ovčí“ mezi členskými státy EU.¹⁷⁴ Ve vystoupení ze 3.května pak vyzýval francouzské voliče k tomu, aby nehlasovali podle toho, zda jsou pro/proti vládě nebo jeho osobě, ale aby si uvědomili, že hlasují o své budoucnosti.¹⁷⁵ Dále uvedl, že v evropské ústavní smlouvě jsou zakotveny francouzské hodnoty, protože je smlouva „dcerou roku 1789“.¹⁷⁶ V poslední intervenci 26. května se pak pokusil pozitivně vysvětlit argumenty proč volit v referendu „ano“ místo aby jen kritizoval tábor odpůrců evropské ústavní smlouvy.¹⁷⁷

Představitelé pravicového tábora „ano“ se v televizní kampani zaměřili převážně na ekonomické (24%) a sociální otázky (22%) na třetím místě zmiňovali problematiku Turecka. V roce 1992 během kampaně před referendem o Maastrichtské smlouvě byla přitom sociální témata jen zmiňována minimálně (1%). Rozšíření EU o Turecko bylo tématem číslo jedna na začátku kampaně před referendem o evropské ústavní smlouvě, avšak jeho význam klesal, což dokazuje fakt, že se podle možného vstupu Turecka do EU rozhodovalo 29. května jen 14% hlasujících.

„Ano“ levice se soustředilo na sociální (59%) a institucionální (17%) otázky. V roce 1992 to přitom byla ekonomická témata související s předpokládaným

¹⁷⁴ Débat de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, avec des jeunes sur TF 1 " Référendum : en direct avec le Président ", Jeudi 14 avril 2005, v plném znění k dispozici zde http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/interventions/dialogues_et_debats/2005/debat_du_president_de_la_republique_avec_des_jeunes_sur_tfl_referendum_en_direct_avec_le_president.29361.html (30/04/2009)

¹⁷⁵ Hainsworth, Paul, France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution, Parliamentary Affairs, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 105

¹⁷⁶ Constitution pour l' Europe: Interview accordée par M. Jacques CHIRAC, Président de la République, au Journal de 20 H de France 2, mardi 3 mai 2005, v plném znění k dispozici zde: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/interventions/interviews_articles_de_presse_et_interventions_televisees/2005/mai/constitution_pour_l_europe_interview_du_president_de_la_republique_au_journal_de_20_heures_de_france_2.29695.html (14/05/2009)

¹⁷⁷ Rozès, Stéphane, La renationalisation du débat européen, Le Débat, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 29 – 43, s. 39, celý text prohlášení prezidenta Jacques Chiraca ze dne 26/05/2005 k dispozici zde: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/actualites/a_l_elysee/2005/mai/declaration_aux_francais_du_president_de_la_republique.29927.html (14/05/2009)

zavedením jednotné evropské měny, která dominovala levicové kampani pro přijetí Maastrichtské smlouvy.

Televizní kampaň pravicového „ne“ se zaměřila na odpor ke vstupu Turecka do Unie (27%) a ekonomická témata (24%), kde se političtí představitelé tábora „ne“ soustředili především na obhajobu tzv. komunitární preference, podle níž se v EU dávaly lepší podmínky výrobkům a výrobcům pocházejícím z EU, než těm ze třetích zemí. Levicové „ne“ evropské ústavní smlouvě se koncentrovalo výhradně na sociální tematiku (73%).

Z těchto výše zmíněných faktů vyplývá, že odpůrci ratifikace evropské ústavní smlouvy sice nebyli tak zastoupeni v televizním vysílání jako její podporovatelé, ale zato sociální problémy, na něž upozorňovali zejména odpůrci z levicového spektra, se objevovaly v televizním zpravodajství nebyvale často a to bez ohledu na kampaň související s evropskou ústavní smlouvou. Navíc se mohla zdát dominantní přítomnost tábora „ano“ v televizích jako zavádějící a informace, které přinášela, se tak mohly jevit jako méně důvěryhodné. Autoři studie CEVIPOF ze svých zjištění vyvodili tuto hypotézu: stoupající konkurence a nejistota mezi oběma tábory přitáhla pozornost médií, což se na oplátku projevilo ve vyšší míře pozornosti, kterou veřejnost kampani věnovala.¹⁷⁸ Lze to ilustrovat na tom, že na podzim 2004 nikdy o evropské ústavní smlouvě neslyšelo 26% Francouzů a na jaře 2005 to již bylo pouze 7%. Zvýšená pozornost občanů a v důsledku toho i lepší informovanost však nevyústila v přijetí evropské ústavní smlouvy.¹⁷⁹

Stoupenci evropské ústavní smlouvy se v kampani zaměřili především na tradiční média, jako je televize či tisk. Nová média jako je internet a jiné moderní technologie využíval naopak nejvíc tábor odpůrců evropské ústavní smlouvy. Dle výzkumu univerzity v Compiègne 67% z internetových stránek, které se tématicky zaměřily na debaty a rozbory témat souvisejících s evropskou ústavní smlouvou, podporovalo argumenty jejích odpůrců.¹⁸⁰

Mnoho knih či brožur zabývajících se vysvětlením a výkladem textu evropské ústavní smlouvy se před květnovým referendem stalo na pultech francouzských

¹⁷⁸ Le référendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 58

¹⁷⁹ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe, s. 61

¹⁸⁰ Dacheux, Eric, Réflexions sur la couverture audiovisuelle du referendum français sur la ratification du Traité constitutionnel Européen, Annuaire Français de relations internationales, Vol. VII, La documentation française, 2006, 546 – 558, s. 557

knihkupectví bestsellery. Dokládá to i fakt, že tři týdny před hlasováním se mezi 25 nejprodávanějších titulů ocitlo i šest zaměřených na evropskou ústavní smlouvu.¹⁸¹

3.2 ***Analýza výsledků referenda o evropské ústavní smlouvě ve Francii***

„Ne“ ze 29. května 2005 bylo teprve druhým negativním výsledkem referenda ve Francii v historii V. francouzské republiky. Prvním se stalo odmítnutí prezidentem de Gaullem navrhovaných reforem regionálních shromáždění a Senátu v roce 1969, které vyústilo až v okamžitou rezignaci Charlese de Gaulla.

Referendum o evropské ústavní smlouvě přivedlo k volebním urnám 29. května 2005 celkem 69,37% voličů. Z nich se pro ratifikaci smlouvy vyslovilo jen 45,33% (12 808 270 hlasů) a proti 54,67% (15 449 508 hlasů). Voliči tedy odpověděli zamítavě na otázku: „Schvalujete zákon dovolující ratifikaci Smlouvy zřizující ústavu pro Evropu?“ Jasně „ne“ překvapilo mnohé, a proto je nutné analyzovat důvody, které k tomuto rozhodnutí francouzské občany vedly.

Přesvědčivý negativní výsledek referenda plně odkryl realitu stále více rozevřených nůžek mezi názory volených představitelů a občany ve Francii. V referendu 54,67% občanů řeklo Evropské ústavní smlouvě jasně ne, zatímco pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy se vyslovilo v únoru 2005 ve Versailles na společném zasedání obou komor francouzského parlamentu 730 zákonodárců, což bylo téměř 90%.¹⁸² Tento fakt odpovídá podle autorů knihy *Les Français contre l'Europe* současné krizi reprezentativní západní demokracie. Referendum se tak stává příležitostí pro občany, jak dát najevo nespokojenost se svými volenými zástupci mimo termíny řádných voleb.¹⁸³ Výsledek však nevybočuje z řady volebních výsledků, které se týkají evropské integrace ve Francii v posledních 15 letech. Pokud vezmeme v úvahu referendum o Maastrichtské smlouvě v září 1992 a jeho těsný výsledek, kdy o přijetí Maastrichtu rozhodlo jen asi 500 000 hlasů a dále kampaň prezidentských voleb 2002, kdy se do 2. kola dostal překvapivě odpůrce evropské integrace a extremistu Jean Marie Le Pen, pak je zřejmé, že francouzští občané

¹⁸¹ Dacheux, Eric, *Réflexions sur la couverture audiovisuelle du referendum français sur la ratification du Traité constitutionnel Européen*, *Annuaire Français de relations internationales*, Vol. VII, La documentation française, 2006, 546 – 558, s. 553

¹⁸² Shields, J.G., *Political Representation in France: A Crisis of Democracy?* In *Parliamentary Affairs* Vol. 59, No. 1, 2006, 118 – 137, s. 122

¹⁸³ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, s. 89

již bez výhrad nejsou příznivci evropského integračního procesu. Tuto tendenci jasně potvrdil právě výsledek referenda o evropské ústavní smlouvě.

Zvláštní průzkum Eurobarometru uskutečněný ihned po hlasování o Evropské ústavní smlouvě uvádí, že občané, kteří volili pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy se tak rozhodli, protože podporovali evropský integrační proces obecně. 81% hlasujících „ano“ se vyslovilo pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy na základě svého postoje k evropské integraci. Pouze 8% se domnívalo, že ratifikace textu bude mít pozitivní vliv na ekonomickou situaci Francie. Udržení míru v Evropě vedlo pouze 6% voličů ke hlasování „ano“ evropské ústavní smlouvě. Naopak hlavní motivací proti smlouvě byl z více jak 50% strach ze zhoršení situace na francouzském trhu práce, strach z delokalizace a celkového úpadku sociální úrovně. 19% voličů soudilo, že text je příliš liberální. Podle svého postoje k vládě premiéra Raffarina a prezidentu Jacques Chiracovi se rozhodlo jen 9% říci své „ne“ evropské ústavní smlouvě.¹⁸⁴ Z průzkumu provedeného francouzskou agenturou CSA v den hlasování dále vyplynulo, že 52% voličů „ne“ se tak rozhodlo hlasovat na základě hodnocení socioekonomické situace ve Francii.¹⁸⁵

Socioekonomická situace francouzských občanů se zdá být rozhodujícím faktorem, který přispěl k vítězství „ne“ v referendu o evropské ústavní smlouvě. Na druhou stranu ale současně nelze následující analýzu oddělit od situace na francouzské politické scéně a tak na dalších řádcích dochází ke kombinaci těchto dvou oblastí pro komplexnější zhodnocení výsledků květnového referenda. Zajímavé je využít pro lepší ilustraci vývoje postoje jednotlivých sociálních skupin srovnání s rokem 1992.

Pokud analyzujeme hlasování o evropské ústavní smlouvě z hlediska věkových skupin voličů, dojdeme k závěru, že občané, kterým v době referenda o Maastrichtské smlouvě bylo 25 – 34 let hlasovali z 52,2% proti její ratifikaci a ještě ve větší míře - 61 – 65% volili proti evropské ústavní smlouvě v květnu 2005. „Ne“ generace, která je „nadějí“ pro budoucnost Evropy, kontrastuje s postojem, jež zaujaly vyšší věkové skupiny. Lidé ve věku 60 – 69 let a 70+ volili z 56% respektive z 58% pro

¹⁸⁴ Průzkum CSA ze dne 29. května 2005 realizovaný pro France 3, Radio France a Le Parisien, citováno dle Rozès, Stéphane, La renationalisation du débat européen, Le Débat, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 29 – 43, s. 41

¹⁸⁵ Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, s. 59

evropskou ústavní smlouvu. Jejich počet se tedy oproti roku 1992 zvýšil – skupina 65+ volila pro Maastricht z 54,6%.¹⁸⁶

Podpora evropské ústavní smlouvy naopak rostla se stupněm dosaženého vzdělání. Mezi lidmi s vysokoškolským vzděláním a maturitou získala 57% hlasů. Také Francouzi s vyššími měsíčními příjmy než 3 000 eur s větší pravděpodobností hlasovali pro ratifikaci smlouvy. Občané s příjmy pod 1 000 eur měsíčně volili pro Evropskou ústavní smlouvu jen ze 40%, zatímco příjmová skupina nad 3 000 eur za měsíc se vyslovila pro ratifikaci ze 63%. Podle Nicolase Saugera, Sylvain Brouard a Emiliano Grossmana se tak potvrdil fakt, že ve Francii jsou čím dál tím větší sociální rozdíly mezi jednotlivými skupinami obyvatel.¹⁸⁷

Dle údajů průzkumu veřejného mínění IPSOS v květnu 2005¹⁸⁸ hlasovalo 71% nezaměstnaných proti evropské ústavní smlouvě, což je o 12% více než v roce 1992.¹⁸⁹ Změnu postoje níže postavených sociálních skupin lze vysvětlit hypotézou, že se cítily více ohroženy hospodářskou a sociální krizí. Obrat zaznamenali voliči zaměstnaní ve veřejném sektoru. 64% z nich se postavilo proti evropské ústavní smlouvě, zatímco v září 1992 byli strůjci vítězství tábora „ano“ z 51%. Pro střední třídy zřejmě byla rozhodující obava ze stagnace platů a kupní síly, a proto masivně přešla na stranu odpůrců nové smlouvy EU. Tuto změnu lze označit za jeden z hlavních příčin pro negativní výsledek květnového referenda.¹⁹⁰ Celkově však rozhodující pro odmítnutí evropské ústavní smlouvy nižší a střední třídou, byla podle vědeckého pracovníka francouzského think-tanku Notre Europe Gaëtane Ricard-Nihoula zásadní teze, že Evropa je neochránila před důsledky globalizace. V roce 1992 se totiž naděje na ekonomický růst a snížení nezaměstnanosti upíraly mimo jiné k zavedení eura a dokončení vnitřního trhu. Bohužel ve Francii přetrvala i navzdory nadějím upínajícím se k očekávaným pozitivním vlivům evropské integrace na francouzské hospodářství vysoká nezaměstnanost, která navíc v lednu dosáhla svého pětiletého maxima.¹⁹¹ Míra nezaměstnanosti byla v roce 1992

¹⁸⁶ Ricard-Nihoul, Gaëtane, The French „no“ vote on 29 May 2005: understanding and action, Notre Europe, Studies and Research N. 44, available at: <http://www.notre-europe.eu/en/axes/visions-of-europe/works/publication/the-french-no-vote-of-29-may-2005-understand-act/>, s. 18

¹⁸⁷ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe?, s. 90

¹⁸⁸ Průzkum agentury IPSOS je k dispozici zde: <http://www.ipsos.fr/CanalIpsos/poll/8074.asp> (10/05/2009).

¹⁸⁹ Volební účast mezi nezaměstnanými dosáhla 68%.

¹⁹⁰ Pro ilustraci – lidé pracující ve službách v roce 1992 ze 62% volili „ano“ přešli 53% do tábora odpůrců Evropské ústavní smlouvy.

¹⁹¹ Perrineau, Pascal, Le referendum français du 29 mai 2005, v Perrineau, Pacal (ed.), Le Vote européen: 2004 – 2005, Paris, Presses de Sciences Po, 2005, s. 238 – 240, s. 238

téměř stejná jako v roce 2005 – 10,4% respektive 10,2%.¹⁹² Navíc se na jaře 2005 50% občanů domnívalo, že se situace v oblasti zaměstnanosti ještě zhorší.¹⁹³ Sociální situace tedy nahrávala tvrzením tábora odpůrců evropské ústavní smlouvy, v nichž EU obviňovali z problémů v sociálněekonomické oblasti.

V roce 1992 zvítězilo „ano“ Maastrichtu ve 42 departmentech ale o třináct let později vyhrálo „ano“ jen ve třinácti. Odpůrci evropské ústavní smlouvy vítězili s větším náskokem než tomu bylo v roce 1992.¹⁹⁴ Tehdy v 18 departmentech získalo „ne“ více jak 55% a v roce 2005 získali odpůrci na svou stranu více jak 60% hlasů ve třiceti regionech.¹⁹⁵ Když hledíme na mapu Francie od center směrem k periferiím, tak podpora evropské ústavní smlouvy klesala. Velice nízká byla v oblastech kolem severovýchodní hranice Francie a ve francouzském středomoří, kde ve 14 ze 16 departmentů, které hlasovaly v největší míře proti evropské ústavní smlouvě, je dlouhodobě vysoká nezaměstnanost a v důsledku toho samozřejmě špatná ekonomická situace.¹⁹⁶ Analýza výsledků květnového referenda z geografického a urbanistického hlediska nám ukazuje, že se města od roku 1992 ještě více přiklonila na stranu tábora „ano“. Významný je také kosmopolitní charakter velkých francouzských urbanistických center, který ovlivnil voliče hlasující „ano“. Obyvatelé měst jsou každý den konfrontováni s jinakostí a evropská integrace, jejímž heslem je „jednota v rozmanitosti“, tyto odlišnosti jak kulturní tak společenské v sobě spojuje. Je to jeden ze způsobů, kterým lze také vyložit, proč ve všech pařížských obvodech zvítězilo v referendu „ano“ evropské ústavní smlouvě.¹⁹⁷

Z hlediska hodnocení hlasování jednotlivých sympatizantů politických stran lze konstatovat, že příznivci opozičních stran preferovali odmítnutí evropské ústavní smlouvy. Voliči, kteří hodnotili vládu premiéra Raffarina kladně, patřili do tábora „ano“. Naopak lidé považující výkon této vlády za špatný ze 2/3 evropskou ústavní smlouvu odmítli. Lze tedy konstatovat, že nepopularita vlády překračuje tradiční rozdělení na pravicové a levicové voliče a je jednou z motivací, která voliče vedla do tábora odpůrců

¹⁹² Le referendum de ratification du Traité constitutionnel européen du 29 mai 2005: comprendre le „Non“ français, Cahier du CEVIPOF, n. 42, 2005, Les Presses de Sciences Po, Paris, s. 67

¹⁹³ Saugere, Nicolas, Les Français contre l'Europe, Presses de Sciences Po, 2007, s. 70

¹⁹⁴ Viz tabulka 3 s. 4 příloh.

¹⁹⁵ Hainsworth, Paul, France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution, Parliamentary Affairs, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 106

¹⁹⁶ Ricard-Nihoul, Gaëtane, The French „no“ vote on 29 May 2005: understanding and action, Notre Europe, Studies and Research N. 44, available at: <http://www.notre-europe.eu/en/axes/visions-of-europe/works/publication/the-french-no-vote-of-29-may-2005-understand-act/>, s. 18, Viz také tabulka č. 4 s 5 příloh

¹⁹⁷ Ricard-Nihoul, Gaëtane, The French „no“ vote on 29 May 2005: understanding and action, Notre Europe, Studies and Research N. 44, available at: <http://www.notre-europe.eu/en/axes/visions-of-europe/works/publication/the-french-no-vote-of-29-may-2005-understand-act/>, s. 29

ratifikace evropské ústavní smlouvy. Je to důkaz toho, že se ve Francii od 80. let tradiční rozdělení politického spektra na „pravici“ a „levici“ rozměňuje a není již tak markantní.¹⁹⁸

Co lze z výsledků referenda jasně vyvodit, je úplné odhalení vnitřního rozkolu PS, jejíž příznivci a tradiční voliči volili z 56% proti evropské ústavní smlouvě.¹⁹⁹ Navíc navzdory výsledku interního referenda, v němž se členové strany rozhodli v prosinci 2004 podpořit ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Tento fakt potvrzuje teorii Bena Dráma, který tvrdí, že opoziční strany, které se rozhodnou podpořit stanovisko strany vládnoucí, jsou více náchylné k vnitřním rozporům.²⁰⁰ Naopak postoj Zelených nebyl v roce 1992 zcela jednoznačný, protože 57% sympatizantů strany Zelených hlasovalo pro ratifikaci a 43% proti. V roce 2005 hlasovali voliči Zelených ze 64% proti ratifikaci Evropské ústavní smlouvy.²⁰¹ V tomto smyslu jestliže se pravici nepodařilo uspět v roce 1992, kdy se stavěla spíše proti přijetí Maastrichtské smlouvy, pak v roce 2005 to byla levice, která ratifikaci evropské ústavní smlouvy zabránila.²⁰² Příznivci levice, kteří se rozhodli odmítnout evropskou ústavní smlouvu se podle Jean – Claude Gautrona domnívali, že po schválení dokumentu dojde v EU k utvrzení na dobu neurčitou příliš liberálního charakteru jejích společných politik, kde členské státy nebudou mít právo veta.²⁰³ Pokud přepočítáme mandáty v roce 2005 ve francouzském parlamentu na procenta podpory a odmítnutí Evropské ústavní smlouvy, dojdeme podle Gaëtane Richard-Nihoul k tomuto zjištění: „63% levice zastoupené v parlamentu volilo „ne“ a 73% parlamentní pravice volilo „ano“.

Z hlediska volební účasti vzbudilo referendum nejmenší zájem mezi věkovými skupinami 18-24 let (34%) a 25 – 39 let (40%). Neúčast byla poměrně vysoká mezi obyvateli měst 31% a nižší pak mezi lidmi žijícími na venkově 26%. Velkou roli při rozhodování voličů, zda v referendu hlasovat nebo ne, hrála informovanost. 43% Francouzů, kteří neměli dostatek informací o evropské ústavní smlouvě se rozhodlo v referendu nehlasovat. Naopak mezi lidmi, kteří se cítili být dostatečně informováni

¹⁹⁸ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, Presses de Sciences Po, 2007, s. 83

¹⁹⁹ V roce 1992 to byli hlavně voliči PS, kteří ratifikaci Maastrichtské smlouvy podpořili (78%).

²⁰⁰ Crum, Ben, *Party Stances in the referendum on the EU Constitution*, *European Union Politics*, Vol. 8, n. 1, 2007, 61 – 82, s. 68

²⁰¹ Hainsworth, Paul, *France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution*, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, 2006, 98 – 117, s. 106

²⁰² Gautron, Jean, Claude, *L'Échec de la Constitution Européenne en France*, *Annuaire Français de relations internationales*, Vol. VII, La documentation française, 2006, 462 – 478, s. 471

²⁰³ *Ibid.*, s. 464

dosáhla pouze 21%.²⁰⁴ Z hlediska stranické příslušnosti nejvyšší neúčast byla mezi příznivci extrémní levice, kde dosáhla 36% a naopak nejnižší u sympatizantů FN 10%.²⁰⁵

Květnové „ne“ evropské ústavní smlouvě lze srovnávat hlavně a jedine s referendem o Maastrichtské smlouvě a to z několika důvodů. Za prvé se jednalo o referendum o evropských otázkách a výsledek byl v roce 1992 těsný, i když po oznámení vyhlášení referenda měla smlouva jasnou podporu občanů. Konečně referendum o Maastrichtské smlouvě bylo hlasováním o smlouvě významnou měrou měnící ráz evropské integrace.

Nicolas Sauger, Sylvain Brouard a Emiliano Grossman zdůrazňují, že se nakonec hlasování o Maastrichtské smlouvě od referenda o evropské ústavní smlouvě příliš nelišilo.²⁰⁶ Jedním z faktů, který je spojuje, je vysoká volební účast 69,69% v roce 1992 a 69,37% v roce 2005. Ta však v prvním případě rozhodla již výše zmíněným těsným výsledkem o úspěchu ratifikačního procesu Maastrichtské smlouvy a naopak přinesla prohru příznivcům druhého dokumentu. Přitom Maastrichtská smlouva byla v jistém smyslu revolučnější než evropská ústavní smlouva. Maastrichtská smlouva zavedla novou pilířovou strukturu, Evropská společenství se po její ratifikaci na příště začala nazývat Evropskou unií, obsahovala závazek vzniku nové evropské jednotné měny euro. Na rozdíl od Maastrichtské smlouvy sledovala evropská ústavní smlouva jiné ambice. Hlavním cílem bylo sjednotit základní smlouvy EU do jediného dokumentu a také zefektivnit její fungování pomocí zavedení stálého předsednictví v Radě EU. Neobsahovala žádný návrh konkrétního projektu, který by určil směřování evropského integračního procesu na další léta. Jakkoliv možná ze začátku autoři tohoto dokumentu měli ambice vytvořit skutečnou „evropskou ústavu“, tak dokument zůstal „pouhou“ smlouvou.

Z hlediska hlasování příznivců jednotlivých politických stran je nejmarkantnější rozdíl v rozhodování sympatizantů PS. Zatímco v roce 1992 se jejich drtivá většina rozhodla podpořit svého proevropského prezidenta a říci „ano“ Maastrichtské smlouvě, byla jejich orientace v roce 2005 mnohem problematičtější. Na začátku 90. let čtyři z pěti příznivců PS volili v souladu s oficiálním postojem PS, zatímco v květnu 2005 se 56% voličů, kteří se hlásí k PS, postavilo proti evropské ústavní smlouvě. Z této změny by se dalo usuzovat, že pro levicově orientované voliče nebyla

²⁰⁴ Eurobarometr Flash 171, v plném znění k dispozici zde:
http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf (14/05/2009)

²⁰⁵ IPSOS Référendum 29 Mai 2005 : Le sondage sorti des urnes, k dispozici zde:
<http://www.ipsos.fr/CanalIpsos/poll/8074.asp> (14/05/2009)

²⁰⁶ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe*, s. 20

v roce 1992 sociální tematika pro zaujetí stanoviska rozhodující. Také loajalita vůči doporučením svých stranických lídrů byla silnější, i když to bylo právě v tomto referendu, kdy se poprvé výrazněji projevila „neposlušnost“ sympatizantů politických stran. Mezi voliči PS neuposlechlo výzvu k ratifikaci Maastrichtské smlouvy 18%, UDF 31% a RPR 49%. V roce 2005 stranická „neposlušnost“ byla výraznější především u PS, jejíž sympatizanti volili „ne“ ze 61%, UDF 25% a UMP 25%.²⁰⁷

V roce 1992 byl tábor „ano“ v celku homogenní a tvořili jej zejména sympatizanti PS a UDF a navíc se těšil neutrálnímu postoji Zelených a na druhé straně těžil z nejednotnosti jiných. Nicolas Sauger, Sylvain Brouard a Emiliano Grossman v této souvislosti připomínají RPR.²⁰⁸ V roce 2005 se situace obrátila a nejistota jednoty se přesunula naopak do tábora stoupců evropské ústavní smlouvy. Z hlediska sociální situace ve Francii můžeme konstatovat, že v září 1992 a květnu 2005 byla úroveň nezaměstnanosti takřka srovnatelná. Co se změnilo byla míra obav francouzských občanů ze ztráty zaměstnání a nárůst tzv. *precarité*.

Nebývalý rozsah informační a mediální kampaně dokládá, že 66% francouzských občanů mělo podle průzkumu Eurobarometru²⁰⁹ o evropské ústavní smlouvě před referendem dostatek informací. V Nizozemsku to deklarovalo jen 41% a ve Španělsku 43% dotázaných.

Referendum o evropské ústavní smlouvě jasně vyjevilo propast, která se vytvořila mezi volenými představiteli ve Francii a občany, od referenda o Maastrichtské smlouvě v roce 1992. Zároveň je udivující zjištění, že ve Francii je pozornost věnovaná médiu evropským otázkám téměř vždy spojená s konkrétními událostmi. Ať to již bylo výše zmíněné referendum v roce 1992 nebo volby do Evropského parlamentu v červnu 2004. Míra zájmu veřejnosti referendum o evropské ústavní smlouvě byla bezprecedentně vysoká.²¹⁰

²⁰⁷ Eurobarometer Flash 171, 30 – 31. květen 2005, v plném znění k dispozici na:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_fr.pdf

²⁰⁸ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe?, s. 40

²⁰⁹ Eurobarometer Flash 171, 30 – 31. květen 2005, v plném znění k dispozici na:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_fr.pdf

²¹⁰ Thierry Chopin, Marie-Cécile Milliat, Quelles stratégies d'information en France sur l'Europe?, Horizons Stratégiques, n. 6, November 2007, s. 7

Závěrem analýzy kampaně, která předcházela referendu o evropské ústavní smlouvě, lze konstatovat, že kampaň „ano“ sice byla nejvíce přítomna v audiovizuálních médiích, ale ocitla se vůči kampani „ne“ v defenzivním postavení. Kampaň odpůrců evropské ústavní smlouvy ve Francii byla více dynamická.²¹¹ Nebývalý zájem veřejnosti o téma evropské ústavní smlouvy dokládá také to, že se jako téma každodenních hovorů Francouzů dostala v květnu na první místo před práci a volný čas.²¹² Nakonec však intenzita kampaně „ano“ nedokázala občany přesvědčit, protože jak píše uznávaný francouzský politolog Stéphane Rozès „o ústavní smlouvě rozhodli podle své vlastní momentální situace“.²¹³

Během šesti měsíců, které referendum předcházely, se dostalo téma evropské integrace a otázky s referendem spojené mezi nejčastěji diskutovaná témata francouzské veřejnosti. Nebývalý zájem francouzských občanů o referendum a masivní převaha informací snažících se přesvědčit veřejnost, aby hlasovala pro ratifikaci evropské ústavní smlouvy, však nedokázal zajistit vítězství tábora „ano“. Evropské téma tak dokonale vyjevilo rozdělení francouzské společnosti.²¹⁴

Negativní výsledek francouzského referenda byl především způsoben neschopností politických aktérů dostatečně vysvětlit význam evropské integrace a výhody, které může přinést. Političtí aktéři nepochopili, že pro veřejnost je významné řešení každodenních starostí a to, jakým způsobem na ně odpoví Evropská unie. I když se tedy v kampani používalo argumentů evropských, francouzští občané je vnímali ve svém národním kontextu a navíc jim je zprostředkovávali národními političtí představitelé. Také důvěra v politickou reprezentaci byla ve Francii dlouhodobě nízká. Nelze tedy říci, že by francouzští občané odmítli evropský integrační proces jako takový. Pouze jeho podoba předkládaná, představovaná a navrhovaná francouzskými politickými představiteli v podobě evropské ústavní smlouvy nedokázala odpovědět na očekávání a znepokojení občanů.

Hlavní teze vyplývající z analýzy výsledků květnového referenda je tato: čím horší sociální postavení voliče ve francouzské společnosti, tím pravděpodobnější, že

²¹¹ Gautron, Jean, Claude, *L'Échec de la Constitution Européenne en France*, *Annuaire Français de relations internationales*, Vol. VII, La documentation française, 2006, 462 – 478, s. 469

²¹² V březnu mluvilo o evropské ústavní smlouvě a referendu 23% Francouzů každodenně, na konci dubna to bylo již 37% a v květnu 40%. Rozès, Stéphane, *La renationalisation du débat européen*, *Le Débat*, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 29 – 43, s. 31

²¹³ Rozès, Stéphane, *La renationalisation du débat européen*, *Le Débat*, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 29 – 43, s. 37

²¹⁴ Michel Herbillon, *La fracture européenne (Rapport Herbillon)*, červen 2005, s. 13, plné znění zprávy je k dispozici zde: <http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000424/0000.pdf> (10/05/2009)

hlasoval proti evropské ústavní smlouvě. Za faktor, který o výsledku referenda nakonec rozhodl, však lze označit odklon voličů ze střední třídy a zaměstnanců veřejného sektoru od doporučení svých politických stran. Pro výsledek květnového referenda o evropské ústavní smlouvě je důležité spojení nespokojenosti s vnitropolitickou situací a se vzrůstajícími obavami z postupující globalizace, kdy podle francouzských občanů je EU nedokáže ochránit před jejími důsledky, které většina z nich považuje za negativní. Ekonomická integrace nepřinesla slibovanou prosperitu a nezaměstnanost se nesnížila. Naopak, zvýšila se konkurence jak pro francouzské firmy, tak i pro francouzské občany na pracovním trhu, protože se ve Francii mohou setkat se stejně kvalifikovanými pracovníky z nových členských zemí, kteří jsou často ochotní pracovat za nižší mzdu.²¹⁵

Výsledek květnového referenda z roku 2005 ve Francii je však zajímavý ještě z jiného pohledu. Je to totiž možná vůbec první hlasování o evropském tématu, které v sobě zahrnuje výzvu globalizace a to nejen v kampani, ale nakonec i v samotném výsledku.²¹⁶ Jak už jsem zmínila na předešlých stránkách, globalizaci si lidé ve Francii spojili se špatnou socioekonomickou situací. Dle průzkumu veřejného mínění provedeného v dubnu 2005 považovalo globalizaci za negativní jev pro hospodářství 54% dotázaných.²¹⁷ V evropské ústavní smlouvě neviděli dokument, díky němuž by je EU mohla před jejími důsledky ochránit, a proto se rozhodli volit „ne“. Negativní výsledek hlasování o evropské ústavní smlouvě nebyl odmítnutím evropské integrace jako takové, ale nesouhlas s jejím fungováním, které se francouzským občanům zdálo být příliš liberální a ohrožující jejich sociální jistoty a status. Sociální nestabilita a obavy ze zhoršení sociální situace se spojily se strachem z neznáma – z Evropy. Z evropské integrace, jejímuž smyslu už občané přestali rozumět. Lze tedy na závěr konstatovat, že ruku voličů, kteří v květnu 2005 odmítli evropskou ústavní smlouvu vedl především strach z nejisté budoucnosti.²¹⁸

Většina Francouzů, kteří se rozhodli hlasovat proti evropské ústavní smlouvě však po referendu prohlašovala, že nejsou proti vypracování nového podobného dokumentu. To potvrzuje tezi, že jedním z důvodů, proč se lidé rozhodli odmítnout evropskou ústavní smlouvu, byla domněnka, že existuje alternativní plán B a dojde k přepracování stávajícího dokumentu.

²¹⁵ Chopin, Thierry, France et Europe – Le bal des hypocrites, s. 33

²¹⁶ Ricard-Nihoul, Gaëtane, The French „no“ vote on 29 May 2005: understanding and action, Notre Europe, Studies and Research N. 44, available at: <http://www.notre-europe.eu/en/axes/visions-of-europe/works/publication/the-french-no-vote-of-29-may-2005-understand-act/>, s. 28

²¹⁷ Chopin, Thierry, France et Europe – Le bal des hypocrites, s. 29

²¹⁸ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe?, s. 101

Případné zamítnutí evropské ústavní smlouvy mezi 80% Francouzi, kteří v referendu volili „ano“, vyvolávalo strach z možné izolace Francie v Evropě. Naopak mezi jejím odpůrci vyslovilo podobné obavy jen 26%. Úspěch tábora „ne“ tkví především v tom, že tentokrát na svou stranu dokázal získat také nezanedbatelnou část občanů nakloněných evropskému integračnímu procesu, jež však přestali věřit tomu, že Evropská unie dokáže ochránit před důsledky problémů, kterým budou muset v budoucnu čelit.

Na chování voličů v referendu o evropské ústavní smlouvě ve Francii nelze zcela aplikovat ani jednu z teorií o chování voličů v referendech o otázkách evropské integrace.²¹⁹ Občany, kteří řekli evropské ústavní smlouvě „ano“ vedl skutečně jejich pozitivní postoj k evropskému integračnímu procesu, ale voliči „ne“ se tak rozhodli hlasovat na základě obav z obecného zhoršení své životní situace. Nevyjádřili tedy svou spokojenost nebo naopak nespokojenost s vládou a prezidentem, ale vedl je strach z budoucnosti, ovlivněné tehdejší socioekonomickou situací a neviděli v podobě evropské integrace jakou ji navrhovala evropská ústavní smlouva na tuto situaci adekvátní reakci.

²¹⁹ Viz s. 8 diplomové práce.

4 Důsledky francouzského referenda pro Francii a pro evropský integrační proces

Negativní výsledek francouzského referenda o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu měl závažné důsledky jak pro vnitropolitickou situaci ve Francii, tak pro evropský integrační proces. Referendum se tak stalo událostí, která měla jak národní tak mezinárodní význam.²²⁰ Přímou ovlivnilo složení francouzské vlády a nepřímo i její pozici v Evropské unii, která se ukázala být oslabená. Na evropské úrovni se s důsledky francouzského „ne“ se vyrovnávaly především Evropská rada, Evropská komise a Evropský parlament.

4.1 *Vliv negativního výsledku referenda na situaci ve Francii*

Referendum o evropské ústavní smlouvě z 29. května 2005 bylo pro francouzské politické představitele šokem. Největším neúspěchem beze sporu bylo pro tehdejšího francouzského prezidenta Jacques Chiraca, který však již před referendem jasně deklaroval, že své působení v úřadu francouzského prezidenta s výsledkem referenda nespojí, proto rezignovat nehodlal.²²¹ Dny vlády premiéra Jean- Pierre Raffarina byly díky tomuto výsledku sečteny a prezident se odhodlal k odvolání nepopulárního premiéra. Odpůrci smlouvy z řad extrémní levice i pravice se radovali. Zklamání zavládlo v táboře stoupců evropské ústavní smlouvy. Právě kvůli své osobní angažovanosti v kampani za ratifikaci evropské ústavní smlouvy ztratil prezident Chirac na legitimitě. Přišel tak fakticky o možnost znovu kandidovat v prezidentských volbách na jaře roku 2007.

²²⁰ Arquembourg, Jocelyne, De l'événement international à l'événement global, l'émergence et manifestations d'une sensibilité mondiale, Hermès 46, 2006, s. 88 – 115, s. 99

²²¹ Constitution pour l'Europe: Interview accordée par M. Jacques CHIRAC, Président de la République, au Journal de 20 H de France 2, mardi 3 mai 2005, v plném znění k dispozici zde: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais/archives/interventions/interviews/articles_de_presse_et_interventions_televisees/2005/mai/constitution_pour_l_europe_interview_du_president_de_la_republique_au_journal_de_20_heures_de_france_2.29695.html (14/05/2009)

Přímá reakce francouzské politické scény

Sled vnitropolitických událostí po referendu o evropské ústavní smlouvě dostal rychlý spád. Po zveřejnění prvních neoficiálních výsledků referenda ve Francii se k nastalé situaci vyjádřil tehdejší francouzský prezident Jacques Chirac. Prezident řekl, že rozhodnutí francouzských voličů respektuje. Ve svém prohlášení z 29. května však zdůraznil, že „Francie – jako zakládající stát Unie, přirozeně v Unii zůstává“. Nicméně dodal: „Nenechme se mýlit, rozhodnutí (odmítnout evropskou ústavní smlouvu) nevyhnutelně vytváří kontext, v němž se budou naše zájmy v Evropě těžko hájit.“ V závěru také naznačil, že by mohly následovat změny ve francouzské vládě.²²²

Prezident, francouzský premiér i vláda se rázem ocitli v táboře poražených. Premiér Jean-Pierre Raffarin se k referendu vyjádřil 30. května, když řekl, že rozhodnutí francouzských občanů lituje. „Naši spoluobčané se rozhodli smlouvu odmítnout. Pro mne, jako pro přesvědčeného Evropana, je to hluboké zklamání.“

Referendum mělo přímý vliv na složení francouzské vlády. Již v prohlášení ze 31. května, kdy Jacques Chirac francouzské občany informoval o tom, že premiér Jean-Pierre Raffarin podal demisi, kterou prezident přijal.²²³ Jeho nástupcem jmenoval Dominique de Villepina, který působil v Raffarinově vládě jako ministr vnitra. Zároveň oznámil francouzské veřejnosti, že do vlády pozval i předsedu největší vládní strany UMP Nicolase Sarkozyho, který na jeho výzvu odpověděl kladně a ve vládě Dominique de Villepina usedl na křeslo ministra vnitra.

Nástup Dominique de Villepina na pozici francouzského premiéra však podle mnohých analytiků nebyl právě šťastným rozhodnutím prezidenta Chiraca, protože Villepin jakožto kariévní diplomat nebyl nikdy do žádné veřejné funkce zvolen. Neměl tedy dostatečnou legitimitu pro provádění bolestivých reforem, které si francouzská hospodářská i společenská situace žádala.²²⁴

Předseda UMP Nicolas Sarkozy 29.května o výsledku francouzského referenda o evropské ústavní smlouvě prohlásil, že „otevívá obtížné období“. Nicolas

²²² Déclaration de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, à la suite du référendum sur le Traité constitutionnel européen., 29/05/2005, k dispozici zde: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/actualites/a_l_elysee/2005/mai/declaration_du_president_de_la_republique_suite_au_referendum_sur_le_traite_constitutionnel_europeen.30082.html (11/05/2009)

²²³ Déclaration aux Français de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, sur le changement de gouvernement, 31/05/2009, k dispozici v plném znění na: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/actualites/a_l_elysee/2005/mai/declaration_aux_francais.30042.html (11/05/2009)

²²⁴

Sarkozy dále řekl, že „referendum prostřednictvím informační kampaně, která mu předcházela, bylo příležitostí pro otevřenou a rozsáhlou debatu o Evropě“, která však neodpovídá na požadavky Francouzů, kteří v referendu „dali jasně najevo, že chtějí více protekcionistickou, více demokratickou Evropu, jež naslouchá jejich každodenním starostem“.²²⁵

Předseda *Union pour la Démocratie Française* François Bayrou vyjádřil „nesmírnou lítost“ nad rozhodnutím francouzských občanů odmítnout evropskou ústavní smlouvu. Zdůraznil, že výsledek referenda vyjevil především „krizi důvěry“ ve francouzskou politickou reprezentaci, která od roku 2002 narůstala. Odpovědí na tuto hlubokou krizi by měla být reakce, jež svým způsobem „nemá obdoby“. „Vyžaduje nový přístup, odtržení od toho, co jsme doposud dělali,“ řekl dále předseda UDF.

Také předseda *Parti Socialiste* François Hollande rozhodnutí francouzských občanů litoval, nicméně využil příležitosti a zdůraznil, že výsledek je hlavně důsledkem neschopnosti tehdejší francouzské vlády a prezidenta Chiraca, kteří nedokázali občany přesvědčit o výhodách, které jim pokračování a další postup evropského integračního procesu přináší. Vyjádřil naději, že Evropa „nebude obětí francouzského vnitropolitického nepořádku“.²²⁶

Předsedkyně *Parti Communiste Français* Marie-George Buffet označila vítězství „ne“ v referendu o evropské ústavní smlouvě za „historickou událost“ a prohlásila, že tento výsledek znamená jasné odmítnutí liberálních politik v Evropě i ve Francii.²²⁷ Jean Marie Le Pen předseda FN, která se plně angažovala v kampani za odmítnutí ústavní smlouvy, výsledek referenda okomentoval takto: „(Volba) znovu potvrdila politickou nezávislost Francie a její svaté právo rozhodovat o sobě samé.“ Le Pen dále vyzval prezidenta Jacques Chiraca a vládu premiéra Jean-Pierre Raffarina k okamžité demisi. Dle Le Pena, totiž zamítavý výsledek francouzského referenda jasně dokázal, že prezident ani vláda nemají důvěru francouzských občanů. Francouzské „ne“

²²⁵ Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, président de l'UMP, à la suite des résultats du référendum sur la Constitution européenne et sur son souhait de participer à une rénovation de la vie politique française, Paris le 29 mai 2005, celý text prohlášení je k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001673.html> (11/05/2009)

²²⁶ Déclaration de M. François Hollande, premier secrétaire du PS, sur le résultat négatif au référendum sur la Constitution européenne et ses conséquences pour le gouvernement et le parti socialiste, Paris le 29 mai 2005, celý text prohlášení je k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001775.html> (11/05/2009)

²²⁷ Déclaration de Mme Marie George Buffet, secrétaire nationale du PCF, sur la signification de la victoire du "non" au référendum sur la Constitution européenne (rejet des logiques libérales), affirmant l'exigence d'une autre construction européenne, dégageant les leçons à tirer du rassemblements des forces de gauche autour du "non" et formulant les propositions du PCF pour poursuivre le mouvement, à Paris le 11 juin 2005, v plném znění k dispozici zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001847.html> (11/05/2009)

dále podle předsedy FN zpochybnilo současný systém fungování spolupráce mezi členskými státy EU.²²⁸

Odraz referenda o evropské ústavní smlouvě v prezidentských volbách v roce 2007

Referendum o evropské ústavní smlouvě se promítlo také do prezidentských voleb v roce 2007. Stopy po jeho výsledku a po rozdělení francouzského elektorátu na tábor odpůrců a zastánců smlouvy lze vysledovat. Jak již bylo zmíněno výše, mnoho francouzských politiků zaujalo postoj s ohledem na svou ambici kandidovat ve francouzských prezidentských volbách v dubnu 2007. Tehdejšímu prezidentovi Jacques Chiracovi, který zastával již druhý sedmiletý mandát, umožnila tyto úvahy změna délky funkčního období francouzského prezidenta ze sedmi na pět let, kterou v září roku 2000 schválili²²⁹ francouzští občané v referendu. Kandidát největší vládní strany UMP byl zřejmý po tom, co se favorit prezidenta Chiraca premiér de Villepein zdiskreditoval v aféře Clearstream a nepodařilo se mu prosadit reformu francouzského trhu práce v podobě zavedení Smlouvy o prvním zaměstnání.²³⁰ Celkem se o úřad francouzského prezidenta ucházelo dvanáct kandidátů včetně Jean Marie Le Pena, který se v roce 2002 překvapivě dostal do druhého kola. Nicolas Sarkozy ohlásil svou kandidaturu 29. listopadu 2006. Jeho hlavní rivalkou se po prvních primárkách v historii PS stala 16. listopadu 2006 Ségolène Royal, která překvapivě jasně se ziskem 60% hlasů porazila Dominique Strauss-Kahna a Laurent Fabiuse. Dalším kandidátem, který měl šanci dostat se do druhého kola prezidentských voleb byl předseda UDF François Bayrou.

Velmi překvapivé bylo, že se do druhého kola nedostal ani jeden kandidát, který v referendu vedl kampaň za odmítnutí evropské ústavní smlouvy. Svědčí to o tom, že jedním z důvodů odmítnutí smlouvy nebyl negativní postoj francouzských občanů k evropské integraci, ale jejich strach z budoucnosti a znechucení nad francouzskou

²²⁸ Déclaration de M. Jean-Marie Le Pen, président du Front national, sur l'échec du référendum sur la Constitution européenne, Paris le 29 mai 2005, <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001806.html>. (11/05/2009)

²²⁹ Pro zkrácení mandátu hlasovalo 70,3% účastníků referenda při volební účasti těsně nad 30%.

²³⁰ Během šetření aféry Clearstream se objevil seznam lidí z francouzského veřejného života, kteří měli mít tajné účty v zahraničí. Mezi nimi se figuroval tehdejší ministr vnitra Nicolas Sarkozy. K jeho vyšetřování dal impuls právě tehdejší ministr hospodářství Dominique de Villepin, který však prokazatelně překročil pravomoc, když nařídil jeho odposlouchávání. Smlouva o prvním zaměstnání (Contrat premiér embauche) v zásadě měla umožnit snadnější pohyb lidí na pracovním trhu v tom smyslu, že mělo být jednodušší pracovníka najmout, ale zároveň jej bez udání důvodu propustit během zkušební lhůty prvního zaměstnání. Zákon měl za úkol zlepšit situaci především mladých lidí, jejichž nezaměstnanost ve Francii dlouhodobě překračuje 20%.

vnitropolitickou a socioekonomickou situací.²³¹ Tři nejsilnější kandidáti – Nicolas Sarkozy, Ségolène Royal, François Bayrou – získali dohromady v prvním kole prezidentských voleb 75,6% hlasů z celkového počtu 36 724 845 hlasujících voličů. Naopak kandidáti, kteří evropskou ústavní smlouvu odmítali, získali necelých 20%.²³²

V předvolební kampani se tři hlavní kandidáti Nicolas Sarkozy, Ségolène Royal a François Bayrou k evropským otázkám vyjadřovali pouze zřídka. V mnoha případech se omezili na kritiku Evropské centrální banky a eura, protože jim dávali za vinu odchod podniků a továren z Francie nebo zvýšení cen pracovní síly. Tato prohlášení samozřejmě vyvolávala v EU znepokojení. François Bayrou se ostatním kandidátům vymykal, protože naopak prohlašoval, že státy nedokázaly plně využít výhody, které jim euro přináší. Evropská integrace je ve Francii stále vnímána jako způsob dosažení francouzských zájmů a jako něco, co prospěšného přinese Francii. V souladu s tím se kandidáti soustředili na prezentaci výhod z evropské integrace z ní pro Francii plynoucích a zcela opomíjeli obecné výhody evropského integračního procesu. Ani voliči nepovažovali evropskou integraci za jedno z hlavních témat. Evropská témata byla důležitá pouze pro 1,4% z nich.²³³

Nicolas Sarkozy i Ségolène Royal se vymezovali proti liberalismu vnitřního evropského trhu a v kampani se věnovali ve velké míře tématu protekcionismu. Lze v tom vidět reakci na důvody, které vedly francouzské občany k odmítnutí evropské ústavní smlouvy, protože 31% z nich mělo před referendem strach ze zhoršení situace na francouzském pracovním trhu a z dalších delokalizací a 19% tvrdilo, že je návrh příliš liberální.²³⁴ Nicolas Sarkozy řekl již v listopadu 2006, že chce Evropu, která chrání a ne Evropu, která zneklidňuje.²³⁵ Také 14. ledna 2007 zopakoval tezi o ochranné roli evropské integrace, když prohlásil: „Chceme Evropu, protože bez ní by naše starobylé národy v globalizaci neznamenal nic, bez ní by nebylo možné bránit naše hodnoty, bez ní by se zánik civilizací stal více pravděpodobný.“ Kandidátka PS Ségolène Royal rovněž

²³¹ Dle průzkumu Eurobarometru 63 (květen – červne 2005) důvěřovalo ve Francii vládě jen 24% občanů, politickým stranám jen 14% a EU se těšila důvěře 39% dotázaných. Kompletní výsledky jsou k dispozici zde: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_nat_fr.pdf (16/05/2009)

²³² Présidentielle 2007: Résultats du premier tour, 22/04/2007, k dispozici na: <http://www.presidentielle-2007.net/resultats-premier-tour.php> (11/05/2009)

²³³ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, Les Français contre l'Europe?, s. 10

²³⁴ Eurobarometr Flash 171 k dispozici v plné znění zde: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf

²³⁵ À Saint-Étienne, le futur candidat va défendre une « Europe qui protège », Le Figaro, 09/11/2006, k dispozici na: <http://www.lefigaro.fr/politique/2006/11/09/01002-20061109ARTFIG90189-saint-etienne-le-futur-candidat-va-defendre-une-europe-qui-protège.php> (11/05/2009)

ve své řeči ve Villepinte 11. února 2007 zdůraznila, že „Evropa se musí chránit a musí chránit nás“.²³⁶

Nebylo dlouho jasné jaké pozice zastávají jednotliví kandidáti k budoucnosti evropské ústavní smlouvy. K prezentování názorů je vyzvala německá kancléřka Angela Merkel ve své řeči před Evropským parlamentem 17. ledna 2007 na začátku německého předsednictví EU.²³⁷ Právě Německu v čele EU připadl úkol analyzovat pozice jednotlivých členských států a připravit cestovní mapu řešení situace kolem zablokované evropské ústavní smlouvy. Nicolas Sarkozy se vyslovil jasně pro redukovanou verzi evropské ústavní smlouvy a zavedení hlasování dle superkvalifikované většiny v Evropské radě a Radě ministrů. Podle prohlášení Nicolase Sarkozyho z února 2007 je Evropa v krizi. „Francouzské a nizozemské „ne“ Evropské ústavě nestojí za krizí Evropy, je to krize Evropy, která je odpovědná za odmítnutí Ústavy,“ prohlásil budoucí francouzský prezident. Ségolène Royal podporovala svolání nového Konventu, který by během francouzského předsednictví ve druhé polovině roku 2008 vypracoval novou smlouvu a její ratifikace by proběhla v jeden den ve všech členských státech. Kandidátka PS se vyslovila pro vznik postu prezidenta EU.

Oba dva hlavní rivalové se vyslovili pro pauzu procesu rozšíření EU. Spolu s lídrem a kandidátem UDF François Bayrouem se vyslovil Nicolas Sarkozy proti vstupu Turecka do EU. Naopak Ségolène Royal vyjádřila členství Turecka v EU podporu.

Pokud bychom měli hodnotit předvolební kampaň prezidentských voleb, pak lze konstatovat, že nepřinesla žádné skutečné vize pro budoucnost evropské integrace ani pro pozici Francie v EU. Odrazily se v ní stereotypy panující ve Francii o evropské integraci a kandidátům se nepodařilo vyprovokovat širší veřejnou debatu o evropské tématice.²³⁸ Potvrdilo se, že evropská témata společnost spíše rozdělují než „štvou“.²³⁹ Podle profesora Sciences Po v Paříži Bruno Cautrès a vědecká pracovnice Centra politických studií (CEVIPOF) Sylvie Strudel se v prezidentských volbách 2007 ve Francii potvrdilo především rozdělení levice a heterogenita každého politického tábora.²⁴⁰

²³⁶ Discours de Villepinte, 11 février 2007, plné znění k dispozici na: <http://www.iseredavenir.com/news00010382.php>

²³⁷ Speech by Angela Merkel, Chancellor of the Federal Republic of Germany, to the European Parliament in Strasbourg on Wednesday, 17 January 2007, k dispozici v plném znění na: http://www.eu2007.de/en/News/Speeches_Interviews/January/Rede_Bundeskanzlerin2.html (11/05/2009)

²³⁸ Deloy, Corinne, Europe in the French Presidential Campaign, Fondation Robert Schuman, European Issues n. 57, k dispozici na: <http://www.robert-schuman.org/pdf.qe.php?num=qe-57>

²³⁹ Cautrès Bruno, Strudel, Sylvie, Les tracen du referendum du 29 mai 2005 dans la campagne présidentielle de 2007, Le Baromètre Politique Français, 4ème Vague – Février 2007, CEVIPOF, vydáno – 22 srpna 2007, s. 1

²⁴⁰ Ibid. s. 10

První kolo prezidentských voleb vyhrál 22. dubna s výrazným náskokem (6%) Nicolas Sarkozy před Ségolène Royal. Překvapení v podobě postupu kandidáta extrémní pravicové FN se tedy neopakovalo. Ve druhém kole pak zvítězil 6. května opět Nicolas Sarkozy, který obdržel 53,06% hlasů. Ve svém projevu po vyhlášení výsledků vyhlásil „návrat Francie do Evropy“. V tomto symbolickém prohlášení oznamoval, že se Francie znovu na evropské scéně objeví jako aktivní hráč a zároveň Evropa se ve Francii stane významným tématem diskusí. Význam, který Evropě a evropské integraci Nicolas Sarkozy přiřítal se odrazil také v tom, že Evropu jmenoval jako první zahraničněpolitickou prioritu Francie.²⁴¹

4.2 Důsledky pro evropský integrační proces

Francouzské referendum o evropské ústavní smlouvě bylo událostí jak národního tak především celoevropského významu. Představitelé členských států EU neměli připravené alternativní řešení. Situaci pomohlo zklidnit vyhlášení období reflexe. Každá instituce EU a především Evropská rada, Evropská komise a Evropský parlament během jeho dvouletého trvání přispěla k nalezení východiska ze slepé uličky, kde se evropský integrační proces ocitl po referendu o evropské ústavní smlouvě ve Francii.

Následující analýza dopadů francouzského „ne“ na evropský integrační proces se soustředí na činnost tří hlavních evropských institucí a zhodnotím jejich postup po francouzském referendu o evropské ústavní smlouvě. Zhodnotím jejich přístup k negativnímu výsledku francouzského referenda a jeho vliv na jejich strategie. Analýza se zaměřuje na období od 29. května 2005 po konec období reflexe v červnu 2007.

Reakce Evropské rady na negativní výsledky francouzského referenda o evropské ústavní smlouvě – období reflexe

Evropská rada jako nejvyšší orgán Evropské unie reagovala na výsledek francouzského referenda ihned 29. května v podobě společného prohlášení tehdejšího předsedy Evropské rady a lucemburského premiéra Jean-Claude Junckera, předsedy Evropské komise José Manuel Barrosa a předsedy Evropského parlamentu Josep Borell

²⁴¹Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, président de l'UMP, à l'annonce de son élection comme président de la République, Paris le 6 mai 2007, celý text k dispozici na: <http://discours.vie-publique.fr/notices/073001681.html>, (10/05/2009)

Fontellese. V prohlášení se tito tři představitelé evropských institucí shodli na tomto: „...Litujeme této volby, která přichází ze členského státu, jenž byl v posledních padesáti letech jedním z hlavních motorů konstrukce naší společné budoucnosti....Je důležité vést v patnrosti, že devět členských států představujících téměř 49% evropské populace evropskou ústavní smlouvu již ratifikovalo a v jednom případě dokonce referendem s výrazně pozitivním výsledkem. Většina členských států ještě neměla příležitost ratifikační proces dokončit...“²⁴² Nepřímo tak vyzvali k pokračování ratifikačního procesu evropské ústavní smlouvy. O několik dní později všichni tři tehdejší hlavní představitelé evropských institucí vydali podobné prohlášení tentokrát v reakci na vítězství „ne“ v nizozemském referendu o evropské ústavní smlouvě. „Občané Nizozemska stejně tak jako francouzští voliči se rozhodli říci ne evropské ústavní smlouvě. Je to volba, kterou respektujeme. ... Jsme stále přesvědčeni, že Ústava učiní Evropskou unii více demokratickou, více efektivní a silnější a že by se k projektu Evropské ústavní smlouvy měly vyslovit i ostatní členské státy.“²⁴³

Během několika dnů, které předcházely summitu Evropské rady 16. – 17. června se k oběma referendům vyjádřili všichni vedoucí představitelé členských států a ani jeden z nich přímo jejich výsledky neuvítal. Všichni se shodli na tom, že by ratifikační proces měl pokračovat.²⁴⁴ Výjimku tvořila politická reprezentace Velké Británie. Tehdejší ministr zahraničí Jack Straw již 6. června prohlásil, že schválení zákona, který by vydláždil cestu britskému referendu o evropské ústavní smlouvě, bude odloženo na neurčito.²⁴⁵

²⁴² „Nous regrettons ce choix venant de la part d'un Etat membre qui est depuis 50 ans l'un des moteurs essentiels de la construction de notre avenir commun.... Il faut rappeler par ailleurs que neuf Etats membres représentant presque la moitié (49 %) de la population européenne ont déjà ratifié le traité constitutionnel, y compris dans un cas par le biais d'un referendum largement positif, et que la majorité des Etats membres n'a pas encore eu l'occasion de mener à son terme le processus de ratification.“ Celá verze společného prohlášení ze 29. května je k dispozici na: <http://www.eu2005.lu/fr/actualites/communiques/2005/05/29ref/index.html> (29/04/2009)

²⁴³ „Les citoyens néerlandais, comme les électeurs français, ont choisi de dire non à la ratification du Traité constitutionnel. C'est un choix que nous respectons. ... Nous restons convaincus que la Constitution rend l'Union européenne plus démocratique, plus efficace et plus forte et que l'ensemble des Etats membres doit pouvoir s'exprimer sur le projet de Traité constitutionnel.“ Kompletní verze společného prohlášení z 1. června je k dispozici na: <http://www.eu2005.lu/fr/actualites/communiques/2005/06/01ref-nl/index.html> (29/04/2009)

²⁴⁴ Německý kancléř Gerhard Schröder: „Ratifikační proces by měl pokračovat.“; Premiér ČR Jiří Paroubek: „Občané Francie a Nizozemska o tom (o Evropské ústavní smlouvě) nemůžou rozhodnout za nás.“ Dánský premiér Anders Fogh Rasmussen: „Během summitu bdeme vážně diskutovat a vyslechneme názory a argumenty všech. Ale můj názor je, že by se k tomuto tématu měl vyjádřit každý stát.“ (Le Monde. 02.06.2005) <http://www.ena.lu/malgre-neerlandais-plupart-dirigeants-europeens-veulent-poursuivre-processus-ratification-dans-monde-juin-2005-010204207.html>

²⁴⁵ UK referendum postponed, confirms Jack Straw, News Number 10.gov.uk, 06/06/2005, k dispozici na: <http://www.number10.gov.uk/Page7585> (29/04/2009)

Přes zdánlivou shodu panující mezi členskými státy před vrcholnou schůzkou EU nestál před lucemburským předsednictvím EU lehký úkol. Summit 16. a 17. června se měl stát určující pro budoucnost EU a bylo zapotřebí najít podporu pro společný postup, který by uspokojil všechny a pomohl tak dosáhnout v této chvíli tak potřebné jednoty a solidarity. Ta se totiž zdála být v ohrožení v důsledku dvou jasných „ne“ projektu evropské ústavní smlouvy. Na pořadu jednání vedoucích představitelů členských států v Bruselu byla dvě hlavní témata: budoucnost evropské ústavní smlouvy a finanční perspektiva na období 2007 – 2013.

Během summitu se střetly dvě hlavní koncepce – francouzská a britská. Britský premiér Tony Blair podporoval vyhlášení pauzy v ratifikačním procesu, aby se Evropská unie vyhnula prohloubení krize. Prezident Jacques Chirac se naopak vyslovil pro pokračování ratifikačního procesu. Z tohoto rozporu lze usuzovat, že se Velká Británie snažila vyhnout vlastnímu naplánovanému referendu o evropské ústavní smlouvě. Alibi jí k tomuto rozhodnutí mělo poskytnout právě francouzské a nizozemské „ne“ evropské ústavní smlouvě. Jacques Chirac a Tony Blair se střetli také ohledně podoby finanční perspektivy pro období 2007 – 2013. Jak píše Thierry Chopin „bylo evidentní, že po francouzském „ne“ evropské ústavní smlouvě byla francouzská pozice oslabená“ a Velká Británie naopak zaujala ofenzivní postoj, který dovolil Tony Blairovi postavit se otevřeně proti snahám Francie o redukci britského rabatu. Francie naopak bojem proti britskému rabatu usilovala o posílení své pozice v EU.²⁴⁶

V závěrečné společné deklaraci se vedoucí představitelé členských států zavázali výsledek referend respektovat a vyjádřili přesvědčení, že francouzské a nizozemské „ne“ neznamená odmítnutí evropského integračního procesu jako takového. V deklaraci se dále píše: „Občané nicméně vyjádřili obavy, které musíme vzít v úvahu. Odtud vychází potřeba společné reflexe této situace.“²⁴⁷ Výsledkem červnového summitu bylo zahájení období reflexe, které trvalo následující dva roky. Evropští lídři vyzvali k diskusi v každém členském státě, do níž se zapojili občané, sociální partneři, národní parlamenty, politické strany a občanská společnost spolu s evropskými institucemi. Zvláštní role připadla Evropské komisi. Zároveň se shodli na tom, že francouzské a nizozemské „ne“ nezpochybňuje pokračování ratifikačního procesu.

²⁴⁶ Chopin, Thierry, *Le Conseil européen des 16 et 17 juin 2005 et après?*, European issues n. 217, Fondation Robert Schuman, 20/06/2005, k dispozici na: <http://www.robert-schuman.eu/pdf.qe.php?num=su-217>

²⁴⁷ „Citizens have nevertheless expressed concerns and worries which need to be taken into account. Hence the need for us to reflect together on this situation.“ Celé znění deklarace ze 17. června 2005 je k dispozici zde: <http://www.eu2005.lu/en/actualites/conseil/2005/06/17conseur-decl/index.html> (30/04/2009)

Po francouzském a nizozemském odmítnutí ratifikovalo evropskou ústavní smlouvu do konce roku 2005 ještě dalších pět členských států. Lucembursko tak učinilo v červenci 2005 v referendu, jehož výsledek 56,5% pro a 43,5% proti byl dáván do souvislosti s popularitou premiéra Jean-Claude Junkera, který spojil s ratifikací evropské ústavní smlouvy své setrvání v úřadu. Hlavy členských států a vlád se znovu zabývaly situací kolem evropské ústavní smlouvy v červnu 2006, kdy se na summitu rozhodly ještě prodloužit o jeden rok období reflexe. Finské předsednictví ve druhé polovině roku 2006 zahájilo konzultace se členskými státy o možnostech záchrany evropské ústavní smlouvy. Zároveň připadlo německému předsednictví v prvním pololetí roku 2007 situaci evaluovat a připravit cestovní mapu dalšího postupu.

Názory představitelů členských států na řešení situace kolem evropské ústavní smlouvy se v mnoha ohledech lišily. Francie již od února 2006 usilovala o zkrácenou verzi. Zatímco země, které smlouvu již ratifikovaly, odmítaly od původní podoby smlouvy ustoupit. Tyto státy v čele se Španělskem a Lucemburskem na konci ledna 2007 dokonce uspořádaly setkání s názvem „Přátelé ústavy“, kterého se zúčastnily zástupci zemí, jež smlouvu přijaly. Francie podporovala svou verzi zeštíhlené smlouvy. Česká republika navrhovala novou smlouvu založenou na textu evropské ústavní smlouvy, která by neobsahovala atributy státu jako jsou symboly EU.²⁴⁸ Stejný postoj zaujala i Velká Británie. Německému předsednictví v první polovině roku 2007 v čele s kancléřkou Angelou Merkel připadl nelehký úkol pokusit se sblížit stanoviska jednotlivých členských států a symbolickou jednotu pak demonstrovat podpisem Berlínské deklarace u příležitosti 50. let od podpisu Římských smluv. Berlínská deklarace z března 2007 vyjmenovává největší úspěchy evropského integračního procesu. Mimo jiné mezi ně počítá vnitřní trh a jednotnou evropskou měnu euro, i když tu zatím nepřijaly všechny členské státy. Svým podpisem představitelé členských států Unie v Berlíně mimo jiné stvrdili, že jsou „jednotní ve svém cíli dát Evropské unii společný obnovený základ před volbami do Evropského parlamentu v roce 2009“.²⁴⁹

Německé předsednictví po konzultacích s představiteli všech členských států před červnovým summitem 2007 předložilo výslednou zprávu, v níž zdůraznilo stále

²⁴⁸ Consultations on the Institutional Reform of the European Union: Czech Republic's position, approved by the Czech government on 25 April 2007, s. 4, kompletní text je k dispozici na: <http://www.euroskop.cz/gallery/2/752-czech-position-constitutional-consultations-25-april-2007-final.pdf>

²⁴⁹ „... we are united in our aim of placing the European Union on a renewed common basis before the European Parliament elections in 2009.“ Kompletní text Berlínské deklarace ze 25. března 2007 je k dispozici na: http://www.eu2007.de/de/News/download_docs/Maerz/0324-RAA/English.pdf (08/05/2009)

rozdílné postoje jednotlivých členských států. Některé státy vyžadovaly vypuštění slova „ústava“ z názvu smlouvy, pro jiné byl tento požadavek nepřijatelný. Delegace Velké Británie trvala na tom, aby Charta základních práv byla vyjmuta ze smlouvy. Na závěr zprávy německé předsednictví doporučilo svolat mezivládní konferenci, jež by měla jasný mandát od Evropské rady, který by jí dovolil vypracovat text nové smlouvy před koncem roku 2007.²⁵⁰

Červnový summit Evropské rady roku 2007 nakonec uzavřel období reflexe a po komplikovaných jednáních se vedoucí představitelé členských států a vlád shodli v ranních hodinách 23. června na jasném znění mandátu mezivládní konference.²⁵¹ Začala ve druhé polovině července již pod portugalských předsednictvím a vyústila v novou smlouvu, kterou hlavy členských států a vlád podepsaly 13. prosince 2007 v hlavním portugalském městě Lisabonu.

Lisabonská smlouva se od textu evropské ústavní smlouvy příliš neliší. Zavádí téměř stejné institucionální reformy jako je stálý předseda Evropské rady volený na 2,5 roku nebo funkci Vysokého zástupce Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, která v sobě skloubí pozice Vysokého představitele EU pro SZBP a komisaře pro vnější záležitosti. Zároveň by také byl Vysoký zástupce místopředsedou Evropské komise. Po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost by přímo poslanci Evropského parlamentu přímo volili předsedu Evropské komise. Stejně tak jako v evropské ústavní smlouvě je i v Lisabonské smlouvě rozšířeno použití hlasování kvalifikovanou většinou v Radě do dalších oblastí kromě rozpočtu a zahraniční politiky. Lisabonská smlouva přebírá z textu evropské ústavní smlouvy rozhodování tzv. dvojí většinou, kdy je rozhodnutí platné, pokud pro něj hlasuje 55% států majících 65% obyvatel EU. Lisabonská smlouva počítá stejně tak jako návrh evropské ústavní smlouvy se snížením počtu komisařů ze 27 na 15 do roku 2014 a počtu členů Evropského parlamentu na 750. Hlavní rozdíl mezi Lisabonskou a evropskou ústavní smlouvou je v tom, že Lisabonská smlouva pouze doplňuje texty smluv a neklade si ambice skloubit všechny do jediného. Lisabonská smlouva se také nezmiňuje o oficiálních symbolech EU. Charta základních práv se v těle Lisabonské smlouvy neobjevuje. Odkazuje na ni jen zmínka, která ji činí právně závaznou pro členské státy. Velká Británie si vyjednala v této oblasti výjimku.

²⁵⁰ Report of the presidency to European Council on the subject of: Pursuing the treaty reform process, s. 5, kompletní text zprávy je k dispozici: <http://www.statewatch.org/news/2007/jun/eu-treaty-10659-07.pdf> (08/05/2009)

²⁵¹ Presidency conclusions, Brussels European Council 21/22 June, Annex I – IGC Mandate, s. 15, plné znění je k dispozici na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/94932.pdf (08/05/2009)

Přímé spojení s výsledkem francouzského a nizozemského referenda v roce 2005 nelze dokázat v souvislosti se vznikem Evropského globalizačního fondu (EGF), o jehož zřízení evropští politici jednali na říjnovém summitu Evropské rady ve Velké Británii. Evropská rada dala jeho založení definitivní souhlas v prosinci 2006. Jeho význam stoupá především v současném období hospodářské krize, kdy může poskytnout finanční podporu zaměstnancům, kteří v důsledku nárůstu globální konkurence ztratili zaměstnání. Může tedy pomoci i ke zmírnění následků delokalizací továren a podniků. Iniciativa vzniku Evropského fondu pro přizpůsobení globalizaci nicméně odpovídá na jednu z hlavních obav francouzských občanů, kteří se rozhodli volit proti ratifikaci evropské ústavní smlouvy.²⁵²

Evropská komise a období reflexe

V závěrech Evropské rady z června 2005 po francouzském a nizozemském referendu se píše, že v období reflexe by měla hrát významnou roli debata s občany, do níž by měly být zapojeny i evropské instituce a zvláště pak Evropská komise. V reakci na toto tvrzení Komise přijala v říjnu 2005 sdělení s názvem „Příspěvek Komise k období reflexe a dále: Plán-D pro demokracii, dialog a debatu“. Nastiňuje v něm hlavní linie Plánu-D, který si kladl za cíl „stimulovat širší debatu mezi evropskými institucemi a občany“ s ohledem na to, že „míra kladného postoje veřejnosti k Evropské unii během posledních měsíců neustále klesá“ by se měla „objevit Evropa, která více naslouchá, aby vyhověla očekáváním svých občanů“.²⁵³ Evropská komise se nicméně vymezila vůči roli národních států v období reflexe, když v komuniké zdůraznila, že „primární odpovědnost za výzvu k období reflexe nesou členské státy“.²⁵⁴

Plán-D byl především iniciativou, která měla být impulsem k širší diskusi o Evropě. Nebyl časově omezen na období reflexe. Evropská komise během něj usilovala o větší zapojení národních parlamentů do diskuse. Zvláštní role v dialogu mezi evropskými institucemi o občany připadla stálým zastoupením Komise ve členských státech, které měly aktivně přispívat k prohloubení debaty o evropských tématech ve členských zemích. Pozornost se věnovala především tématům jako je hospodářský a sociální rozvoj, vnímání

²⁵²Eurobarometr Flash 171, k dispozici v plném znění zde:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf (16/05/2009).

²⁵³ The Commission's contribution to the period of reflection and beyond: Plan-D for Democracy, Dialogue and Debate, COM (2005) 494 final, ze 13/10/2005, s. 3, plné znění k dispozici na: http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/communication_planD_en.pdf (11/05/2009)

²⁵⁴ „The primary responsibility for responding to the call for period of reflection rests with Member States.“ Ibid., s. 4

Evropy a cílů EU, hranice Evropy a role EU ve světě. Jedním z hlavních úkolů bylo upoutat pozornost médií k evropským tématům. K tomu přispívaly časté návštěvy jednotlivých členů Komise ve členských zemích. Od zahájení Plánu- D v říjnu 2005 do května 2006 se uskutečnilo pět mimořádných návštěv předsedy Evropské komise José Manuel Barrosa, místopředsedkyně Margot Wallström, místopředsedy Jacques Barrota a komisařů Vladimíra Špidly, Benity Ferrero-Waldner, Jána Figel'a a Janez Potočnika ve členských státech. Všechny se odehrály za velké pozornosti médií v daných zemích.²⁵⁵

Plán-D byl součástí širšího kontextu komunikační politiky EU, jejíž Bílou knihu představila Komise 1. února 2006. V ní uznala, že existence „komunikační propasti“ mezi Evropskou unií a občany není nová a doposud se jí evropským institucím nepodařilo překonat. Komunikační politika by se dle Bílé knihy proto v budoucnu měla zaměřit na občana a častěji by se měl aplikovat decentralizovaný přístup. Bílá kniha upozorňuje na absenci skutečného evropského veřejného prostoru a konstatuje, že když už se média zajímají o evropské události, tak je prezentují z národní perspektivy. Sami občané hodnotí evropskou integraci v národním kontextu a tak je nutné tento trend zvrátit, protože hodnocení národních vlád občany samo o sobě může být negativní a pak ovlivní i samotný postoj občanů k EU.²⁵⁶

Z rozpočtu bylo Plánu-D alokováno celkem 9 milionů eur v roce 2005 a dalších šest milionů pro rok 2006. Komise přidělila finanční podporu šesti velkým projektům, z nichž byly tři přes-hraniční.²⁵⁷ Všech šest projektů použilo inovativní metody, které mohou nastínit směr analýzy postojů veřejnosti k evropské integraci v budoucnu.²⁵⁸ Celkem se jich zúčastnilo 40 000 lidí. Plán-D neskončil s obdobím reflexe, ale transformoval se v „Evropskou debatu“ (*Debate Europe*). V jejímž rámci se staví na zkušenostech Plánu-D. Ze závěrečného zhodnocení Plánu-D vyplývá, že „podpora

²⁵⁵ Communication from the Commission to the European Council - The Period of reflection and Plan – D, COM (2006) 212, 10/05/2006, s. 8, v plném znění k dispozici na:

http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/com_2006_212_en.pdf (11/05/2009)

²⁵⁶ White paper on European communication policy, COM (2006) 35 final, 01/02/2006, s. 4, plné znění k dispozici zde: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0035:FIN:EN:PDF> (08/05/2009)

²⁵⁷ Šest projektů, které získaly podporu Komise a jejich hlavní koordinátoři, jsou: Speak Up Europe (European Movement International), European Citizens' Consultations (King Baudouin Foundation), Tomorrow's Europe (Notre Europe), Our message to Europe (Deutsche Gesellschaft e.V.), Radio Web Europe (CENASCA-CISL), Our-Europe-Our-Debate-Our-Contribution (European House Budapest). První tři projekty probíhaly ve všech členských státech EU.

²⁵⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European economic and social committee and the Committee of Regions „Debate Europe – building on the experience of Plan D for Democracy, Dialogue and Debate, COM (2008) 158/4, s. 4, celý text sdělení je k dispozici zde: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0158:FIN:en:PDF> (08/05/2009)

veřejnosti pro EU může být získána jen prostřednictvím živé a otevřené debaty a aktivním zapojením občanů do evropských záležitostí²⁵⁹.

Další iniciativou Evropské komise během období reflexe byl mimořádný průzkumu Eurobarometru zaměřený na budoucnost Evropy. Komise plánovala vyhlášení dalších, ale nakonec k podobnému zvláštnímu průzkumu nedošlo. Tři čtvrtě roku po zahájení období reflexe a půl roku po nastartování Plánu D tak byli občané dotazováni na své názory ohledně budoucnosti Evropy. Překvapivě z něj vyplynulo, že se veřejnost dívá do budoucna s mírným pesimismem. Hlavně mezi mladými lidmi panují obavy ze ztráty zaměstnání. Důsledky globalizace jsou pak příčinou zneklidnění pro 47% dotázaných. Mají obavy především z jejího vlivu na zaměstnanost a národní podniky. Obecně občané vnímají členství v EU pozitivně, nicméně jeho podpora v posledních letech trvale klesá.

Evropský parlament a období reflexe

Evropský parlament je jedinou přímo volenou evropskou institucí a jako takový se těší neoddiskutovatelně největší míře legitimacy v očích evropských občanů. Přímoou reakcí na negativní výsledky francouzského a nizozemského referenda o Evropské ústavní smlouvě byly společné deklarace předsedy Evropské rady, předsedy Evropské komise a Evropského parlamentu.²⁶⁰

Během období reflexe se ke způsobu řešení situace evropské ústavní smlouvy vyjadřovali jednotliví europoslanci ale především samotné politické frakce. Mezi nejvýznamější názory, náhledy a doporučení tří nejsilnějších politických frakcí v Evropském parlamentu – EPP-ED, PES a ALDE patřilo vyjádření tehdejšího předsedy nejsilnější frakce EPP-ED v Evropském parlamentu Hans Gert Pötteringa. Předseda EPP-ED uvítal vyhlášení období reflexe a zdůraznil, že při něm musí dojít k prohloubení dialogu mezi evropskými institucemi a občany a měl by zahrnout různé aktéry.²⁶¹ V červnu 2006 vypracovali europoslanci EPP – ED pro rakouské předsednictví konkrétní návrhy, jak dokončit ratifikační proces Evropské ústavní smlouvy před volbami do

²⁵⁹ Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European economic and social committee and the Committee of Regions „Debate Europe – building on the experience of Plan D for Democracy, Dialogue and Debate, COM (2008) 158/4, s. 4, celý text sdělení je k dispozici zde: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0158:FIN:en:PDF> (08/05/2009) s. 9

²⁶⁰ Viz citace s. 69 diplomové práce.

²⁶¹ EUROPEAN COUNCIL SHOWS THE POLITICAL WILL TO REFORM THE EU. HANS-GERT POETTERING, EPP-ED GROUP CHAIRMAN, 17/06/2005, k dispozici na: http://www.epp-ed.eu/constitution/news_en.asp (08/05/2009)

Evropského parlamentu v červnu 2009. Vyzvali představitele členských států, aby na summitu v červnu 2006 prodloužili období reflexe a zahájili konzultace a analýzy jednotlivých národních postojů.²⁶² Evropští socialisté (PES) kritizovali nejvyšší představitele EU za to, že nebyli schopní dát období reflexe konkrétnější podobu a nedefinovali ani jeho časový rozvrh.²⁶³ Stejně tak tehdejší předseda třetí největší frakce v Evropském parlamentu ALDE Graham Watson zdůraznil, že další prodlužování období nečinnosti/reflexe neprospěje nikomu.²⁶⁴ Podobný názor vyslovila i místopředsedkyně frakce Zelení/Evropská svobodná aliance (Greens/EFA) Monica Frassoni, která před summitem Evropské rady v červnu 2006 prohlásila: „Summit by neměl jen váhat, měl by přinést konkrétní návrhy jak pokračovat v období reflexe a k jakému výsledku dojít.“²⁶⁵

Za nejvýznamnější události, které jsou spojené s obdobím reflexe, v Evropském parlamentu lze označit společná setkání zástupců národních parlamentů všech členských států EU a Evropského parlamentu k tématu budoucnost Evropy. Historicky první z nich se konalo 8. – 9. května 2006. Během období reflexe se konala celkem tři a stala se pravidelnou součástí programu konzultací mezi zástupci Evropského parlamentu a národních parlamentů členských států. Každé z nich sdružilo kolem 250 evropských i národních zákonodárců. Jejich účastníci se shodli na tom, že problém ratifikace evropské ústavní smlouvy by se měl vyřešit ještě před volbami do Evropského parlamentu v červnu 2009. K hlavním tématům spojeným s budoucností EU, které byly na pořadu diskuse patřila otázka rozšíření EU, podoba budoucích hranic Unie a role EU ve světě.²⁶⁶

²⁶² EPP and EPP-ED Group present proposals to adopt the constitution before 2009, 08/06/2006, k dispozici na: <http://www.epp-ed.eu/Press/showpr.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=4956&PRContentID=8920&PRContentLG=en> (10/05/2009)

²⁶³ Where now for the Constitution? by Richard Corbett PSE Group, MEP, 12 July 2005, k dispozici na: http://www.socialistgroup.org/gpes/media/documents/21008_21008_corbett_where_now_for_constitution_en_050712.pdf (10/05/2009)

²⁶⁴ EU summit dodges main issues but agrees to more public scrutiny, 16/06/2006, text k dispozici na: <http://www.alde.eu/en/details/news/eu-summit-dodges-main-issues-but-agrees-to-more-public-scrutiny-3/> (10/05/2009)

²⁶⁵ EU Summit: EU leaders must not merely prolong procrastination on the reflection period, 14/06/2006, v plném znění na: http://www.greens-efa.org/cms/pressreleases/dok/134/134752.eu_summit@en.htm (11/05/2009)

²⁶⁶ Tiskové zprávy z jednání prvního meziparlamentního fóra k dispozici zde: http://www.futureofeuropa.eu/parl.europa.eu/future/webdav/site/mvjahiasite/shared/import/Home/PressreleasesPE-Austria_ENFR.pdf. Tiskové zprávy z jednání druhého meziparlamentního fóra k dispozici zde: <http://www.futureofeuropa.eu/parl.europa.eu/future/webdav/site/event2/users/futureofeuropa/public/Press%20release%20EP.EN.pdf>. Tiskové zprávy ze třetího meziparlamentního fóra o budoucnosti Evropy z 11. a 12. června 2007 bohužel nebyly dostupné (10/05/2009).

Europoslanci Andrew Duff (ALDE) a Johannes Voggenhuber (Greens/EFA) vypracovali v prosinci 2005 pro Evropský parlament zprávu o období reflexe, která obsahovala doporučení pro další postup v otázce evropské ústavní smlouvy, na jejímž základě pak Evropský parlament také 14. června 2006 přijal rezoluci.²⁶⁷ Ta se zabývala dalšími kroky vedoucími k ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Zároveň vyzývala Evropskou radu, aby od období reflexe přistoupila k období analýzy trvajícím do června roku 2007. Z rezoluce vyplývá, že by se na summitu Evropské rady v červnu 2006 měly jednotlivé členské státy jasně zavázat k zahájení skutečně strukturované a otevřené veřejné debaty o klíčových otázkách spojených s budoucností Evropy. V rezoluci nicméně s politováním evropských poslanců konstatovali, že Plán-D nedokázal zaujmout širší veřejnost. Rezoluce dále doporučuje Komisi, aby pokračovala v úsilí spojeném s Plánem-D a vyčlenila na jeho provedení dostatečnou finanční částku.²⁶⁸

Francie pocítila téměř ihned důsledky „ne“ evropské ústavní smlouvy, protože premiér Jean-Pierre Raffarin byl donucen odstoupit, nicméně nástup nového premiéra Dominique de Villepina situaci nezlepšil. Důvěra občanů v politickou reprezentaci zůstala i díky novým politickým aférám otřesená. Zavést ve Francii reformy, které by zlepšily socioekonomickou situaci, se nepodařilo. Ozvěny negativního výsledku referenda z roku 2005 se odrazily především v kampani, jež předcházela prezidentským volbám na jaře 2007, protože kandidáti se vyslovovali pro protekcionismus. Velké naděje se upíraly k volbě nového prezidenta, jímž se stal Nicolas Sarkozy.

Určující roli během trvání období reflexe měla Evropská rada, která byla jako jediná kompetentní k jeho zahájení a zároveň také ukončení. Po francouzském a nizozemském referendu se tak ukázalo, že stále zásadní je pro směr evropské integrace mezivládní spolupráce. Evropské unii po francouzském a nizozemském „ne“ hrozil fakticky jakýkoli scénář – od dvou-rychlostní Evropy až po zastavení prohlubování integračního procesu. Prohlubování přitom šlo od počátku ruku v ruce s rozšiřováním EU.

²⁶⁷ Duff, Andrew, Voggenhuber, Johannes, Report (2005/2146(INI)), v plném znění k dispozici na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?sessionId=5B5E5707CFADAE7B2480CE148471DA1D.no de1?language=EN&pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2005-0414+0+DOC+PDF+V0//EN> (11/05/2009)

²⁶⁸ Text rezoluce Evropského parlamentu s názvem „Future steps in the period of reflection (European Council of 15 – 16 June 2006)“ ze dne 14/06/2006 k dispozici na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0263&language=EN> (10/05/2009).

Zastavení prohlubování evropské integrace mohlo vyústit zároveň v zastavení rozšiřovacího procesu EU.

Rozhodující pro další vývoj tedy bylo již jednání summitu Evropské rady několik dní po zveřejnění výsledků obou referend. Důležité bylo uklidnit nastalou situaci a dokázat, že další spolupráce je možná bez přijetí ukvapených rozhodnutí. Hlavy členských států a vlád tedy zahájily období reflexe. Velké rozpory ohledně podoby finanční perspektivy na léta 2007 – 2013 se podařilo britskému předsednictví na štěstí překonat ve druhé polovině roku 2005, a tak se vedoucí představitelé mohli soustředit na řešení institucionální slepé uličky.

V závěru období reflexe tj. v první polovině roku 2007 se ukázala jako klíčová být také role německé kancléřky Angely Merkel, která byla schopná přimět evropské státníky k podpisu symbolického dokumentu – Berlínské deklarace, která neuspokojila svou podobou plně všechny signatáře, nicméně se ukázala být přijatelným kompromisem pro všechny. Představitelé členských států se v ní společně zavázali splnit závazek ukončení institucionální reformy Unie před volbami do Evropského parlamentu v červnu 2009. Lze říci, že i díky podpisu Berlínské deklarace se podařilo v červnu 2007 dojednat detailní mandát mezivládní konference, z níž pak vzešla Lisabonská smlouva. Znovu zdůrazňuji, že určující pro období reflexe na úrovni institucí EU byla role Evropské rady.

Lisabonská smlouva přebírá mnoho z evropské ústavní smlouvy, ale přesto to není ten samý text. Francouzské a nizozemské referendum o evropské ústavní smlouvě tak fakticky pohřbily – alespoň na nějaký čas – ambice představitelů EU na jedinou smlouvu, která by v sobě sjednotila všechny základní právní ustanovení komunitárního práva. Občané tak svým hlasováním donutili vedoucí představitelé členských států EU, aby vyhlásili období reflexe.²⁶⁹

Evropská komise zahájila mnoho iniciativ, z jejichž zkušenosti se bude moci inspirovat do budoucna, a které obohatí komunikační politiku EU. Nicméně jak ukázaly výsledky standardních průzkumů Eurobarometru, během období reflexe se nepodařilo zvýšit pocit evropských občanů, že i jejich názor na EU něco znamená. Evropští občané navzdory období reflexe, jehož cílem bylo povzbudit diskusi o evropských záležitostech a zesílit pocit občanů, že EU jim naslouchá, mají stále silnější

²⁶⁹ V době psaní diplomové práce nebylo jasné, zda Lisabonská smlouva skutečně vstoupí v platnost, protože ji odmítli v referendu v červnu 2008 irští občané. Druhé referendum se zřejmě odehraje na podzim 2009 před koncem mandátu Evropské komise.

pocit, že jejich hlas v Unii není slyšet. Ilustrují to pravidelné průzkumy Eurobarometru v období reflexe, kdy na jeho začátku 34% občanů spíše souhlasilo s tvrzením, že jejich hlas se v Unii počítá a naopak na podzim 2007 sdílelo tento názor jen 30% dotázaných.²⁷⁰ Také informovanost o EU se výrazným způsobem nezměnila. Na podzim 2004 tvrdilo 18% dotázaných, že o EU nemají žádné znalosti. O dva roky později to bylo dokonce o 4% více. Procento občanů, kteří tvrdili, že mají o Unii přiměřené množství informací, se neměnilo. V období podzim 2004 – podzim 2006 se k tomuto tvrzení hlásilo 55 respektive 53 procent. Unie tak zůstala občanům vzdálená a jednoduše se nepodařilo překonat „propast“ mezi evropskými institucemi a občany. Nicméně francouzské a nizozemské referendum přinutily evropské politické představitele k tomu, aby se pokusili ji překlenout. Z dostupných dat prozatím není možné zhodnotit do jaké míry toho dosáhli.

Naopak Evropský parlament se výrazněji angažoval pouze v zintenzivnění spolupráce s parlamenty jednotlivých členských států. Do diskuse aktivně zasáhl pouze jednou, když v rezoluci doporučil vedoucím představitelům další kroky před summitem v červnu 2006, který však nakonec skutečně přihlédl k jejímu obsahu a období reflexe prodloužil. Z dostupných zdrojů prozatím nelze zjistit, zda měly jednotlivé evropské vlády před summitem připravené i jiné varianty dalšího postupu, proto zhodnotit skutečný vliv této rezoluce na finální rozhodnutí summitu je pouze diskutabilní. Pokud bychom měli hodnotit postoj jednotlivých politických frakcí k období reflexe, pak lze jednoznačně říci, že jej všeobecně uvítaly. Nicméně kritizovaly nekonkrétnost podoby návrhu a také zbytečné otálení vedoucích představitelů členských států před finálním rozhodnutím o řešení situace kolem Evropské ústavní smlouvy.

Pokud však vezmeme v úvahu důvody, které napomohly odmítnutí evropské ústavní smlouvy ve Francii, EU na ně prozatím nedokázala odpovědět. I přes jasný odpor francouzských voličů Unie zahájila v říjnu 2005 přístupová jednání s Tureckem. Po nástupu nového francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho se jejich postup sice mírně zbrzdil, ale přesto proces rozšíření pokračuje a neřídí se přáním občanů. Direktiva Bolkestein nakonec v pozměněné podobě prošla v listopadu 2006 Evropským parlamentem. Je však pravdou, že z ní zmizel kontroverzní princip země původu a řada služeb je z ní vyjmuta²⁷¹.

²⁷⁰ S tvrzením, že v EU je jejich hlas slyšet souhlasilo na podzim 2004 39% dotázaných (EB 62), EB 64 (podzim 2005) 34%, EB 66 (podzim 2006) 34%, EB 68 (podzim 2007) 30%. V Eurobarometru 70 (podzim 2008) se stejná otázka neobjevila. Zdroj http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm (16/05/2009)

²⁷¹ Jedná se především o finanční, dopravní, komunikační a bezpečnostní služby a dále o hazardní hry a sázky, agentury zprostředkující práci a další.

5 Závěr

V diplomové práci jsem analyzovala referendum o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ve Francii, které proběhlo 29. května 2005 a skončilo negativním výsledkem. Referendum jsem zasadila do širšího kontextu problematiky referend o obecných i evropských otázkách. Vyzdvihla jsem specifika francouzského právního řádu týkající se referend a věnovala jsem se rozhodnutí francouzského prezidenta Jacques Chiraca vyhlásit referendum o evropské ústavní smlouvě. Dále jsem se zaměřila na témata a kontext kampaně, který ovlivnil výběr argumentů prezentovaných politickými stranami i dalšími společenskými aktéry při přesvědčování voličů. V závěrečné kapitole jsem na analýze vnitropolitické situace ve Francii po referendu ukázala, jaké byly jeho okamžité důsledky a ilustrovala jsem propojení negativního výsledku referenda s francouzskými prezidentskými volbami na jaře roku 2007. Dále jsem hodnotila postup představitelů členských států i jednotlivých hlavních institucí EU při řešení vzniklé institucionální slepé uličky.

Hlavní teze diplomové práce zněla „francouzské referendum o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu ovlivnilo bezprecedentním způsobem evropský integrační proces a mělo své důsledky i pro vnitropolitickou situaci ve Francii“. V první kapitole jsem ukázala, že i v minulosti před EU ležel podobný úkol nalézt řešení po negativním výsledcích referend. V této souvislosti jsem připomněla referenda o Maastrichtské smlouvě v Dánsku a o smlouvě z Nice v Irsku. V obou případech však došlo k vyhlášení druhého referenda, jehož výsledek umožnil vstup smluv v platnost. V případě referenda o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu k takovému řešení nedošlo a ani nebylo zvažováno, což dokládá výjimečné postavení tohoto referenda mezi ostatními referendy o evropských otázkách. Druhou kapitolu jsem věnovala detailní analýze předvolební kampaně a kontextu, v němž se odehrávala, a výsledků referenda. Pro zhodnocení důsledků francouzského referenda o evropské ústavní smlouvě byla tato analýza nezbytná. Analýza ukázala souvislost s vnímáním efektů globalizace a evropským integračním procesem, která se projevila poprvé právě v referendu o evropské ústavní smlouvě ve Francii v květnu 2005. Zároveň prokázala, že občané vnímají evropský integrační proces především v kontextu národním. Informace o něm jim zprostředkují národní aktéři ať již jde o média nebo politické aktéry. Pokud je národní vláda nepopulární a panuje špatná socioekonomická situace, jako tomu bylo v roce 2005 ve Francii, dochází k propojení

negativního vnímání národní politické reprezentace s evropskou (bruselskou) úrovní. Francouzské občany vedl k odmítnutí evropské ústavní smlouvy strach z negativních dopadů globalizace, před nimiž je neochrání jejich politická reprezentace ale ani EU, která se díky evropské ústavní smlouvě stane příliš liberální a nebude odpovídat na obavy voličů. Odpůrci evropské ústavní smlouvy vsadili na tradiční francouzský odpor k liberalismu a podařilo se jim přesvědčit francouzské občany o své pravdě proto, že stoupenci smlouvy nedokázali najít pádné protiargumenty a vysvětlit voličům v čem je bude naopak EU po vstupu evropské ústavní smlouvy v platnost schopná lépe chránit.

Ve třetí kapitole jsem ukázala, jak ovlivnilo referendum vnitropolitickou situaci ve Francii. Negativní výsledek oslabil pozici prezidenta Jacques Chiraca a ukázal, že je *Parti Socialiste* názorově rozdělená, stejně jako její voliči, kteří neuposlechli doporučení jejího vedení a z velké části se postavili proti ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Naopak se ukázalo, že i přes úspěšnou kampaň jak extrémní pravice tak i extrémní levice, nedokázaly tyto strany úspěch zúročit a v prezidentských volbách dominovali kandidáti, kteří v roce 2005 podporovali ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Z toho vyplývá, že „ne“ francouzských voličů nebylo anti-evropské, ale bylo demonstrací obav a strachu z neisté budoucnosti. Pro evropský integrační proces mělo francouzské referendum o evropské ústavní smlouvě největší důsledky ze všech doposud konaných referend o otázkách evropské integrace. Vedlo k úplnému opuštění textu smlouvy a k vypracování nové Lisabonské smlouvy, která přebírá z původní verze evropské ústavní smlouvy hlavní reformy, ale také upouští od slova „ústava“ a od oficiálních symbolů EU jako je vlajka či hymna, které jsou atributy národních států. Nejistou situaci se představitelé členských států rozhodli řešit zahájením období reflexe, které umožnilo analyzovat možné způsoby řešení a zahájit rozsáhlou diskusi o způsobech, jak ze slepé institucionální uličky ven. Evropská komise podnikla mnoho důležitých iniciativ s cílem přiblížit EU více občanům. Za reakci na obavy občanů z důsledků globalizace, které se plně projeví ve francouzském referendu, lze považovat vznik Evropského fondu na přizpůsobení se globalizaci. Nicméně na další témata, která francouzské voliče v kampani před referendem ovlivňovala směrnice o službách nebo možný vstup Turecka do EU, byla dále na úrovni EU řešena. Směrnice o službách, i když v pozměněné verzi v platnost vstoupila a přístupová jednání s Tureckem zatím pokračují.

Po francouzském referendu o Smlouvě zřizující ústavu pro Evropu se mnozí ptali: je Evropská unie v krizi? Ukázalo jasné „ne“ francouzských občanů, že je evropská integrace v krizi? Bude evropská integrace vůbec dále pokračovat? Tyto

bezprecedentní úvahy o pokračování či nepokračování evropského integračního procesu byly také jedním z důsledků negativního výsledku francouzského referenda. Krizová situace, v níž se EU ocitla po negativním výsledku francouzského referenda však byla způsobena i jinými faktory. Lze je rozdělit na dvě části: krize integračního procesu a krize vlastní EU. V prvním případě se jedná o nedostatek velkých projektů, jejichž dokončení by hnalo motor evropské integrace kupředu. Od konce studené války se představitelé členských států soustředili na hledání ideálního institucionálního základu EU a zlepšení jejího fungování. Nepřizpůsobili se tak změně kontextu a novým problémům, kterým čelí evropští občané a pro ně tak evropská integrace ztratila jasný smysl existence. S tímto procesem je spojena i druhá kategorie. Krize EU je složená ze dvou složek. Jednak jde o krizi monetovy (komunitární) metody, která umožnila vůbec nastartování evropského integračního procesu. Svého vrcholu dosáhla komunitární metoda v ratifikaci Jednotného evropského aktu. Monetova metoda je založená na hledání složitých kompromisů, které však při stále se rozšiřujících oblastech, v nichž se rozhoduje kvalifikovanou většinou, již nejsou z velké části nutné. Navíc právě konsensuální řešení jsou špatně čitelná a evropští občané se v jejich obsahu ztrácejí a dochází k odcizení „Bruselu“. Za druhé se jedná o funkční krizi institucí EU. Od Jednotného evropského aktu, který vetknul do institucionálního rámce pravidelná setkání hlav členských států – Evropská rada, neprošly instituce EU výraznou reformou. Maastrichtská smlouva předpokládala vznik Amsterodamské smlouvy a ta zase nedávala jinou možnost pro uskutečnění rozšíření než vypracovat smlouvu z Nice. Řešením a odpovědí na hledání nového institucionálního uspořádání měla být právě evropská ústavní smlouva, kterou však francouzské referendum fakticky pohřbilo. V době psaní diplomové práce se vznášel otazník i nad budoucností Lisabonské smlouvy, k níž se upíraly naděje představitelů členských států, protože irští občané řekli v referendu v pátek 13. června jasné „ne“.

6 Resumé

Diplomová práce se zaměřila na téma francouzského referenda o evropské ústavní smlouvě ve Francii, které se konalo 29. května 2005. Jeho negativní výsledek byl pro představitele členských zemí EU nepříjemným překvapením a dlouho nebylo jasné, jak se situace kolem evropské ústavní smlouvy bude řešit. Cílem práce bylo dokázat, že referendum mělo vážné důsledky jak pro francouzskou vnitropolitickou situaci, tak pro evropský integrační proces. Tezi jsem rozvinula na pozadí širšího kontextu problematiky referend, jako jednoho z rozhodovacích způsobů o otázkách evropské integrace na národní úrovni. V této souvislosti jsem připomněla dva negativní výsledky referend v Dánsku v roce 1992 o Maastrichtské smlouvě a v Irsku v roce 2001 o smlouvě z Nice. Představitelé členských států zahájili po francouzském „ne“ období reflexe a tak se jasně odlišila situace, po francouzském referendu v roce 2005. Evropská komise zahájila Plán – D pro demokracii, debatu a dialog a uznala, že mezi občany a evropskými institucemi existuje propast, která způsobuje odcizení evropského integračního procesu evropským občanům. O budoucnosti evropské ústavní smlouvy se rozhodlo až po dvou letech, kdy se v červnu 2007 představitelé členských států shodli na mandátu pro mezivládní konferenci, která připravila text nové Lisabonské smlouvy. Text evropské ústavní smlouvy sloužil jako základ pro vypracování nové smlouvy, nicméně lze konstatovat, že francouzské referendum nakonec vedlo k úplnému upuštění od Smlouvy zřizující ústavu pro Evropu.

Francouzské referendum také přímo ovlivnilo situaci ve Francii. Jeho okamžitým důsledkem bylo odvolání premiéra Jean – Pierre Raffarina. Dále oslabilo pozici francouzského prezidenta Jacques Chiraca, který nakonec upustil od záměru kandidovat znovu do úřadu prezidenta. Zdálo se, že extrémistické strany, které v kampani podporovaly odmítnutí evropské ústavní smlouvy, vyšly z referenda posíleny. Tento předpoklad se nepotvrdil, když se do druhého kola prezidentských voleb na jaře 2007 dostali pouze kandidáti, kteří naopak podporovali ratifikaci evropské ústavní smlouvy.

7 Summary

The theses deals with the issue of the French referendum on the Treaty establishing a Constitution for Europe, which took place on the 29th May 2005, the negative outcome of which was a major blow to the process of European integration. The aim of the theses was to prove that the referendum has had serious consequences on both domestic political situation and European integration process. I evolved this presumption in the broader context of the referendum on the European issues and I recalled two other referendums with negative outcomes – 1992 on the Maastricht treaty in Denmark and 2001 on the Nice treaty in Ireland. After these two referendums the situation was resolved by opt outs and other special provisions, which shape the membership of these countries in the EU nowadays. However this was not the case after the French “no”. The leaders of the member countries called for a period of reflection, because there was no plan B. Instead the European Commission developed Plan –D for Democracy, Dialog and Debate. The Commission recognized that the outcome of the French referenda was partly caused by the detachment of the EU from its citizens and started various initiatives to overcome this gap. But the future of the European constitution was finally resolved after two years, when the heads of states and governments of the Union’s member states agreed on the mandate for the new Inter-Governmental Conference, which prepared the new Lisbon treaty. The Treaty establishing a Constitution for Europe served as the bases for the new treaty, nevertheless the most clear and visible consequence of the French referendum was the abandonment of the concept and ambition for having a “constitution” as a bases for a European integration process.

The French referendum had also direct impact on the political situation in France. The position of the French president Jacques Chirac was considerably weaken and it seemed that the extreme parties who campaigned for the “no” vote, have come from the referendum with even greater strength. However this presumption was not confirmed, because in the French presidential election in spring 2007 dominated the candidates from the “yes” camp and unlike from the year 2002 no candidate from the extreme parties got to the second round of vote.

Seznam použitých pramenů a literatury

Primární prameny

Prohlášení a stanoviska

- *Prohlášení prezidenta Jacques Chiraca ze dne 26/05/2005, k dispozici zde: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/actualites/a_1_elysee/2005/mai/declaration_aux_francais_du_president_de_la_republique.29927.html, (30/04/2009)*
- *Déclaration de M Nicolas Sarkozy, président de l'UMP, à l'annonce de son élection comme président de la République, Paris le 6 mai 2007, k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/073001681.html>, (10/05/2009)*
- *Discours de Jean Marie Le Pen au Conseil National du Front National, 11 décembre 2004, k dispozici v plném znění zde: http://www.frontnational.com/doc_interventions_detail.php?id_inter=33 (30/04/2009)*
- *Déclaration de M. Jean-Pierre Raffarin, Premier ministre, sur la campagne du "oui" au référendum sur la Constitution européenne, à Bordeaux le 17 mai 2005, k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001648.html> (29/04/2009)*
- *Déclaration de M. François Bayrou, président de l'UDF, sur le "malaise" social, le référendum sur la Constitution européenne et les négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne, Paris le 14 janvier 2005, k dispozici na: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000156.html> (20/04/2009)*
- *Déclaration de M. François Bayrou, président de l'UDF, sur la campagne de l'UDF pour le "oui" au référendum sur la Constitution européenne, Paris le 2 mars 2005, k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000762.html> (20/04/2009)*
- *Discours de M François Hollande, premier secrétaire du PS, sur les raisons de son engagement pour le oui au référendum sur la Constitution européenne, Marseille le 31 mars 2005, k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001340.html> (16/04/2009)*
- *Déclaration de M. Jean-Marie Le Pen, président du Front national, sur les raisons de voter "non" au référendum sur la Constitution européenne du 29 mai, Paris le 1er mai 2005, k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001353.html>, (18/04/2009)*
- *Article de M. Philippe de Villiers, président du Mouvement pour la France, dans la série du "Figaro" "Quelle Europe voulons-nous ?" le 20 avril 2005, intitulé "Bruxelles veut amplifier l'immigration !", et interview dans "France-Soir" le 21, sur les enjeux du référendum sur la Constitution européenne, la souveraineté nationale et la personnalité de Jacques Chirac, v plném znění k dispozici zde : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001619.html> (16/05/2009)*
- *Lettre de M Jean-Pierre Chevènement, président du Mouvement républicain et citoyen, sur son site "internet www.mrc-france.org" le 26 mai 2005, sur les*

raisons de voter "non" au référendum sur la Constitution européenne le 29 mai.
V plném znění k dispozici zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001650.html> (10/05/2009)

- *Déclaration de M. Bruno Mégrét, président du Mouvement National Républicain, sur l'opposition du MNR à la nouvelle Constitution européenne et à l'entrée de la Turquie dans l'Union européenne, sur l'UMP et le FN, Paris le 20 janvier 2005, k dispozici v plném znění zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000462.html> (16/05/2009)*
- *Déclaration de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, à la suite du référendum sur le Traité constitutionnel européen., 29/05/2005, k dispozici zde:
http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/actualites/a_l_elysee/2005/mai/declaration_du_president_de_la_republique_suite_au_referendum_sur_le_traite_constitutionnel_europeen.30082.html (16/05/2009)*
- *Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, président de l'UMP, à la suite des résultats du référendum sur la Constitution européenne et sur son souhait de participer à une rénovation de la vie politique française, Paris le 29 mai 2005, celý text prohlášení je k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001673.html> (11/05/2009)*
- *Déclaration de M. François Hollande, premier secrétaire du PS, sur le résultat négatif au référendum sur la Constitution européenne et ses conséquences pour le gouvernement et le parti socialiste, Paris le 29 mai 2005, celý text prohlášení je k dispozici na : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001775.html>*
- *Déclaration de Mme Marie George Buffet, secrétaire nationale du PCF, sur la signification de la victoire du "non" au référendum sur la Constitution européenne (rejet des logiques libérales), affirmant l'exigence d'une autre construction européenne, dégageant les leçons à tirer du rassemblements des forces de gauche autour du "non" et formulant les propositions du PCF pour poursuivre le mouvement, à Paris le 11 juin 2005, v plném znění k dispozici zde: <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001847.html> (11/05/2009)*
- *Déclaration de M. Jean-Marie Le Pen, président du Front national, sur l'échec du référendum sur la Constitution européenne, Paris le 29 mai 2005, <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001806.html>, (11/05/2009)*
- *Déclaration aux Français de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, sur le changement de gouvernement, 31/05/2009, k dispozici v plném znění na:
http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/actualites/a_l_elysee/2005/mai/declaration_aux_francais.30042.html (29/04/2009)*
- *Prohlášení předsedy Evropské rady a lucemburského premiéra Jean-Claude Junckera, předsedy Evropské komise José Manuel Barrosa a předsedy Evropského parlamentu Josep Borell Fontellese ze 29. května 2005, Celá verze společného prohlášení je k dispozici na:
<http://www.eu2005.lu/fr/actualites/communiqués/2005/05/29ref/index.html> (29/04/2009)*

Dokumenty EU, politických stran a hnutí, průzkumy veřejného mínění:

- Kompletní text Smlouvy zřizující ústavu pro Evropu, k dispozici zde: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML> (11/05/2009)
- Kompletní text Lisabonské smlouvy, k dispozici zde: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML> (11/05/2009)
- HERBILLON, Michel, La fracture européenne (Rapport Herbillon), červen 2005, plné znění zprávy je k dispozici zde: <http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000424/0000.pdf> (10/05/2009)
- Le projet de Constitution européenne est nécessaire à l'Europe et à la France, k dispozici zde: <http://www.u-m-p.org/site/EuropeConstitution/PourquoiDireOui.php> (28/04/2009)
- Presidency conclusions, Brussels European Council 21/22 June, Annex I – IGC Mandate, s. 15, plné znění je k dispozici na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/94932.pdf,
- The Commissions' contribution to the period of reflection and beyond: Plan-D for Democracy, Dialogue and Debate, COM (2005) 494 final, ze 13/10/2005, s. 3, plné znění k dispozici na: http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/communication_planD_en.pdf (11/05/2009)
- Communication from the Commission to the European Council - The Period of reflection and Plan – D, COM (2006) 212, 10/05/2006, s. 8, v plném znění k dispozici na: http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/com_2006_212_en.pdf (11/05/2009)
- White paper on European communication policy, COM (2006) 35 final, 01/02/2006, s. 4, plné znění k dispozici zde: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0035:FIN:EN:PDF> (08/05/2009)
- Duff, Andrew, Voggenhuber, Johannes, Report (2005/2146(INI)), v plném znění k dispozici na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?sessionId=5B5E5707CFADAE7B2480CE148471DA1D.node1?language=EN&pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2005-0414+0+DOC+PDF+V0//EN> (11/05/2009)
- Text rezoluce Evropského parlamentu s názvem „Future steps in the period of reflection (European Council of 15 – 16 June 2006)“ ze 14/06/2006 k dispozici na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0263&language=EN> (10/05/2009).
- EUROPEAN COUNCIL SHOWS THE POLITICAL WILL TO REFORM THE EU. HANS-GERT POETTERING, EPP-ED GROUP CHAIRMAN, 17/06/2005, k dispozici na: http://www.epp-ed.eu/constitution/news_en.asp (08/05/2009)
- EPP and EPP-ED Group present proposals to adopt the constitution before 2009, 08/06/2006, k dispozici na: <http://www.epp-ed.eu/Press/showpr.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=4956&PRContentID=8920&PRContentLG=en> (10/05/2009)
- Where now for the Constitution? by Richard Corbett PSE Group, MEP, 12 July 2005, k dispozici na:

- http://www.socialistgroup.org/gpes/media/documents/21008_21008_corbett_where_now_for_constitution_en_050712.pdf (10/05/2009)
- EU summit dodges main issues but agrees to more public scrutiny, 16/06/2006, text k dispozici na: <http://www.alde.eu/en/details/news/eu-summit-dodges-main-issues-but-agrees-to-more-public-scrutiny-3/> (10/05/2009)
 - EU Summit: EU leaders must not merely prolong procrastination on the reflection period, 14/06/2006, v plném znění na: http://www.greens-efa.org/cms/pressreleases/dok/134/134752.eu_summit@en.htm (11/05/2009)
 - Report of the presidency to European Council on the subject of: Pursuing the treaty reform process, s. 5, kompletní text zprávy je k dispozici: <http://www.statewatch.org/news/2007/jun/eu-treaty-10659-07.pdf> (12/05/2009)
 - L'appel du Parti Communiste Français, 10/02/2005, k dispozici na: <http://www.referendum2005.fr/article510.html> (18/04/2009)
 - Le Front National, Le programme – Europe, k dispozici v plném znění zde: <http://www.frontnational.com/programmeurope.php> (18/04/2009)
 - Attac et le traité constitutionnel européen - DÉCLARATION DU CONSEIL D'ADMINISTRATION, 27/08/2004, celý text k dispozici zde: <http://www.france.attac.org/spip.php?article3502> (15/05/2009)
 - Eurobarometr Flash č. 140 z roku 2003. K dispozici zde: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl140_en.pdf (15/05/2009)
 - Eurobarometr Flash 171, Post-referendum survey in France, June 2005, k dispozici zde: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf (18/05/2009)
 - Eurobarometr Flash 245, Post-referendum survey in Ireland, June 2008, k dispozici zde: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_245_en.pdf, (18/05/2009)
 - IPSOS je k dispozici zde: <http://www.ipsos.fr/CanalIpsos/poll/8074.asp> (10/05/2009).
 - IPSOS Référendum 29 Mai 2005 : Le sondage sorti des urnes, k dispozici zde: <http://www.ipsos.fr/CanalIpsos/poll/8074.asp> (14/05/2009)
 - Eurobarometru 63, k dispozici zde: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_nat_fr.pdf (16/05/2009)
 - Le Monde (02.06.2005) <http://www.ena.lu/malgre-neerlandais-plupart-dirigeants-europeens-veulent-poursuivre-processus-ratification-dans-monde-juin-2005-010204207.html>
 - Consultations on the Institutional Reform of the European Union: Czech Republic's position, approved by the Czech government on 25 April 2007, s. 4, kompletní text je k dispozici na: http://www.euroskop.cz/gallery/2/752 - czech_position_constitutional_consultations_25_april_2007_final.pdf

Časopisy, články denního tisku:

- Interview de M. Laurent Fabius, secrétaire national du PS, au "Nouvel Observateur" le 20 janvier 2005 et à "Europe1" le 25 janvier, sur ses choix personnels et ceux de son parti, sur le référendum sur la Constitution européenne, et la question de l'adhésion éventuelle de la Turquie à l'Union

européenne., k dispozici zde : <http://discours.vie-publique.fr/notices/053000353.html> (16/04/2009)

- UK referendum postponed, confirms Jack Straw, News Number 10.gov.uk, 06/06/2005, k dispozici na: <http://www.number10.gov.uk/Page7585> (29/04/2009)
- L'Humanité.fr, Contrat France 2005, http://www.humanite.fr/2004-09-21_Societe_-Contrat-France-2005-L-ecole-l-un-des-trois-objectifs-de-Raffarin, consulté le 22 Avril 2009
- À Saint-Étienne, le futur candidat va défendre une « Europe qui protège », Le Figaro, 09/11/2006, k dispozici na: http://www.lefigaro.fr/politique/2006/11/09/01002-20061109ARTFIG90189-_saint_etienne_le_futur_candidat_va_defendre_une_europe_qui_protege.php (11/05/2009)

Sekundární prameny

Základní knihy:

- BEAUDIN, Hervé: *Au-delà du non*, Ellipses Marketing, 2005
- BELOT, Céline, CAUTRÉS, Bruno, *La vie démocratique de l'Union européenne*, La documentation française, Paris, 2006
- BUTLER, David, RANNEY, Austin, *Referendums around the world: the growing use of direct democracy*, American Enterprise Institute, 1994
- CAUTRÉS Bruno, STRUDEL, Sylvie, *Les traces du referendum du 29 mai 2005 dans la campagne présidentielle de 2007*, Le Baromètre Politique Français, 4ème Vague – Février 2007, CEVIPOF, vydáno – 22 srpna 2007, Sciences Po, Paris, 2006
- DEHAUSSE, Renaud, *La fin de l'Europe*, Flammarion, Paris, 2005
- DUHAMEL, Olivier, *Les raisons du non*, Paris Seuil, 2005
- DULPHY Anne, MANIGAND, Christine, *La France au risque de l'Europe*, Armand Colin, 2006
- GALLAGHER, Michael, ULERI, Pier, Vincenzo, *The referendum experience in Europe*, Macmillan, 1996
- HUG, Simon, *Voices of Europe: Citizens, Referendum and European Integration*, Rowman and Littlefield Publisher, USA, 2003
- CHOPIN, Thierry, *France – Europe, Le bal des Hypocrytes*, Saint-Simon, 2008
- KAELBE, Hartmut, *Les Chemins de la démocratie européenne*, Bélin, Paris, 2005
- LAFFAN, Brigid, O'MAHONY, Jane, *Ireland and the European Union*, Palgrave Macmillan, 2008
- MAGNETTE, Paul, *Au nom des peuples*, Cerf, 2006
- MAGNETTE, Paul, *Le régime politique de l'Union européenne*, Les Presses
- MOSCOVICI, Pierre, *L'Europe est mort – vive l'Europe*, Librairie Académique Perrin, 12 octobre 2006
- PEROTTINO, Michel, *Francouzský politický systém*, Sociologické nakladatelství Slon, Praha, 2005

- PERRINEAU, Pascal, *Le référendum français du 29 mai, l'irrésistible nationalisation du vote européen. Le vote européen 2004-2005 – De l'élargissement au référendum français*, PFNSP 2005,
- PERRINEAU, Pascal, ROUBAN, Luc, (dir), *La Politique en France et en Europe*, Les Presses de Sciences Po, Paris, 2007,
- PITROVÁ, Markéta, FIALA, Petr, *Evropská referenda*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2005
- REMOND, René, LAURENT, Annie, SAUGER, Nicolas, *Le référendum de ratification du Traité constitutionnel européen: comprendre le non français*, n. 42, Cahiers du CEVIPOF, juillet 2005
- REYNIE, Dominique, *29 mai 2005 un paysage dynamité*, n. 215 lettre de la Fond Robert Schuman
- ROVNÁ, Lenka, KASÁKOVÁ, Zuzana, VÁŠKA, Jan, *Evropská unie ve členských státech a členské státy v Evropské unii*, VIP Books, Praha, 2007
- ŘÍCHOVÁ, Blanka, *Úvod do současné politologie – srovnávací analýza demokratických politických systémů*, Portál, 2007
- SAUGER, Nicolas, BROUARD, Sylvain, GROSSMAN, Emiliano: *Les Français contre l'Europe? Le sens du référendum du 29 mai 2005*, Les presses de Scences Po, Paris, 2007
- MARKKU, Suksi, *Bringing in the people*, Martinus Nijhoff Publishers, 1993

Studie a odborné články

- ARQUEMBOURG, Jocelyne, De l'événement international a l'évenement global, l'émergence et manifestations d'une sensibilité mondiale, *Hermés* 46, 2006, s. 9 - 89
- BAROŠ, Jiří, Postoj francouzských politických stran k evropské integraci, *Global Politics*, 05/10/2006, k dispozici na: <http://www.globalpolitics.cz/clanek/europeizace-francie.html> (29/04/2009)
- BECIU Camelia, Roumanie: Rassurer sur le processus d'adhésion en cours, *Hermés* 46, 2006, s. 164 - 175
- BIDÉGARAY, Christian, PINA, Christiane, Les répliques dun on français a la constitution européenne, *Annuaire français de relations intrnationales*, 2006, vol. VII, La documentation français,
- CASANOVA, Jean, Claude, Dissiper les nuées reprendre le chemin, *Commentaire*, n. 110, été 2005, 293-298
- CAVALIER L aurent, Tsunami, flux, fonds marins abyssaux: hypotheses a propos de la conscience de classe et de la démocratie, *Carré rouge* n. 33, juin 2005
- COTÉ Olivier, PAQUET Martin, GODIN Richard, Canada anglophone et Quebec: Les ajustements de la focale, *Hermés* 46, 2006, s. 158 - 163
- CRUM, Ben, Party Stances in the Referendums on the EU Constitution: Causes and Consequences of Competition and Collusion, *European Union Politics*, Vol. 8, 2007, s. 61 – 82
- DACHEUX, Eric, Réflexions sur la couverture audiovisuelle du referendum français sur la ratification du Traité constitutionnel Européen, *Annuaire Français de rélations internationales*, Vol. VII, La documentation français, 2006, 546 – 558

- DALEM Alexis, L'économie, le peuple et la Constitution. Le non français en perspective, *Raisons politiques*, n. 20, novembre 2005, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques (PFNSP), 73-88
- de VREESE, Claes H., Why European Citizen will Reject the EU Constitution, Center for European Studies working paper No. 116, Harvard University, s. 2 - 3, v plném znění k dispozici na: <http://aei.pitt.edu/9039/01/deVreese.pdf> (30/03/2009)
- GAUCHET, Marcel, REMOND, René, Comment l'Europe divise la France, *Le Debat*, n. 136, septembre-octobre 2005, 4-19
- GERSTLÉ Jacques, L'impact des media sur la campagne référendaire française de 2005, *Notre Europe*, available at: www.notre-europe.eu
- GOULARD, Sylvie, Union européenne: Les racines de la crise, *Politique internationale*, n. 109, automne 2005, s. 305 – 325
- HAINSWORTH, Paul, France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, 2006, s. 98 – 117
- HARTMUT Marhold, L'exception franco-néerlandaise, et les raisons profondes du non français, *L'Europe en formation*, année 2005, n.2, 5-42
- HOBOLT, S., B., Direct democracy and European integration, in *Journal of European Public Policy*, January 2006, 153 – 166
- HOBOLT, Sarah, Binzer, When Europe Matters: The Impact of Political Information on Voting Behaviour in EU Referendum, *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, Vol. 15, No. 1, 85 – 109, 2005,
- HOOGHE, Leisbet, MARKS, Gary, Calculation, Community and Cues – Public Opinion on European Integration, *European Union Politics*, Vol. 6, 2005, s. 419 – 443
- HUG, Simon, SCIARINI, Pascal, Referendums on European Integration: Do Institutions Matter in the Voter's Decision?, *Comparative Political Studies*, Vol. 33, No. 1, February 2000
- CHOPIN, Thierry, Le Conseil européen des 16 et 17 juin 2005 et après?, *European issues n. 217*, Fondation Robert Schuman, 20/06/2005, k dispozici na: <http://www.robert-schuman.eu/pdf.qe.php?num=su-217>
- JEREMIE, Charles, La passion démocratique, *Carré rouge* n. 33, juin 2005
- LANDFRIED Christine, Allemagne: Une vision politicienne et institutionnelle, *Hermès* 46, 2006, 189 - 199
- LARHAN, Morgan, Constitutional referendum in France: a mid-term assessment, s. 4, k dispozici na: <http://www.epin.org/pdf/RM-CR-Larhant180205.pdf>
- LAZORTHES Frederic, L'attente confuse d'un pays en mal d'avenir, *Le Debat*, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 70 - 82
- le GALL, Gerard, Le 29 mai entre mythe et réalités, *Revue politique et parlementaire: La France, L'europe et maintenant?*, 107. année, n. 1036, revue trimestriel, juillet, aout, septembre 2005, 2 - 39
- LOCHARD Guy, Vertiges et vertus du comparatisme international dans les
- MANDELSON, Matthew, CUTLER, Fred, The Effect of Referendums on Democratic Citizens: Information, Politicization, Efficacy and Tolerance, *British Journal of Political Science*, Vol. 30, No. 4, October 2000, 685 – 698, Cambridge University Press

- MERCIER Arnaud, Le rejet du traité constitutionnel et ses lectures nationales, *Hermés* 46, 2006, s. 142 - 157
- MONGIN, Olivier, Le poids de la démocratie d'opinion, *L'Esprit*, n. 316, juillet 2005, 29-98
- OLIVENNES Denis, Les deux gauches, *Le Debat*, n. 136, septembre-octobre 2005, s 56 – 70,
- PADIS, Marc, Olivier, La France insulaire, *L'Esprit*, n. 316, juillet 2005, .29-98
- PALMER Michael, Nommer les nouvelles du monde, *Hermés* 46, 2006, s. 133 - 141
- PICOD, Fabrice, La France dans la construction européenne, *Annuaire français de relations internationales*, 2006, vol. 7, La documentation française
- PORTELLI, Hughues, Le référendum du 29 mai 2005 sur le traité établissant une constitution pour l'Europe, *Regards sur l'actualité*, 8 septembre 2005, n. 313, 53-59
- PRUDÍKOVÁ, Dana, Francouzské politické strany a evropská integrace , *Středoevropské politické studie*, Metropolitní politologický ústav Masarykovy univerzity, k dispozici na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=242> (13/04/2009)
- REBUSCHI, Manuel, Remarques sur l'après- 29 mai, *Carré rouge* n. 33, juin 2005
- RICARD-NIHOUL, Gaëtane, The French „no“ vote on 29 May 2005: understanding and action, *Notre Europe, Studies and Research* N. 44, available at: <http://www.notre-europe.eu/en/axes/visions-of-europe/works/publication/the-french-no-vote-of-29-may-2005-understand-act/>
- RIVIERE Emmanuel, La participation au référendum du 29 mai: quand les électeurs donnent de la voix, *Revue politique et parlementaire: La France, L'europe et maintenant?*, 107. année, n. 1036, revue trimestriel, juillet, aout, septembre 2005, s. 40 - 51
- ROSS, George, Danger, One EU Crisis May Hide Another: Social Model Anxieties and Hard Cases, *Comparative European Politics*, 2006, N. 4, s. 309 – 330, Palgrave Macmillan
- ROZÈS Stéphane, La renationalisation du débat européen, *Le Debat*, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 29-43
- SEGURET, Alain, Demain, sans attendre, *Carré rouge* n. 33, juin 2005
- SHIELDS, J., G., Political Representation in France: A Crisis of Democracy?, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, 2006, s. 118 – 137
- SCHMIDT, Vivien, A., Democracy in Europe: The Impact of european Integration, *Perspectives on Politics*, Vol. 3, N. 4, December 2005,
- SOULIER, Gérard, La France et la candidature de la Turquie à l'adhésion à l'Union européenne, *Annuaire français de relations intrnationales*, 2006, vol. VII, La documentation française, s. 493 – 509,s. 500
- ŠLOSARČÍK, Ivo, Být či nebýt... v Evropské unii Dánsko, referendum a evropská integrace, *Integrace*, 31/03/2000, available at: <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=50> (30/04/2009)
- THIBAUD Paul, Europe manqué, Europe a faire ibid, *Le Debat*, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 44 - 55
- VEDRIN Hubert, La crise européenne et après ? *Le Débat* Paris, n°140, p.17-65

- VEDRIN, Hubert, Pour l'Europe: repartir du réel, *Le Debat*, n. 136, septembre-octobre 2005 3 - 28
- VOTRUBA Michal, Francouzi rozhodli, 30/05/2009, k dispozici na: http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=775 (30/04/2009)
- WOLFF, Sarah, Mounier Gregory, France: The Come-Back of politoval Parties, *European Constitutional Law Review*, 1,2005, s. 383 – 392

Seznam příloh:

Tabulka 1:

Plánovaná a provedená referenda o ratifikaci evropské ústavní smlouvy

Tabulka 2:

Referenda ve Francii od roku 1793

Tabulka 3:

Srovnání výsledků referenda o Maastrichtské smlouvě v roce 1992 ve Francii s referendem o evropské ústavní smlouvě v květnu 2005

Tabulka 4:

Dvacet francouzských departmentů s nejvyšší nezaměstnaností v letech 1992 a 2005

Graf 1:

Hodnocení členství v EU v % vývoj od 05/2001 do 05/2005

Graf 2: ANO a NE evropské ústavní smlouvě před referendem včetně několika klíčových událostí. Dle Rozés, Stéphane, La renationalisation du débat européen, Le Debat, n. 136, septembre-octobre 2005, s. 40

Graf 3:

Rozdělení vysílacího času mezi ANO/NE v oficiální kampani

Graf 4:

Viditelnost sociálních problémů v televizním zpravodajství na kanálech TF1 a France 2 srovnání 1992 a 2005

Stát	Datum	Závaznost referenda	Výsledek v %	Volební účast
Španělsko	20/02/2005	konzultativní	ANO (76,7%)	42,3%
Francie	29/05/2005	závazné	NE (54,7%)	69,3%
Nizozemsko	01/06/2005	konzultativní	NE (61,7%)	63%
Lucembursko	10/07/2005	konzultativní	ANO (56,5%)	90,4% (volební povinnost)
Dánsko	Zrušeno (původně 25/09/2005)	závazné	-----	-----
Portugalsko	Zrušeno (původně říjen 2005)	závazné	-----	-----
Česká republika	Zrušeno (původně květen 2006)	závazné	-----	-----
Irsko	Zrušeno (původně začátkem roku 2006)	závazné	-----	-----
Velká Británie	Zrušeno (původně jaro 2006)	nestanoveno	-----	-----

Tabulka 1: Plánovaná a provedená referenda o ratifikaci evropské ústavní smlouvy, upravenou autorkou dle Sauger, Nicolas, s. 48

Datum	Předmět referenda	ANO %	Volební účast v %
04/08/1793	Schválení ústavy	99,3	26,7
06/09/1795	Schválení ústavy	95,6	13,7
30/08/1799	Schválení ústavy	63,8	3,8
07/02/1800	Schválení Napoleona jako konzula	99,9	43,1
02/08/1802	Schválení Napoleona jako konzula na celý život	99,8	51,2
18/05/1804	Schválení Napoleona jako císaře	99,7	43,3
30/05/1815	Znovuobnovení císařské ústavy	99,7	18,8
21/12/1851	Desetileté prezidentství	92,1	79,7
21/11/1852	Obnovení císařství	96,9	79,7
08/05/1870	Vláda parlamentu	83,1	83,5
21/10/1945	Shromáždění k vypracování ústavy	96,3	79,9
21/10/1945	Prozatímní pravomoci shromáždění	66,8	79,9
05/05/1946	Schválení ústavy	47,1	80,7
13/10/1946	Schválení ústavy	53,2	68,8
29/09/1958	Schválení ústavy	79,2	84,9
08/01/1961	Právo na sebeurčení Alžírska	75,3	76,5
09/04/1962	Dohody o Alžírsku	90,7	75,6
28/10/1962	Přímá volba prezidenta	61,7	77,2
27/04/1969	Pravomoci Senátu a přesun pravomocí na regiony	46,8	80,6
23/04/1972	Rozšíření EHS	67,7	60,7
06/11/1988	Dohoda o Nové Kaledonii	80,0	37,0
20/09/1992	Maastrichtská smlouva	51,0	69,7
24/09/2000	Zkrácení prezidentského mandátu ze sedmi na pět let	73,2	30,19

Datum	Předmět referenda	ANO %	Volební účast v %
29/05/2005	Smlouva zřizující ústavu pro Evropu	45,3	69,3

Tabulka 2: Referenda ve Francii od roku 1793, upraveno autorkou dle Butler, D., Ranney, A. Referendum around the World, s. 267 – 268

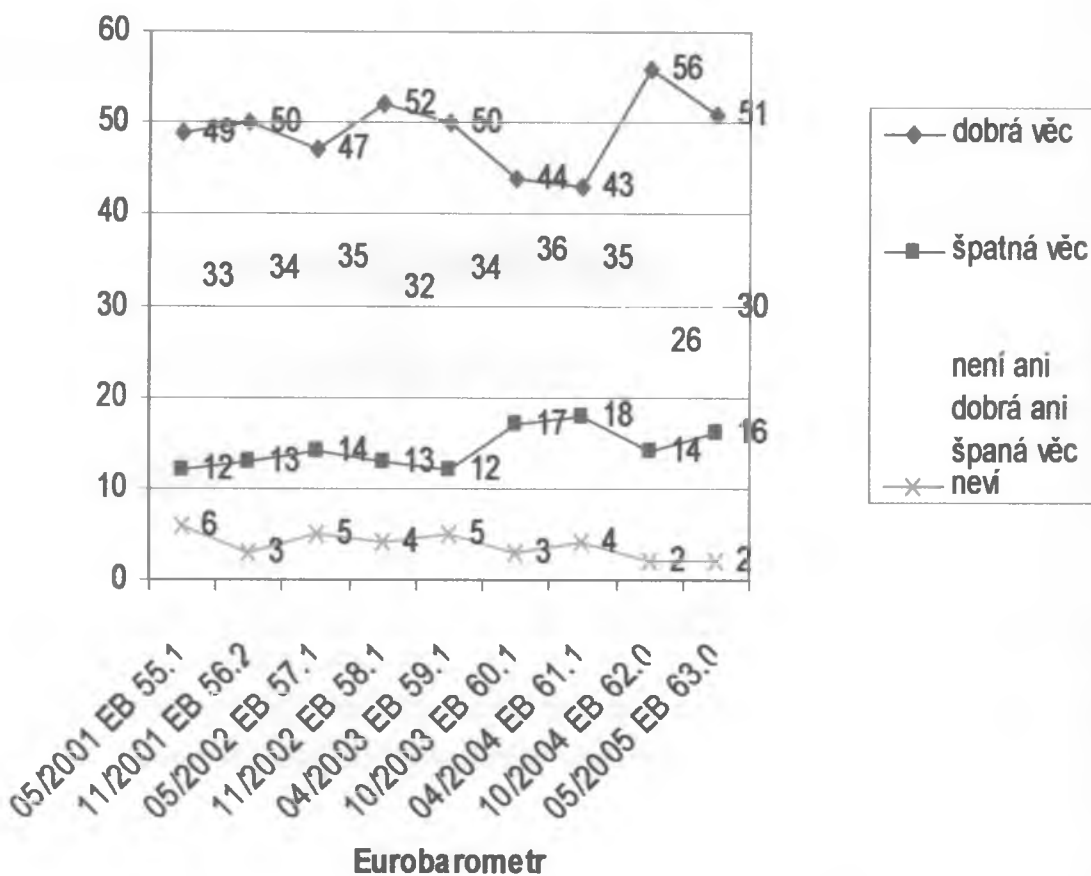
	1992	2005
Výsledek	51,04% ANO	54,68% NE
Volební účast	69,69%	69,37%
Počet hlasů „ne“	12 632 816	15 422 145
Departmenty, kde vyhrálo „ne“ (z celkového počtu 90)	53	84
Regiony hlasující kde zvítězilo „ne“ (z celkového počtu 20)	13	18

Tabulka 3: Srovnání výsledků referenda o Maastrichtské smlouvě v roce 1992 ve Francii s referendem o evropské ústavní smlouvě v květnu 2005

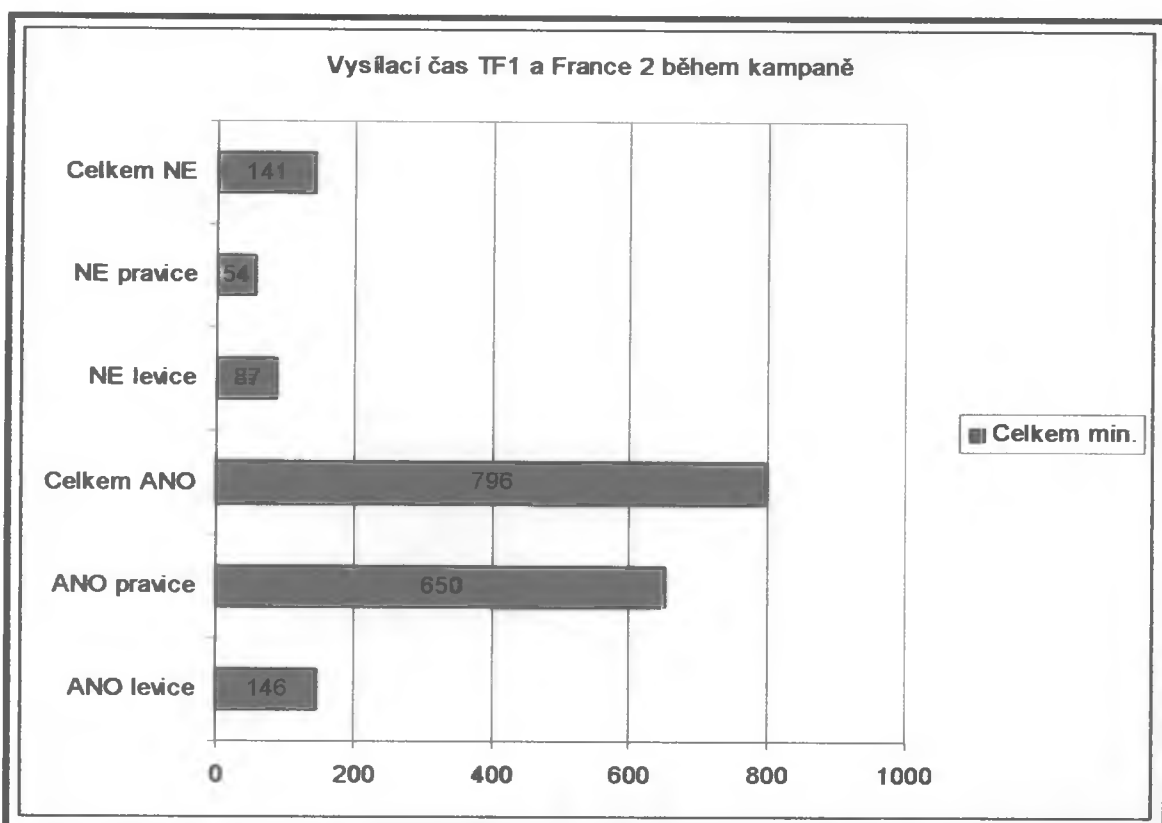
1992 Referendum				2005 Referendum		
	Department	ANO	Nezaměstnanost	Department	ANO	Nezaměstnanost
1	HERAULT	45,42	15,7	HERAULT	39,85	14,7
2	PYRENEES ORIENT.	45,24	14,7	GARD	35,95	14,5
3	BOUCHES DU RHÔNE	44,67	14,7	SEINE SAINT-DENIS	38,48	14,1
4	GARD	44,82	14,5	PYRENEES ORIENT	35,45	13,9
5	VAR	42,42	14,1	ARDENNES	37,21	13,7
6	CHARENTES MARITIMES	48,44	13,4	NORD	38,05	13,6
7	AUDE	46,5	13,3	PAS DE CALAIS	30,5	13,0
8	NORD	45,82	13,1	BOUCHES DU RHÔNE	38,2	13,0
9	LOIRE ATLANTIQUE	56,82	13,1	AISNE	33,25	12,9
10	GIRONDE	49,11	12,9	VAR	42,48	12,8
11	PAS DE CALAIS	41,84	12,9	AUDE	35,38	12,2
12	SEINE MARITIME	45,83	12,8	SEINE MARITIME	34,92	11,5
13	ARDENNES	49,38	12,4	VAUCLUSE	37,32	11,5
14	LOT ET GARONNE	46,46	11,9	PARIS	66,45	11,4
15	ALLIER	44,25	11,9	ARIEGE	36,44	11,3
16	VAUCLUSE	43,17	11,9	SOMME	33,2	11,3
17	HAUTES PYRENEES	51,36	11,8	DROME	41,78	11,3
18	SOMME	41,06	11,8	CHARENTE MARITIME	44,38	11,2
19	DROME	49,54	11,8	HAUTE CORSE	43,17	11,1
20	PARIS	62,51	11,7	GIRONDE	43,74	11,0

Tabulka 4: Dvacet francouzských departmentů s nejvyšší nezaměstnaností v letech 1992 a 2005 a procento voličů hlasujících v referendech ANO. (Upraveno autorkou, zdroj Jérôme, Bruno, Vaillant, G., Nicolas, The French rejection of the European constitution: An empirical analysis, European Journal of Political Economy Vol. 21 (2005), 1085 – 1092, s. 1091)

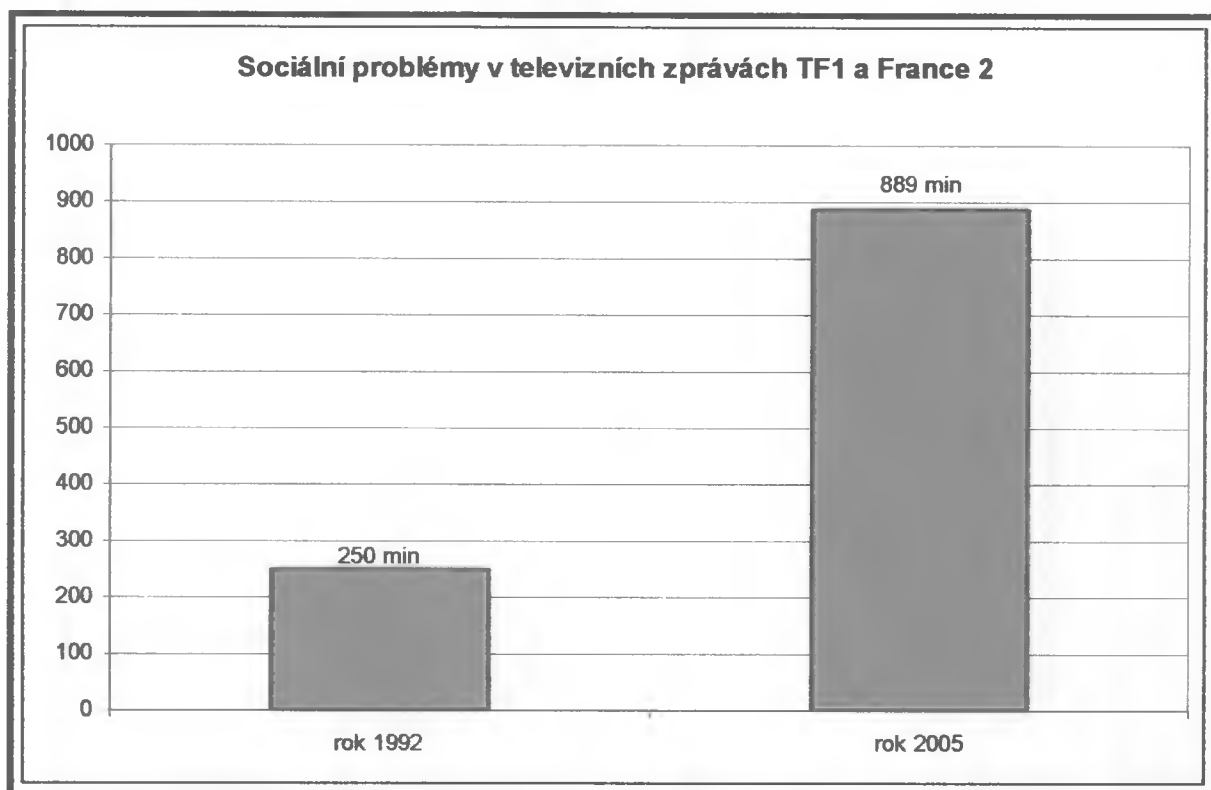
Je členství v EU dobrá věc nebo špatná ?

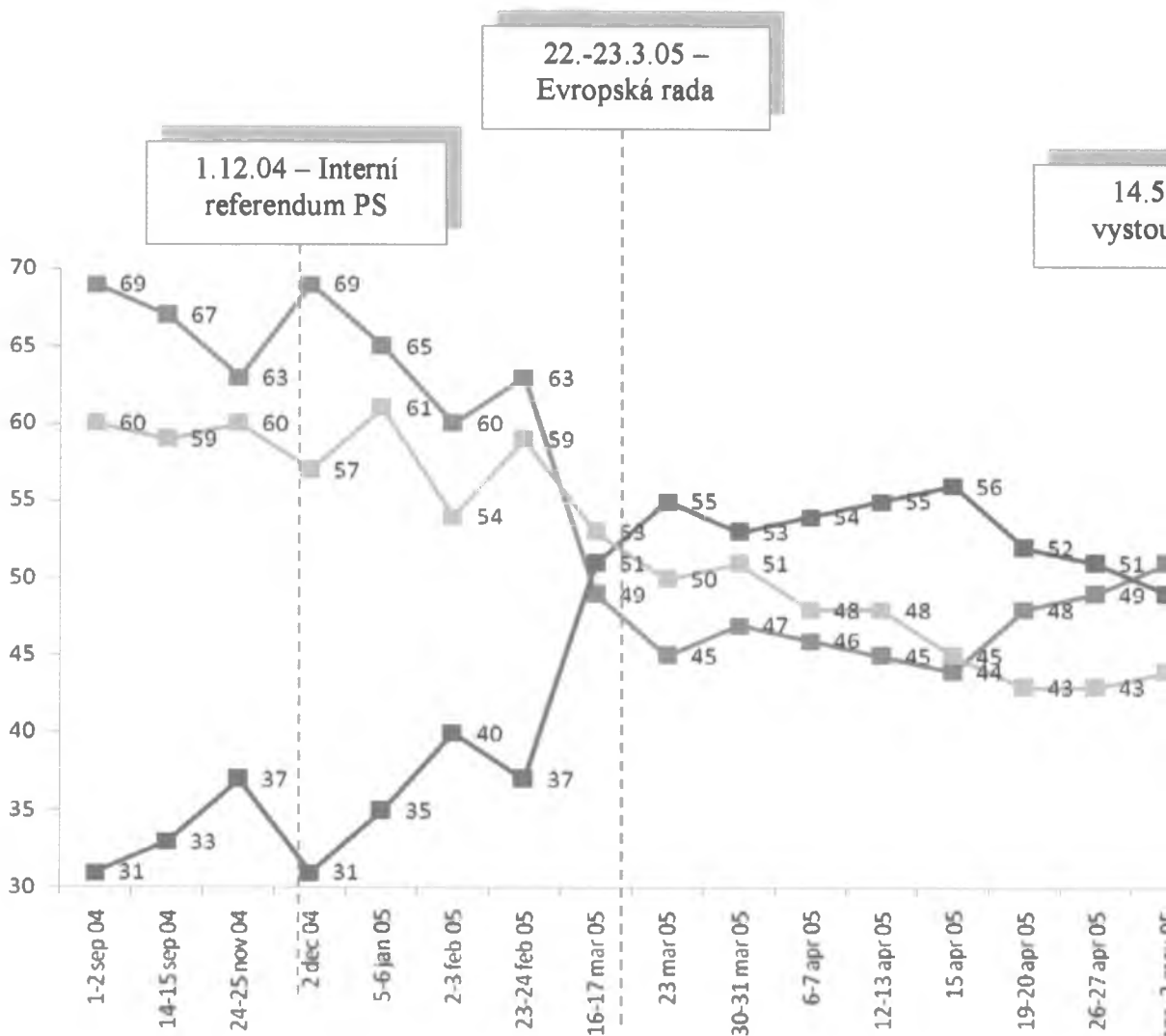
Graf 1: Hodnocení členství v EU v % vývoj od 05/2001 do 05/2005. Dle Gaëthane Richard-Nihoul s. 14.

Graf 3: Rozdělení vysílacího času mezi ANO/NE v oficiální kampani. Upraveno autorkou dle Gerstlé, Jacques, L'impact des medias sur la campagne référendaire français de 2005, s. 17

Graf 4: Viditelnost sociálních problémů v televizním zpravodajství na kanálech TF1 a France 2 srovnání 1992 a 2005. Upraveno autorkou dle Gerstlé, Jacques, L'impact des media sur la campagne référendaire français de 2005, s. 21

Graf 2: ANO a NE evropské ústavní smlouvě před referendem včetně několika klíčových událostí. Die Rozés, Stéphanie, La re septembre-octobre 2005, s. 40